

L. HUBERMAN - P. SWEETZ • SOSYALİZMİN ALFABESİ

SOSYALİZMİN ALFABESİ

Leo Huberman - Paul Sweezy

İngilizceden Çevirenler: Mehmet Selik-Şükrü Alpagut

Yordam Kitap

Leo Huberman (17 Ekim 1903 – 9 Kasım 1968)

Amerikalı eğitimci, yazar ve yayıncı. Marksist iktisatçı Paul Sweezy ile birlikte *Monthly Review* dergisini kuran ve yardımcı yayın yönetmenliğini yürüten Huberman, derginin kapsam ve etkisinin genişlemesinde çok etkili oldu. Huberman, teorik alanda da oldukça üretkendi. 1932 yılında yazdığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihini emekçi sınıflar perspektifinden ortaya koyan çığır açıcı *We The People* (Biz, Halk) kitabının ardından, 1936 yılında kapitalizmin siyasi ve ekonomik tarihini incelediği *Man's Worldly Goods: The Story of the Wealth of Nations* (Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, İletişim Yayınları, 2002) kitabı geldi. Huberman, işçilerin ve genç aktivistlerin eğitimiyle de yakından ilgilendi.

Paul M. Sweezy (10 Nisan 1910 – 27 Şubat 2004)

Amerikalı Marksist iktisatçı. Soğuk Savaş'ın tırmandığı 1949 yılında Leo Huberman'la birlikte *Monthly Review* dergisini kurdu ve canlı teorik tartışmaların yürütüldüğü önemli forumlardan birini yaratarak döneminin en etkili isimlerinden biri oldu. Ömrünün son dönemlerinde çevre ve kentleşme konularına da eğilen iktisatçının eserlerinden bazıları şunlardır: *The Theory of Capitalist Development* (Kapitalist Gelişme Teorisi, Kalkedon, 2007); *Monopoly Capital* (Tekelci Sermaye –Paul Baran ile birlikte–, Kalkedon, 2007); *Four Lectures on Marxism* (Marksizm Üzerine Dört Ders, Yordam Kitap, 2009).

Esere dair:

Leo Huberman tarafından yazılan *Sosyalizmin Alfabetesi* (*The ABC of Socialism*) ilk olarak 1953'te yayınlanmıştır. Kitap, daha sonra Leo Huberman ve Paul Sweezy tarafından yazılan çeşitli makalelerle genişletilmiş ve yeni basımlarında kitabın adı da *Introduction to Socialism* (Sosyalizme Giriş) olarak değiştirilmiştir.

Bu Türkçe basımda, yazarlarının gözetiminde yayınlanan 1968 tarihli basım esas alınmıştır.

Çeviriye dair:

Sosyalizmin Alfabetesi'nin ana metninin çevirisi Mehmet Selik'e, tamamlayıcı özellikteki diğer makalelerin çevirisi ise Şükrü Alpagut'a aittir.

Mehmet Selik'in *Sosyalizmin Alfabetesi* çevirisinin (aynı zamanda kitabın ilk Türkçe çevirisidir) ilk basımı 1966 yılında Sol Yayınları tarafından yapılmıştır. Aynı çeviri, Odak Yayınları tarafından da üç kez (1973, 1974, 1975) basılmıştır. Elinizdeki basım yapılırken, 1975 tarihli Odak Yayınları basımı esas alınmış, çeviri, Cem Eroğul tarafından İngilizce aslıyla karşılaştırılıp gözden geçirilmiştir.

SOSYALİZMİN ALFABESİ

Leo Huberman - Paul Sweezy

İngilizceden Çevirenler:

Mehmet Selik - Şükrü Alpagut

Yordam Kitap: 317 • Sosyalizmin Alfabetesi • Leo Huberman - Paul Sweezy

ISBN 978-605-172-258-0 • Çeviri: Mehmet Selik - Şükrü Alpagut

Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • Sayfa Düzeni: Gönül Göner

Birinci Basım: Nisan 2018

© Monthly Review Press; 1968; © Yordam Kitap, 2018

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)

Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul

Tel: 0212 528 19 10 • Faks: 0212 528 19 09

W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: Orient Basım Yayın Sanayi Tic. A.Ş. (Sertifika No: 35724)

İkitelli OSB Mah. Giyim Sanatkarları 5A - 6A Blok No: 315 - Kat: 3

Tel: 0212 549 65 85

Başakşehir / İstanbul

SOSYALİZMİN
ALFABESİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
-------------	---

SOSYALİZMİN ALFABESİ

ÖNSÖZ	15
-------------	----

KAPİTALİZMİN SOSYALİST AÇIDAN TAHLİLİ	19
---	----

1. Sınıf Kavgası	19
2. Artık Değer	21
3. Sermaye Birikimi	24
4. Tekel	26
5. Gelir Dağılımı	32
6. Bunalım ve Durgunluk	35
7. Emperyalizm ve Savaş	37
8. Devlet	40

SOSYALİZM KAPİTALİZMİ YARGILIYOR	45
--	----

1. Kapitalizm Verimsiz ve İsrafa Dayanan Bir Sistemdir	45
2. Kapitalizm Akla Aykırıdır	49
3. Kapitalizm Adaletsizdir	55
4. Kapitalizm Yok Olma Yolundadır	62

DEĞİŞİMDEN YANA OLANLAR	65
-------------------------------	----

1. Ütopyacı Sosyalistler	65
2. Karl Marx ve Friedrich Engels	68

SOSYALİZM	80
1. Sosyalist Planlı Ekonomi	80
2. Sosyalizm Hakkında Sorular	90
3. Özgürlük	104
4. İktidar Yolu	113
5. Sosyalizmin Hayatımızdaki Etkisi Ne Olacaktır?	116
 KAPİTALİZMDE VE SOSYALİZMDE ÖZGÜRLÜK <i>Leo Huberman</i> ..	119
SOSYALİSTİN SORUMLULUĞU <i>Leo Huberman</i>	139
AMERİKA İÇİN BİR EKONOMİK PROGRAM <i>Paul Sweezy</i>	152
 SOVYET DENEYİMİNDEN ÇIKAN DERSLER	
<i>Leo Huberman - Paul Sweezy</i>	172

ÖNSÖZ

Sosyalizm, tarihsel olarak, kapitalizm gerçeğine tepki olarak doğdu. Sosyalist kuram, her şeyden önce, kapitalizme yöneltilmiş bir suçlamaydı ve sosyalist hareket, kapitalizmin beraberinde getirdiği dehşeti ve kötülükleri aşacak ya da yok edecek bir toplum yaratma hedefini benimsedi. Bu durum, bir sosyalizme giriş metninin, okura tarihsel bakış açısı ve kavrayış sunacaksa, niye öncelikle kapitalizme odaklanması gerektiğine inandığımızı açıklar.

1940'lı ve 50'li yılların sonunda, C. Wright Mills'in "Amerikan böbürlenmesi" diye nitelediği bir dönem yaşandı. O dönemde, kapitalizmin kendini düzeltmiş olduğunu kabul etmek entelektüel bir modaydı. Bu anlayışa göre, kapitalizm, olabilecek dünyaların en iyisiydi; belki her şey yeterince iyi değildi, ama gidişat o yöndeydi. Sosyalizm artık kesinlikle *geçmişte* kalmıştı ve çok az kişi sosyalizmin fikirleri, programları ve icraatıyla ilgili bilgi edinme zahmetine girmeyi gerekli görüyordu. Bu kitapta yer alan deneme ve makalelerin çoğu işte o dönemde yazıldı. Bugün artık *geçmişte* kalan, Amerikan böbürlenmesidir; kapitalizmin dehşeti ve kötülükleri, hiç bu kadar apaçık ya da tehdit edici olmamıştı. Öyle inanıyoruz ki, sosyalizmin yönelttiği suçlamaya ve sunduğu seçeneğe,

bir kez daha dikkatli ve saygılı biçimde kulak vermenin zamanı gelmiştir.

Şu ya da bu rakamı güncelleme dışında, 10-15 yıl önce yazdıklarımızda dişe dokunur bir değişiklik yapmadık. Kapitalizme yönelik olan –ve kitabın özünü oluşturan– suçlama konusunda, bugün de görüşlerimizi pek farklı bir biçimde dile getirmezdik. Üstelik böylesi, sosyalist öğretinin bu yönünün sağlamlığını, derinliğini ve birkaç yılda bir gözden geçirilmeyi gerektirmediğini uygulamada gözler önüne serme olanağını veriyor.

Sosyalizmin uygulamada sunduğu seçeneğin –yani, sosyalist ülkelerin somut başarımlarının– çözümlenmesine gelince, işler o kadar basit değil. Son yirmi yılda bu alanda olağanüstü hızlı değişiklikler yaşandı ve günümüzde, daha birçok deneyim ve değişimin eli kulağında olduğu açıkça ortada. Bundan dolayı, bu konuda yazdığımız birçok şey kaçınılmaz olarak eskidi. Umutlarımız bizi, sosyalist başarımın sosyalist kuramı yakalama hızı konusunda fazlasıyla iyimser olmaya sürükledi; insanların düşünme ve davranma biçimlerini değiştirmenin gerektireceği zaman ve çabayı azımsadık; Çin-Sovyet bölünmesini öngörmedik; Sovyetler Birliği'nin, Çinliler ve Kübalılar gibi sosyalizmi kurmaya ve komünizm yoluna girmeye çalışan başkaları için, hem olumlu hem de olumsuz olarak ne denli önemli bir örnek oluşturduğunu kavrayamadık.

Ne var ki, sosyalizme kısa bir girişte, bütün bu önemli gelişmeleri tezgâha yatıramazdık; ve çoğu Sovyetler

Birliği'yle ilgili olan ve bu konulara değinen görece az sayıdaki sayfayı yeniden yazmak da uygun görünmedi. Bunun yerine, –kabul edilirlse yanlışların da öğretici olabileceğini düşünerek– bu sayfaları olduğu gibi bıraktık ve *Monthly Review*'nın Kasım 1967 sayısı için yazdığımız ve sosyalist ülkelerin en eskisi olan Sovyetler Birliği'nin sosyalist başarımlarının artıları ve eksileri konusunda, en son ama kuşkusuz nihai olmayan değerlendirmemizi içeren yeni bir deneme ekledik.

LEO HUBERMAN
PAUL M. SWEEZY

12 Şubat 1968

SOSYALİZMİN ALFABESİ

LEO HUBERMAN

ÖNSÖZ

Amerikalıların pek çoğunun sosyalizm konusunda bildikleri, onu sevmediklerinden ibarettir. Bu Amerikalılar, sosyalizmin ya pratik olmadığı için gülünç ya da şeytan işi olduğu için korkulacak bir şey olduğuna inanmışlardır.

Bu, kaygı verici bir durumdur. Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) çok yaygın olan son derece yüzeysel ve tek yanlı görüşlere bakarak sosyalizm konusunu yok saymak ya da lanetlemek hatadır. Sosyalizm bütün dünyaya yayılmış bir harekettir. ABD'de sosyalizmden nefret eden milyonlara karşılık, başka ülkelerde onu baş tacı eden milyonlar vardır. Şimdiye kadar, hiçbir düşünce, bu kadar kısa bir sürede, bu kadar insanın hayalinde yer edememiştir.

Sosyalizm daha şimdiden –yeryüzünün altıda birini oluşturan bir ülkede yaşamakta olan– 200 milyon insanın yaşam biçimi haline gelmiş bulunuyor. Ayrıca, daha 600 milyon insanın da yaşam biçimi haline gelme yolunda hızla ilerlemekte. Bu iki grup birlikte dünya nüfusunun yaklaşık olarak üçte birini oluşturur.¹

1 Bu satırların, 1953 yılında kaleme alındığını hatırlatmamız gerekir. –çev.

Bunun için, sosyalizmin birçok Amerikalı için kirli bir sözcükten öte bir şey ifade etmemesi ayıplanacak bir şeydir. İyi veya kötü olsun, karşısında ya da uğrunda savılacak bir şey olsun, her şeyden önce sosyalizmin ne olduğunun anlaşılması gerekir. Bu küçük kitabın amacı, sosyalizmin anlaşılmasına yardımcı olmaktır.

Kitabın ilk yarısı, ana çizgileriyle, kapitalizmin sosyalist açıdan ekonomik çözümlenmesine ayrılmıştır. Kapitalist sistemin yapısı ve aksaklıklarının incelenmesine ayrılan bu kısımda, özellikle ABD göz önünde tutulmuştur. İkinci kısmında, sosyalist teori ele alınmıştır. En büyük sosyalist düşünürler ve bunların öğretileri üzerinde durulmuştur. Temel sosyalist öğretinin gelişmesinde rol oynamış olan en önemli ve etkili iki kişi, açık ara ile Karl Marx ve Friedrich Engels'tir. Bugüne kadar yaşayıp gelen ve bugün de dünyanın dört bir köşesinde yürüyen hareketin temel taşı olan sosyalizm, onların sosyalizm anlayışıdır. Bu küçük kitap da aynı anlayış üzerine kurulmuştur.

Bir noktaya dikkati çekmek gerekir. Burada sunduğumuz şekliyle tablo, yaldızsız ve çıplaktır. Bu tablo karşısında kimi okuyucular korkuya, kimileri öfkeye kapılacaktır. Bunu beklemek gerekir. Bir kimsenin tutum ve inançlarına bu derece doğrudan doğruya meydan okunması, daima bir şok etkisi yaratır. Bundan ötürü, düşünceye saygısı alan okuyucu, sosyalist felsefe hakkında kesin sonuçlara varmadan, kitabın tamamını okumalıdır.

Son olarak, şu unutulmamalıdır ki, bu küçük kitap, sosyalizme bir giriş, onun ana çizgilerini veren bir taslaktır; bundan fazla bir şey değildir. Bu konuda yazılmış olanlar sayılamayacak kadar çoktur; ilgilenen okuyucular bu ilk adımla yetinmemeli, konuyu layık olduğu derinlik ve genişlikle ele alan çok sayıdaki başka birçok esere uzanmalıdır.²

2 Burada sunulan düşünceler Leo Huberman'ın *The Truth About Socialism* adlı kitabından kısaltılarak alınmış ve Sybil H. May tarafından yayıma hazırlanmıştır.

KAPİTALİZMİN SOSYALİST AÇIDAN TAHLİLİ

1. SINIF KAVGASI

Zengin ya da yoksul, güçlü ya da zayıf, beyaz, kara, sarı ya da esmer, nasıl ve nerede olurlarsa olsunlar, insanlar yaşamak için gerekli olan nesneleri üretmek ve bölüşmek zorundadır.

ABD'deki üretim ve bölüşüm sistemine kapitalizm denir. Dünyanın daha birçok ülkesinde aynı sistem vardır.

Ekmek, giyecek, konut, otomobil, radyo, gazete, ilaç, okul ve başka her türlü şeyi üretip bölüşmek için şu iki esas unsurun elde bulunması gereklidir:

1. İktisatçıların “üretim araçları” dediği şeyler: toprak, madenler, hammaddeler, makineler, fabrikalar.
2. Emek: istenilen malları meydana getirmek için, güçlerini ve becerilerini üretim araçları üzerinde ve bunları kullanarak harcayan işçiler.

Diğer kapitalist ülkelerde olduğu gibi, ABD'de de üretim araçları kamu malı değildir. Toprak, hammaddeler, fabrikalar, makineler, bireylerin yani kapitalistlerin malıdır. Bu, müthiş derecede önemli bir olgudur. Çünkü üretim araçlarına sahip olup olmamanız, toplum içinde-

ki yerinizi belirler. Üretim araçlarına sahip olan küçük gruba, yani kapitalist sınıfa mensup iseniz, çalışmadan yaşayabilirsiniz. Üretim araçlarına sahip olmayan büyük grubun, yani işçi sınıfının içindeyseniz çalışmadan yaşayamazsınız.

Bir sınıf, malvarlığı ile öteki sınıf emeği ile yaşar. Kapitalist sınıf, gelirini başka insanları kendisi için çalıştırarak elde eder; işçi sınıfı gelirini yaptığı işin karşılığı olarak ücret biçiminde alır.

Yaşamamız için gerekli malların üretiminde emek, temel önemde bir unsur olduğuna göre, emeği sağlayan kimselerin, yani işçi sınıfının çok iyi bir karşılık aldığını sanabilirsiniz. Oysa almaz. Kapitalist toplumda en yüksek geliri alanlar en çok çalışanlar değil, en çok malvarlığı olanlardır.

Kapitalist toplumda tekerlekleri döndüren, kârdır. Akıllı işadamı, aldığına mümkün olan en düşük fiyatı öder, sattığına mümkün olan en yüksek fiyatı ödetir. Yüksek kâra götüren yolun ilk adımı, giderleri azaltmaktır. Üretim giderlerinden biri, emeğe ödenen ücrettir. Bunun için, mümkün olduğu kadar düşük ücret ödemek, işverenin çıkarıdır. Aynı şekilde, çıkarının gereği, işçilerden alınabilecek en fazla işi almaktır.

Üretim araçlarının sahibi olan kimselerin çıkarları ile onlar için çalışan kimselerin çıkarları birbirine karşıttır. Kapitalistler için önce mal, sonra insanlık gelir; işçiler için önce insanlık, yani kendileri, sonra mal gelir. Kapitalist toplumda iki sınıf arasında daima karşıtlık olmasının nedeni işte budur.

Sınıf mücadelesinde iki tarafın davranışı da, buna mecbur oldukları için böyledir. Kapitalist, kapitalist olarak kalabilmek için, kâr sağlamaya çalışmak zorundadır. İşçi, yaşayabilmek için, insana yaraşır bir ücret elde etmeye çabalamak zorundadır. Taraflardan birinin bu amaca ulaşmadaki başarısı, ancak, karşı tarafın zararı pahasına olabilir.

Sermaye ile emek arasındaki “uyum” konusunda her türlü gevezelik safsatadan başka bir şey değildir. Kapitalist toplumda böyle bir uyum olamaz; çünkü, bir sınıf için iyi olan şey, öteki sınıf için kötüdür.

Kapitalist toplumda üretim araçları sahipleri ile işçiler arasında bulunması zorunlu olan ilişki, bıçakla boğaz arasındaki ilişkidir.

2. ARTIK DEĞER

Kapitalist toplumda insanlar kendi ihtiyaçlarını karşılamak için değil, başkalarına satmak için nesneler üretir. Eskiden insanlar, kendileri kullanmak için nesneler yaparken, bugün **piyasa için** mal üretir.

Kapitalist sistem, mal [meta] üretimi ve değişimi [mübadlesi] ile ilgilidir.

İşçi, üretim araçlarına sahip değildir. İşçi hayatını ancak bir yoldan kazanabilir: üretim araçlarına sahip olanlara kendisini ücret karşılığı kiralamak yoluyla. İşçi piyasaya satılacak bir malla gelir: Bu mal kendisinin çalışma yeteneği, yani işgücüdür. İşverenin işçiden satın aldığı şey budur. Bu işgücü, işverenin, karşılığında ücret öde-

diği şeydir. İşçi patrona, ücret karşılığında malını, yani işgücünü satar.

İşçinin alacağı ücret ne kadar olacaktır? Bu ücretin ne kadar olacağını belirleyen nedir?

Buna verilecek cevabın anahtarı, şu olguda yatmaktadır: İşçinin satmak zorunda olduğu şey bir maldır. İşgücünün değeri, başka herhangi bir malın değeri gibi, kendisini üretmek için toplumsal olarak gerekli emek zamanıyla belirlenir. İşçinin işgücü kendisinin bir parçası olduğu için, sattığı işgücünün değeri, kendisinin (ve işgücü arzının devamlı olabilmesi için ailesinin) yaşayabilmesi için gerekli besin, giyim ve barınma giderleri toplamına eşittir.

Başka bir deyişle, bir fabrika ya da bir maden sahibi, kırk saatlik bir işin yapılmasını sağlamak isterse, bu işi yapacak kimseye yaşamasına yetecek ve çok yaşlandığı ya da öldüğü zaman kendi yerini alacak çocuklarının yetişmesine elverecek bir ücret vermesi gerekir.

Buna göre, işçi, işgücü karşılığı olarak, canını tende tutmaya yetecek kadar bir ücret elde eder; bu, (kimi ülkelerde) bir radyo, bir buzdolabı, ara sıra bir sinema bileti almaya olanak veren bir fazlalık içerebilir.

İşçi ücretlerinin, işçinin ancak hayatta kalmasına yetecek bir düzeye düşme eğilimini ortaya koyan bu iktisat yasası, işçilerin siyasal ve sendikal eylemlerinin yararsız olduğunu mu gösterir? Hayır, kesinlikle göstermez. Aksine, işçiler, ABD dahil kimi ülkelerde, sendikaları sayesinde ücretleri asgari yaşama düzeyinin üstüne çıkarılmayı başaramışlardır. Akılda tutulacak önemli nokta

şudur: Ücretleri asgari yaşama düzeyine indirme eğilimi yasasının sürgit işlemlerini önleyebilmek için işçilere açık biricik yol budur.

Kâr nereden gelir?

Bunun cevabını, malların birbirleriyle değişimi sürecinde değil, üretim sürecinde buluruz. Kapitalist sınıfa giden kârlar üretimden doğar.

İşçiler, hammaddeyi kullanıma hazır nesneye dönüştürmekle, yeni bir zenginlik, yeni bir değer yaratmış olur. İşçiye ödenen ücretle işçinin hammaddeye kattığı değer arasındaki farkı kapitalist kendisine alıkoyar.

İşte, kapitalistin kârının kaynağı budur.

Bir işçi kendisini bir işverene kiraladığı zaman ona ürettiği şeyi değil, fakat üretme yeteneğini, üretme gücünü satar.

İşveren, işçiye sekiz saatlik çalışmasının ürünü olan şeyin karşılığını ödemez; onu sekiz saat çalıştırmak için para verir.

İşçi işgücünü, işgününün (sekiz saattir diyelim) bütünü için satar. Şimdi, varsayalım ki, işçiye verilen ücretin değerini üretmek için gerekli zaman dört saattir. İşçi dört saat çalıştıktan sonra işini bırakıp evine gitmez. Asla böyle bir şey olmaz. Onu, sekiz saat çalıştırmak için kiralamışlardır. Bu yüzden, geriye kalan dört saatte de çalışmaya devam eder. İşçi bu ikinci dört saatte kendisi için değil fakat işvereni için çalışır. Emeginin yarısı, karşılığı ödenmiş emektir; öteki yarısı, karşılığı ödenmemiş emektir. İşverenin kâr kaynağı, karşılığı ödenmemiş emektir.

İşçiye ödenen ile işçinin yarattığı şeyin değeri arasında bir fark olması zorunludur. Aksi halde işveren, işçi çalıştırmaz. İşçinin ücret olarak aldığı ile ürettiği mala kattığı değer arasındaki farka artık değer denir.

Artık değer işverenin kârıdır. İşveren, işgücünü bir fiyata alır ve bunun yarattığı ürünü daha yüksek bir fiyatla satar. Farkı yani artık değeri kendisine alıkor.

3. SERMAYE BİRİKİMİ

Kapitalist, işe para ile başlar. Elindeki para ile üretim araçlarını ve işgücünü satın alır. İşçiler, işgüçlerini üretim araçlarında kullanarak, malları üretirler. Kapitalist bu malları alır ve para karşılığında satar. Bu sürecin sonunda elde ettiği paranın başlangıçtaki paradan büyük olması gerekir. Aradaki fark kapitalistin kârıdır.

Bu süreç sonunda ele geçen para miktarı kapitalistin işe girdiği sırada elinde olan para miktarından fazla olmazsa, kâr yok demektir ve kapitalist, üretimi durdurur. Kapitalist üretim, insanların gereksinimlerinden yola çıkmaz. Kapitalist üretim, para ile başlar, para ile biter.

Para, yerinde durarak, bir yerde saklı tutularak, daha çok para haline gelemmez. Para, ancak sermaye olarak kullanılmak, yani üretim araçları ve işgücü satın almak ve böylece yılın her gününün her saatinde işçiler tarafından yaratılan yeni zenginlikten bir pay almak suretiyle büyüyebilir.

Dönüp duran bir atlıkarıncadır bu. Kapitalist, dur durak bilmeden hep daha çok kâr elde etmek ister; böylece daha çok sermaye (üretim araçları ve işgücü) biriktirir;

böylece, gittikçe daha çok kâr eder; böylece, daha çok sermaye biriktirir ve bu böylece sürüp gider.

Kârları artırmanın yolu, işçilere, gittikçe daha fazla malı, gittikçe artan bir hızla, gittikçe azalan bir maliyetle ürettermektir.

Fikir iyi, ama nasıl becermeli bunu? Bu soruya, makinelerle ve bilimsel yönetimle diye cevap verildi ve verilmektedir. Daha geniş işbölümü. Kitleseî üretim. Üretimi hızlandırma. Fabrikada daha büyük bir etkenlik. Daha çok makine. Bir işçiye, daha önceleri beş işçinin, on işçinin, on sekiz işçinin, yirmi yedi işçinin yaptığını yaptırabilecek kadar çok üretim yaptıracı makineler kullanarak.

Makine kullanılması sonucu “fuzuli” hale gelen işçiler, yavaş yavaş açlıktan kırılma durumuna gelebilecek bir “yedek sanayi ordusu” meydana getirirler, ya da “yedek sanayi ordusu”nun varlığıyla, çalışabilecek kadar şanslı olanların ücretlerinin zorla aşağı çekilmesine yardımcı olurlar.

Makineler, yalnız “fazlalık işçi nüfusu” yaratmakla kalmaz, işin niteliğini de değiştirir. Eskiden yüksek ücretli vasıflı işçi gerektiren işler, artık makine ile çalışan, vasıfsız, düşük ücretli işçilere yaptırılabilir. Fabrikalarda çocuklar yetişkinlerin, kadınlar erkeklerin yerlerini alabilir.

Rekabet, her kapitalisti, malları başkalarından daha ucuza üretebileceği yollar aramaya zorlar. Kapitalistin “birim emek maliyeti” ne kadar düşük olursa rakiplerinden ucuza satması ve yine de kâr etmesi o kadar olanak kazanır. Kapitalist, daha çok makine kullanarak, işçilerine git-

tiğe daha fazla malı, gittikçe daha hızlı ve gittikçe daha düşük maliyetle üretirme olanağını ele geçirmiş olur.

Ne var ki, bunu olanaklı kılacak yeni ve geliştirilmiş makineler, büyük paralar harcamayı gerektirir. Bu, eskisinden daha büyük ölçekli üretim demektir; bu, gittikçe daha büyük fabrikalar yapılması demektir. Bir başka deyişle, bu, gittikçe daha fazla sermaye birikimi demektir.

Kapitalistin önünde başka bir yol yoktur. Kârların en büyük kısmı, en gelişmiş ve en etken teknik yöntemleri kullanan kapitaliste gider. Bu yüzden, bütün kapitalistler yöntemlerini iyileştirme yarışındadır. Ama, bu iyileştirmeler gittikçe daha fazla sermaye gerektirir. İş âleminde kalabilmek, başkalarının rekabetine dayanabilmek ve elindekini koruyabilmek için, kapitalist, sermayesini durmadan artırmak zorundadır.

Kapitalist, daha fazla kâr elde etmeyi sadece daha fazla sermaye biriktirmek ve böylece daha fazla kâr edebilmek için **istiyor** değildir; kendisini böyle hareket etmeye **sistem zorlamaktadır**.

4. TEKEL

Bugüne dek Amerikan halkına oynanan oyunlardan en büyüklerinden biri, Amerikan ekonomik sisteminin bir “özgür özel teşebbüs” sistemi olduğunu durup dinlenmeden tekrarlayan yutturmacadır.

Bu doğru değildir. Amerikan ekonomisinin ancak bir bölümü rekabetçi, özgür ve bireycidir. Geriye kalan çok daha önemli bölümü bunun tam tersidir; tekelleştirilmiş, denetim altına alınmış ve kolektivisttir.

Teoriye bakıldığında, rekabet güzel bir şeydi. Ama kapitalistler işlerin teoriye uygun yürümediğini anladılar. Rekabetin kârları azaltmasına karşılık birleşmenin kârları artırdığını gördüler. İstedikleri kârdı, o halde niye birbirleriyle rekabet etsinlerdi? Birleşmek, kendileri için daha iyi olacaktı.

Petrol, şeker, viski, demir, çelik, kömür üretimi alanlarında ve daha pek çok üretim dalında birleştiler de.

Daha 1875'lerde "serbest rekabete dayanan teşebbüs"ün sonu görünmüştü. 1888'de, tröst ve tekeller, Amerikan ekonomisini öylesine kündeye getirmişlerdi ki, Başkan Grover Cleveland şu sözlerle Kongrenin dikkatini çekmek zorunluluğunu duymuştu: "Birleşmiş sermayenin gerçekleştirdiklerine baktığımızda, vatandaş çok gerilerde çabalarken ya da çelikten bir ökçe altında öldürüleşiye ezilirken, tröstlerin, birleşmelerin ve tekel-lerin varlığını keşfediyoruz. Dikkatli bir yasal denetim altında tutulması ve halkın hizmetinde olması gereken büyük şirketler hızla halkın efendisi haline geliyor."

Sanayi ve finans sermayelerinin birleşmesi yolu ile, birkaç büyük şirket o kadar büyüme olanağını yakalamıştır ki, bugün bazı sanayi kollarında ürünün yarısından fazlasını ya da hemen hemen tamamını, gerçekte, bir avuç firma üretmektedir. Bu sanayi kollarında, hiç kuşku yok ki, "serbest rekabete dayanan geleneksel Amerikan sistemi" artık mevcut değildir. Bunun yerini, ekonomik gücün birkaç elde toplanması demek olan tekel almıştır.

Burada, Temsilciler Meclisinin Küçük İşletmeler Komitesinin 1946 tarihli *Ekonomik Yoğunlaşma ve Tekelleş-*

me Karşında Birleşik Devletler başlıklı raporundan bazı özgöl örnekler verelim:

General Motors, Chrysler ve Ford, birlikte, Amerika'da yapılan her on otomobilden dokuzunu üretmekte.

1934'te, dört büyük tütün şirketi, American Tobacco Company, R. J. Reynolds, Liggett & Myers ve F. Lorillard, "sigaraların yüzde 84'ünü, içilen tütünün yüzde 74'ünü ve çiğnenen tütünün yüzde 70'ini ürettirler."

Dört büyük lastik şirketi –Goodyear, Firestone, U.S. Rubber ve Goodrich– "otomobil lastiği endüstrisinin toplam net satışının yaklaşık olarak yüzde 93'ünü" gerçekleştirmekte.

Savaştan önce, sabun sanayisinin en büyük üç şirketi –Procter & Gamble, Lever Bros. ve Colgate-Palmolive-Peet Co.– bu iş alanının yüzde 80'ini egemenlikleri altına almıştı. Yüzde 10'luk bir bölümünü başka üç şirket yönetiyordu. Geriye kalan yüzde 10, yaklaşık 1200 sabun üreticisi arasında bölüşülmüştü.

İki şirket –Libb-Owens-Ford ve Pittsburgh Plate Glass Co.– birlikte, ülkede elde edilen bütün düz camların yüzde 95'ini yapıyor.

The U.S. Shoe Machinery Co., ABD'deki toplam ayakkabı makineleri üretiminin yüzde 95'inden fazlasını denetimi altında tutuyor.

Böylesine geniş bir egemenlikle, tekelleri kapitalistlerin fiyatları saptama durumunda olacakları kolayca görülür. Ve bunu yaparlar. Fiyatları, en yüksek kârları elde edebilecekleri noktada saptarlar. Fiyatları, aralarında anlaşarak saptarlar; ya da en güçlü şirket fiyatı ilan eder, geriye

kalanlar “önderi izleme” oyununa oynarlar; ya da, çoğu zaman olduğu gibi, esas patent haklarını ellerinde tutarlar ve ancak söz dinlemeye razı olanlara üretim izni verirler.

Tekel, tekелci kapitalistlere amaçlarını gerçekleştirme, yani muazzam kârlar elde etme olanağını sağlar. Birbirleriyle rekabet eden sanayiler iyi zamanlarda kâr eder, kötü zamanlarda zarara uğrar. Ama, tekелci sanayiler için durum farklıdır. Bunlar iyi zamanlarda muazzam kârlar elde ederler, kötü zamanlarda da bir miktar kâr ederler.

Tekelci güçlere ve kârlara karşı 19. yüzyılın son çeyreğinde başlamış olan hareket 20. yüzyılda da devam etmiştir. Ancak, “büyüyen bela” hakkında pek çok söz söylenmiş olmasına rağmen, pek az şey yapılmıştır. Bir şeyler yapmak azminde oldukları sırada bile, ne Federal Ticaret Komisyonuna ne de Adalet Bakanlığının tröstleri denetlemekle görevli dairesine, işin gerektirdiği para ve personel verildi.

Gerçekte, bu konuda pek bir şey yapılamazdı da. 1911 yılında Standart Oil Company “dağıtıldığı” zaman, J.P. Morgan’ın şu yerinde gözlemde bulunduğu anlatılır: “Hiçbir yasa bir kimseyi kendisi ile rekabete zorlayamaz.” Sonraki olaylar Bay Morgan’ın haklı olduğunu göstermiştir. 1935 yılına gelindiğinde:

ABD’deki bütün büyük şirketlerin yüzde birinin onda biri, bütün büyük şirketlerin toplam varlıklarının yüzde 52’sine sahipti.

Bütün büyük şirketlerin yüzde birinin onda biri, bütün büyük şirketlerin toplam net gelirinin yüzde 50’sini elde etti.

Bütün imalatçı şirketlerin yüzde 4'ünden azı, bunların hepsinin birlikte elde ettiği net kârların yüzde 84'ünü kazandı.

“Yoksulu daha yoksul, zengini daha zengin yapmak için, bundan daha mükemmel bir mekanizma tasarlanamazdı.”

TNEC raporunun tekelleşme konusunda söylediği bu. Rapor, tekelleşmenin, işçiler, malzeme üreticileri, tüketiciler ve hisse senedi sahipleri üzerindeki etkilerini kanıt olarak göstermekte.

İşçiler yoksullaşır, çünkü “tekelci, işçilere üretkenliklerine eşit bir ücret ödemez.”

Malzeme üreticileri, örneğin çiftçiler, yoksullaşır; çünkü, “tekelci, kimi zaman düşük fiyatlar öder.”

Tüketiciler yoksullaşır, çünkü tekelci, yüksek “fiyatlarla satar.”

Diğer yandan, hisse senedi sahipleri zenginleşir; çünkü, “tekelci, böylece, gerekli olmayan ölçüde yüksek kârlar sağlar.”

Ne zaman kudret ve zenginliğin az sayıda elde toplanması gibi bir tehlike olduğu ileri sürülecek olsa, Büyük İş Âleminin savunucuları, tablonun çizildiği kadar karanlık olmadığını söylerler. Kârların gereksiz biçimde yüksek olması halinde bile, bu kârların küçük bir gruba gitmediğini, milyonlarca insan arasında paylaşıldığını iddia ederler. Geniş bir hisse senetleri dağılımı olduğunu, yalnız başına bir kodamanın değil, fakat Ahmet'in, Mehmet'in, Ali'nin ve daha milyonlarca küçük insanın tekelci dev şirketlerin

sermayelerine ortak olduğunu ileri sürerler. Bu, akıllıca bulunmuş bir kanıttır ve çok kişiyi yanıltır.

Ama Amerikan sanayisine “halk”ın sahip olduğu iddiası bir safsatadır. Herhangi bir şirketin hisse senedi sahiplerinin sayısı gerçekten büyük olabilir. Ama bunun önemi yoktur. Önemli olan, kaç kişinin ne kadar hisseye sahip olduğudur. Önemli olan, kârların hisse sahipleri arasında nasıl bölüşüldüğüdür. Bu rakamları elde ettiğimiz an, bir bütün olarak “halk”ın, Amerikan sanayisinin küçücük bir bölümüne sahip olduğunu, buna karşılık bunun büyük kısmına bir avuç kodamanın sahip bulunduğunu ve muazzam kârları cebe indirmediğini görürsünüz.

Bu konuda en etkileyici ve en kolay anlaşılır rakamlar, Başkan Roosevelt’in 1938 yılında Kongreye verdiği rakamlardır:

1929 yılı, hisse senetleri dağılımı için müstesna bir yıl oldu. Ama, aynı yıl nüfusumuzun yüzde birinin onda üçü, bireylerce elde edilen temettülerin yüzde 78’ini aldı. Bu, yuvarlak hesap şu demektir: Nüfusunuzun her 300 kişisi içinden biri, şirket kârlarından her doların 78 sentini tek başına cebine indirirken, geriye kalan 299 kişi geriye kalan 22 senti aralarında bölüşür.

Gerçek manzara, Kongreye, 1941 yılında, Senatör O. Mahoney tarafından, “Ulusal Ekonomi Geçici Komitesi-nin (TNEC) Nihai Raporu ve Tavsiyeleri” adlı belge ile sunulmuştur: “Biliyoruz ki, ülkenin servetinin ve gelirinin büyük kısmına az sayıda büyük şirket sahiptir; bu büyük şirketler ise son derecede az sayıda insanın malıdır ve bu

büyük şirketlerin işlerinden doğan kârlar, çok küçük bir grubun eline geçer.”

5. GELİR DAĞILIMI

Biz Amerikalıların iyi yaşadığı doğru değildir. Gerçek şudur ki, az sayıda talihli vatandaşımız lüks içinde yaşarken, büyük **çoğunluk** sefil bir hayat sürer. “Bizim yüksek hayat standardımız” boş bir övünmedir, bu sözün halkımızın çoğunluğu için doğru bir tarafı yoktur.

Başkan Roosevelt ikinci görev dönemine başlarken yaptığı konuşmada, “Bu ulusun üçte birinin kötü konutlarda yaşadığını, giyiminin ve beslenmesinin kötü olduğunu görüyorum,” diyerek, bizim yüksek yaşam standardımız efsanesinin üzerindeki sis perdesini kaldırdı.

Bütün diğer kapitalist ülkelerde olduğu gibi, ABD’de de, üretilen mal ve hizmet miktarlarında, yıllar içinde devamlı bir artış olagelmıştır. Gerçekten yararlı ihtiyaç malları ile harikulade lüks mallarından oluşan kesintisiz bir mal akımı, halkın yararlanmasına sunulmuştur.

Ancak, bu mal bolluğuna erişme imkânı, halkın gereksinimleriyle değil, satın alma gücüyle ölçülür. Çoğu Amerikalının ulusal gelirden aldığı pay, onlara hayatlarını daha zenginleştirebilecek ve daha doyumlu kılacak nesneleri satın alabilme olanağını veremeyecek kadar küçüktür.

Resmî istatistikler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin, ABD Nüfus Sayımı Bürosunun 1966 yılı için Amerika’da ailelere göre düzenlediği bir gelir dağılımı tablosu (Seri P-60, Nö. 53, 1967, s. 1) şöyledir:

Yıllık Aile Geliri	Aile Sayısı
1.000 dolardan az	1.149.000
1.000-1.999 dolar	2.635.000
2.000-2.999 dolar	3.197.000
3.000-3.999 dolar	3.341.000
4.000-4.999 dolar	3.474.000
5.000-5.999 dolar	4.108.000
6.000-6.999 dolar	4.574.000
7.000-7.999 dolar	4.542.000
8.000-9.999 dolar	7.408.000
10.000-14.999 dolar	10.008.000
15.000 ve fazlası	4.486.000
Toplam	48.922.000

10.322.000 ailenin, yani toplam aile sayısının yüzde 21'inden çoğunun, 1966 yılında, yılda 3.999 dolardan daha az gelir sağlamış olduğuna dikkat ediniz! Bu, ABD'de her beş aileden birinin, yemek, içmek ve eğlenmek için, haftada 80 dolardan az bir gelir elde ettiği anlamına gelir. Haftada 80 doların, bir aileye, 1966'daki fiyatlarla nasıl bir hayat sağlamış olacağını takdir edersiniz.

Ama tahmine girişmemize de lüzum yok. Bugünün "zengin" Amerika'sında yüksek sayıda umutsuzca yoksul insanın bulunduğu, bizzat Başkan Johnson'un 1967 baharında Kongreye gönderdiği mesajla kanıtlanmış bulunuyor. Sunduğu rapora göre: 1) Zengin Amerika'da, yoksul çocukların yüzde 60'ı, yani beş çocuktan üçü, hiçbir zaman dışıye gitmiyor; 2) Zengin Amerika'da, engelli yoksul çocukların yüzde 60'ı tedavi görmüyor; 3) Zengin

Amerika'da, yoksul bebeklerin hayatlarının ilk yılı içinde ölüm oranı, yoksul olmayanlarınkinden yüzde 50 daha yüksek.

Birçok Amerikalı düzgün bir hayat sağlamaya yeterli bir gelir elde edemezken, tepedekiler gerekenin çok üstünde para kazanmıştır. Nüfus Sayımı Bürosunun 1966 yılı için hazırladığı Amerika'da ailelerin geliri raporuna göre, aile sayısının, gelir merdiveninin tepesinde bulunan yüzde 20'si ülkedeki bütün ailelerin toplam gelirlerinin yüzde 40,7'sini alırken, aile sayısının merdivenin tabanında bulunan yüzde 60'ı sadece yüzde 35,5'ini elde etmiştir. Tepedeki beşte-bir, tabandaki beşte-üçten daha fazla gelir elde etmiştir. Ama zirvedeki en zenginler, gelirlerinin büyük kısmını alıp götüren çok yüksek vergiler ödemek zorunda değil midir? Kendilerine sorarsanız öyle diyeceklerdir; ne var ki, bu doğru değildir.

Bunun doğru olmadığını, Tennessee Senatörü Gore'un, 11 Nisan 1965 günlü *The New York Times Magazine*'de yayınlanan bir makalesi ortaya koyuyor. "Vergi Ödemeden Nasıl Zengin Olunur" başlıklı makalesinde, Senatör şöyle diyor: "... Bu tür örnekleri vergi reformu yandaşları gün ışığına çıkardığında, birçok kişi bunları, tipik olmadıklarını söyleyerek bir kenara itiyor; bunlar, hâlâ, ödeme gücüne dayanan artan oranlı bir vergi sistemine sahip olduğumuza inanıyor. Ancak gerçek şudur ki, yılda bir milyon dolar ya da üstünde geliri bulunan 'tipik' vergi yükümlüsü, birçok fabrika işçisi ya da öğretmene göre, gelirinin düzenli olarak daha küçük bir oranını yıllık vergi olarak ödüyor."

Başka ülke halklarının çoğuna oranla, bir bütün olarak halkımızın, daha yüksek bir hayat düzeyine sahip olduğu doğrudur. Ancak bu bizim iyi durumda olduğumuzu değil, onların kötü durumda olduğunu gösterir. Bizi, Amerikan “yüksek hayat standardı”na inandırmak isteyen propagandacıların söylediklerinin doğru olduğunu göstermez.

6. BUNALIM VE DURGUNLUK

Gelir dağılımı, daha doğrusu, kötü gelir dağılımı ile ilgili olgular, ekonomik yönü itibariyle kapitalist sistemin temeldeki zayıflığını gözler önüne serer.

Halk kitlesinin geliri, sanayinin ürettiklerini tüketmeye elvermeyecek kadar küçüktür.

Zenginlerin geliri, çoğunluğun yoksulluğu yüzünden sınırlı kalan bir piyasada, çoğu zaman kârlı yatırımlarda harcanamayacak kadar büyük olur.

Satın almak arzusunda olan halkın büyük kısmının parası yoktur. Para sahibi azınlığın ise, parası o kadar çoktur ki hepsini harcayamaz.

Sanayi dev adımlarla büyürken, tüketicinin satın alma gücü kaplumbağa yavaşlığıyla ilerlemiştir.

Kitlesel üretim sorunu çözülmüş, üretilen malların kitlesel satışı sorunu ise çözülmemiştir.

İşçilerin gereksinimleri açısından bakıldığında, mallar için piyasa hazırdır; ama işçilerin gereksinme duydukları malları satın alma güçleri açısından bakıldığında, ortada böyle bir piyasa yoktur.

Bu durumun sonucu, sistemin, bunalım ve durgunluk adını verdiğimiz dönemsel çöküşleridir.

Kâr elde etmek için, kapitalist, işçilerine mümkün olduğu kadar düşük ücret vermek zorundadır.

Ürünlerini satabilmek için ise, kapitalist, işçilerine mümkün olduğu kadar yüksek ücret ödemek zorundadır.

İkisini birden yapamaz.

Düşük ücretler, yüksek kârları mümkün kılar; ama, aynı zamanda, mallara olan talebi azalttıkları için kâr elde edilmesine olanak bırakmaz.

Bu, çözülmaz bir çelişkidir.

Kapitalist sistem çerçevesi içinde hiçbir çıkış yolu yoktur. Çöküşler zorunludur.

1929 bunalımından sonra, öyle görünüyordu ki, ABD kapitalizmin hâlâ genişleme gösterebileceği dönemi ebediyen geride bırakmıştı. Bundan böyle derdi, genişleme yaratmak değil, daralmayı en azda tutmak olabilirdi ancak.

Halk iş istiyordu. Halkın iş bulma şansı zayıftı. Tanınmış İngiliz iktisatçısı J.M. Keynes'e göre: "Eldeki veriler, tam istihdamın, hatta yaklaşık tam istihdamın, ender görülen ve kısa süren bir durum olduğunu göstermektedir."

Bununla beraber, kapitalist sistemin istihdam sağlayabileceği bir yol vardı. Kapitalizmi kötürümleştiren bozuklukların, yani yetersiz tüketimin ve aşırı üretimin aşılabileceği bir yol vardı. Sistemin üzerine çökmüş aşırı üretim korkusundan kurtulabilmenin bir yolu, üretilmiş bulunan her şeyin kâr ederek satılabileceği bir yol vardı.

Kapitalizmin ölümcül bunalım ve durgunluk hastalığının bir çaresi vardı: SAVAŞ.

1929'dan sonra açıkça görüldü ki, kapitalist sistemin, insanlara, malzemeye, makinelere ve paraya tam istihdam sağlayabilecek biçimde işleyebilmesi, ancak bir savaş hazırlığı ile ve bizzat savaş ile mümkündür.

7. EMPERYALİZM VE SAVAŞ

Büyük boyutlu tekelci sanayi, üretici güçlere, o güne kadarki gelişmelerin hepsinden fazla bir gelişme getirdi. Sanayicilerin mal üretme güçleri, yurttaşlarının bu malları tüketme güçlerinden çok daha hızlı arttı.

Bu, onların bu malları ülke dışına satmak zorunda kalmaları demekti. Ürettikleri mal fazlalarını yutabilecek yabancı pazarlar bulmak zorunda idiler.

Nerede bulacaklardı bunları?

Bunun bir cevabı vardı: sömürgelerde.

Üretilen sanayi malları fazlasına pazar bulma zorunluğu, sömürgeler edinilmesi yolunda duyulan baskının ancak bir kısmını açıklar. Büyük boyutlu kitlesel üretim, çok büyük miktarlarda hammadde sağlanmasını gerektirir. Kauçuk, petrol, nitrat, kalay, bakır, nikel ve bunlara benzer daha bir sürü şey, her yerdeki tekelci kapitalistler için gerekli hammaddelerdi. Bu gerekli hammadde kaynaklarına sahip olmak ya da onları denetimleri altına almak arzusunda idiler. Emperyalizmi getiren ikinci etmen buydu.

Ama, bu baskıların ikisinden de önemli olan bir şey daha vardı: Bu da, başka bir fazlaya, sermaye fazlasına pazar bulma zorunluğu idi.

Emperyalizmin asıl büyük nedeni bu oldu.

Tekelci sanayi, sahiplerine muazzam kârlar sağladı. Olağanüstü kârlar. Sahiplerinin ellerinde, ne yapacaklarını bilemedikleri kadar çok para toplandı. Harcayamadıkları kadar çok para. Para o kadar çoktu ki, bunu yurt içinde kârlı yatırımlarda kullanma olanağı kalmamıştı. Aşırı bir sermaye birikimi meydana gelmişti.

Malları ve sermayeleri için piyasalarda kâr peşinde koşan sanayi ve finans çevrelerinin bu birleşmesi, emperyalizmin önde gelen itici gücü oldu. J. A. Hobson, daha 1902'de, emperyalizm konusunda çığır açan incelemesini yayınladığında şöyle düşünüyordu: "Emperyalizm, büyük sanayicilerin, ülke içinde satamadıkları ve kullanamadıkları mal ve sermayelerini yönlendirebilecekleri yabancı piyasa ve yabancı yatırım alanları bularak, servet fazlalarını dışa akıttıkları kanalı genişletme çabasıdır."

Sömürge halklarına karşı benimsenen davranış biçimleri, zamana ve yere göre değişmiştir. Ama zulüm ve gaddarlık genel nitelikti, hiçbir emperyalist ulusun elleri temiz değildi. Bu alanda yetkili bir uzman olarak tanınan Leonard Woolf şunları yazmıştır: "Avrupa'da geçen yüzyıl içinde³ ulusal toplumda nasıl, kapitalistler ve işçiler, sömürenler ve sömürülenler diye açık olarak tanımlanmış belirli sınıflar doğmuşsa, uluslararası toplumda da, Batı'nın emperyalist güçleri ile Afrika'nın ve Doğu'nun boyunduruk altındaki ırkları, biri hükmeden ve sömüren, diğeri ise hükmedilen ve sömürülen durumunda olan, açık olarak tanımlanmış belirli sınıflar ortaya çıkmıştır."

3 On dokuzuncu yüzyılda -çev.

Öteki emperyalist uluslar ne yapmışlarsa, ABD de onu yapmıştır. Bütün özel yatırımlardan gelen kârlar ilgili mali gruplara gitmiştir; ama, devlet politikası, devlet parası ve devlet gücü bu özel girişimleri arkalamak ve korumak için kullanılmıştır. ABD Başkanı Taft, tekelci kapitalizmin gerekleriyle devlet politikası arasındaki sıkı bağlantı hakkında açık konuşmuştu: “Dış politikamızın adaletin düz yolundan kıl payı kadar bile uzaklaştırılmaması gerekmele beraber, buna pekâlâ, mallarımıza satış ve kapitalistlerimize kârlı yatırım fırsatları sağlayıcı aktif bir müdahale aracı olma niteliği eklenebilir.”

20. yüzyılda, her büyük sanayi ülkesinde, tekelci kapitalizm gelişmiş, bununla birlikte de, artık sermaye ile artık ürünün ne olacağı derdi büyümüştür. Kendi iç piyasalarının denetimini ellerinde tutan çeşitli devler, uluslararası piyasalarda karşı karşıya geldikleri zaman, aralarında ilkönce, uzun, sert ve kıyasıya bir rekabet oldu. Ama sonra, uluslararası temele dayanan anlaşmalar, birleşmeler ve karteller ortaya çıktı.

Dünya piyasasını bölüşme anlaşmalarına girişen bu muazzam uluslararası birleşmelerin sonucu olarak, artık rekabetin sona ereceği ve devamlı bir barış döneminin başlayacağı sanılabilir. Ama böyle olmaz; çünkü, güç oranları devamlı değişme halindedir. Bazı şirketler daha da büyüüp güçlenirken, başkaları zayıflayıp küçülür. Böylece, bir zamanlar adil görünmüş olan bir paylaşım, sonradan haksız görünür. Güçlenenler durumdan şikâyetle başlarlar, bunun arkasından daha büyük bir pay

alma kavgası gelir. Her devlet kendi uyruklarını savunma yarışına katılır. Kaçınılmaz sonuç savaştır.

Emperyalizm savaşa yol açar. Ama savaş hiçbir şeyi kalıcı olarak çözmez. Bir masa çevresinde artık pazarlık yoluyla çözülemez hale gelmiş olan düşmanlıklar, yüksek tahrip güçlü silahlar, atom bombaları, sakat kalmış insanlar ve paramparça olmuş cesetler üzerinden yürütülen pazarlıklarla ortadan kalkmaz.

Piyasaları ele geçirme kavgası sürüp gitmek zorundadır. Tekelci kapitalizm mal ve sermaye fazlasına piyasa ve yatırım alanı bulmak zorundadır; tekelci kapitalizm var olmaya devam ettikçe savaşlar da çıkmaya devam edecektir.

8. DEVLET

Üretim araçlarındaki özel mülkiyet, kendine özgü bir mülkiyettir. Bu mülkiyet, ona sahip olan sınıfa, sahip olmayan sınıf üzerinde egemen olma gücünü verir. Sahip olanlara, yalnızca çalışmadan yaşama değil, fakat aynı zamanda sahip olmayanların çalışıp çalışmayacaklarını, çalışacaklarsa hangi koşullar altında çalışacaklarını saptama gücünü verir. Bir efendi-hizmetkâr ilişkisi kurar: kapitalist sınıf yukarıdan buyurma; işçi sınıfı, aşağıda buyruğa boyun eğme durumundadır.

Bu durumda, iki sınıf arasında sonu gelmez bir çatışmanın sürüp gitmesi anlaşılır bir şeydir.

Kapitalist sınıf, işçi sınıfını sömürme olanağı sayesinde, servete gömülmüş, güce ve saygınlığa kavuşmuş bulunurken, işçi sınıfı güvensizlik, yoksulluk ve sefil hayat koşullarına mahkûmdur.

Şimdi, açık bir şeydir ki, bu ilişkilerin, –küçük bir azınlığın böylesine yararına, büyük çoğunluğun böylesine zararına olan– bu ilişkiler bütününün devamını sağlayacak bir yöntem bulunması gerekir. Bunun, zengin azınlığın çalışan çoğunluk üzerindeki toplumsal ve ekonomik egemenlik sistemini koruyup sürdürecektir güçte bir araç olması gerekir.

Böyle bir araç vardır. Devlettir bu.

Kapitalistler sınıfına, işçi sınıfı üzerinde egemenlik kurabilme olanağını sağlayan özel mülkiyet ilişkileri zincirini korumak ve sürdürmek, devletin görevidir.

Bir sınıfın diğer bir sınıf tarafından boyunduruk altında tutulması sistemini ayakta tutmak, devletin görevidir.

Üretim araçlarına özel mülkleri olarak sahip bulunanlar ile bu tür mülkiyetten yoksun olanlar arasındaki çatışmada, varlık sahipleri, devlette, varlıksızlara karşı kendileri için vazgeçilmez bir silah bulurlar.

Kişilerin zengin ve yoksul olup olmadığına, toplumun yukarı ve aşağı katlarında bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, devletin sınıflar üstü olduğuna, halkın tümünü temsil ettiğine inanmamız istenir. Oysa, gerçekte, görülen şudur: Kapitalist toplum özel mülkiyete dayalı olduğundan, özel mülkiyete karşı herhangi bir saldırı, devletin, gerektiğinde şiddet uygulamaya kadar varan direnciyle karşılaşır.

Bundan ötürü, gerçek şudur ki, sınıflar var oldukça, devlet sınıflar üstü olamaz; efendilerin yanında yer almak zorundadır. Devletin egemen sınıfın bir silahı olduğu, Adam Smith için daha 1776 yılında açık bir şeydi. Ünlü

yapıtı *Ulusların Zenginliği*'nde Smith şöyle der: "Mülkiyetin güvenliği için kurulu olduğu sürece, devlet, gerçekte zenginin yoksula, ya da bir şeyleri olanların hiçbir şeyi olmayanlara karşı savunulması için vardır."

Ekonomik egemenliğe sahip olan sınıf, yani üretim araçlarının sahibi olan sınıf, siyasal egemenliğe de sahip olur.

ABD gibi bir demokraside halkın dilediği adayları kendi oylarıyla görev başına getirdiği doğrudur. Halk için Demokrat A ile Cumhuriyetçi B arasında bir seçme olanağı vardır. Ama, bu seçim hiçbir zaman sınıf mücadelesinin bir yanında yer alan bir adayla öteki yanında yer alan bir aday arasında bir seçim değildir. Büyük partilerin adaylarının tutumları arasında, özel mülkiyet ilişkileri sistemi bakımından, çok az fark vardır. Mevcut farklar da ayrıntılardaki değişikliklerle ilgilidir; yoksa hemen hemen hiçbir zaman temele inen bir fark yoktur.

İşin temeline inildiğinde, Demokrat A ile Cumhuriyetçi B'den birini seçme özgürlüğü, işçiler için, kapitalist sınıf yararına çıkarılacak yasaları Kongrede hazırlayacakların, kapitalist sınıfın hangi özel temsilcileri olacağını seçme özgürlüğünden başka anlama gelmez.

Yasaları yapan kimselerle bu yasaların çıkarlarını kollamak için çıkarıldığı kimseler arasındaki bağ öylesine sıkıdır ki, devletle egemen sınıf arasındaki ilişkiden asla kuşku duyulamaz. Gelmiş geçmiş en büyük Amerikalılardan birinin kafasında da, ekonomik bakımdan egemen olan sınıfın siyasal bakımdan da egemen olacağı konusunda hiç kuşku yoktu:

Washington'a gidiyor ve hükümete derdini anlatmaya çalışıyorsunuz diyelim. Göreceğiniz, her zaman şu olacaktır: Sizi nezaketle dinleyeceklerdir, ama asıl söz sahipleri büyük bankerler, büyük sanayiciler, ticaret kodamanları, demiryolu ve vapur şirketlerinin başındaki kimselerdir. ... Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin efendileri, ABD'nin birbirlerine sıkı sıkıya bağlı sermayedarları ve sanayicileridir.

Gerçeği gün ışığına çıkaran bu sözler 1913 yılında Woodrow Wilson'un yayınladığı bir kitaptan alınmıştır. Yazar sözünü ettiği şeyin ne olduğunu bilecek bir mevki-de idi. Kendisi, o sırada ABD başkanıydı.

Şimdi şu soru karşımıza çıkıyor: Devlet makinesi kapitalist sınıfın denetimi altında ise ve bu sınıfın yararına işliyorsa, kapitalistlerin gücünü düzenleme ve sınırlandırma amacıyla olan yasalar nasıl olup da kara kaplı kitaba geçebiliyor?

Böyle bir şey, örneğin, Franklin D. Roosevelt yönetimi sırasında olmuştur. Nasıl ve niçin, diyeceksiniz.

Devlet, gerekirse ve mecbur kalırsa, malsız-mülksüzler yararına varlıklılara karşı hareket edebilir. Bu ya da şu özel çatışma noktasında boyun eğer; çünkü işçi sınıfından gelen baskı öylesine büyüktür ki, ödün verilmesi zorunlu olur; aksi halde "yasa ve düzen" tehlikeye girer. Hatta (egemen sınıf açısından) daha da kötüsü, devrim olabilir. Ancak, hatırlanması gereken önemli nokta şudur: Bu gibi dönemlerde ne gibi ödünlere koparılmış olursa olsun, bunlar mevcut mülkiyet ilişkilerinin sınırları içinde kalır. Kapitalist sistemin içinde işlediği çerçevenin kendi-

sine dokunulmaz. Verilen ödünler her zaman bu çerçeve içinde kalır. Egemen sınıfın burada yaptığı, bütünü kurtarmak için, bir yerde, bir ölçüde gerilemektir.

Başkan Roosevelt'in yönetimi sırasında işçi sınıfının kaydettiği ilerlemeler –ve bunlar az değildi– üretim araçlarındaki özel mülkiyet sistemini değiştirmedir. Bunlar bir sınıfın diğer sınıf tarafından alaşağı edilmesine yol açmadır. Başkan Roosevelt öldüğü zaman, işverenler de işçiler de hâlâ alışlagelmiş yerlerinde idiler.

Devlet bir sınıfın diğer bir sınıf üzerinde egemenlik kurmasına ve bu egemenliği sürdürmesine hizmet eden bir araç olduğundan, ezilen çoğunluk için hakiki özgürlük gerçekte var olamaz. Şu ya da bu ölçüde bir özgürlük –içinde bulunulan koşullara bağlı olarak– tanınır; ama, son çözümlemede, sınıflı bir toplumda “özgürlük” ve “devlet” sözcükleri bir araya gelemir.

Devlet, hükümeti denetimi altında tutan sınıfın kararlarını uygulamak için vardır. Kapitalist toplumda devlet, kapitalist sınıfın kararlarını uygular. İşçi sınıfının üretim araçları sahiplerinin hizmetinde çalışmak zorunda olduğu kapitalist sistemde, bu kararlar bu sistemin devamını sağlamak üzere tasarlanır.

SOSYALİZM KAPİTALİZMİ YARGILIYOR

1. KAPİTALİZM VERİMSİZ VE İSRAFA DAYANAN BİR SİSTEMDİR

İnsanın üretim gücündeki artış, yokluğun ve yoksulluğun ortadan kalkması sonucunu doğurmuş olmalıydı. Bu sonuç, dünyanın en güçlü, en zengin ve en üretken kapitalist ülkesi olan ABD’de bile ortaya çıkmamıştır.

Diğer bütün kapitalist ülkelerde olduğu gibi, ABD’de de bolluk ortasında açlık, varlık içinde yokluk, zenginlik içinde sefalet vardır.

Niteliği bu türden çelişkilerle belirlenen bir ekonomik sistemde, bir temel bozukluk olsa gerektir.

Böyle bir bozukluk vardır. Kapitalist sistem verimsizdir, israfa dayanır, akla aykırıdır ve adil değildir.

Verimsizdir ve israfa dayanır; çünkü, en iyi işlediği yıllarda bile, üretim kapasitesinin beşte biri kullanılmaz.

Verimsizdir ve israfa dayanır; çünkü, dönem dönem çöküşler yaşar ve o zaman, üretim kapasitesinin değil beşte biri, yarısı boşa kalır. Brookings Institution’a göre, “Ekonomik canlılığın en yüksek olduğu sırada, kullanılmayan kapasite miktarı genel olarak yüzde 20 kadardır.

Durgunluk dönemlerinde bu oran, doğaldır ki, çok büyük ölçüde artar ve 1930'lar durgunluğunda yüzde 50'ye kadar yükselmiştir.”

Verimsizdir ve israfa dayanır; çünkü, çalışmak isteyen herkese her zaman yararlı iş sağlayamaz ve aynı zamanda, beden ve fıkren sapasağlam binlerce insanın çalışmadan yaşamasına izin verir.

Reklamcı, satış elemanı, acente, sipariş toplama memuru ve benzeri gibi pek çok kimseyi, sağlıklı ve akla uygun bir mal üretimi ve dağıtımını düzeni içinde değil de, müşteriye aynı malı A şirketi yerine B, ya da C, D, E veya F şirketinden aldırma çabasından başka bir şey olmayan, delice bir rekabet sistemi içinde istihdam ettiği için verimsizdir ve israfa dayanır.

Verimsizdir ve israfa dayanır; çünkü, herkes için gerekli ihtiyaç maddelerinden yeterli miktarda üretilmezken, pek çok insan ve malzeme, son derece gereksiz lüks mal üretiminde harcanır.

Verimsizdir ve israfa dayanır; çünkü, gözetdiği biricik şey, insan gereksinimlerinin karşılanması değil de yüksek fiyat ve kâr olduğundan, elde edilen tarım ve sanayi ürün ve mallarının bilerek ve isteyerek yok edilmesini onaylar.

Son olarak, verimsizdir ve israfa dayanır; çünkü, belli zaman aralıklarıyla savaflara yol açar. Savaş, hayatta güzel olan ne varsa acımasızca ve şeytanca yakıp yıktığı gibi, hayatın kendisini de yok eder.

Bu verimsizlik ve israf, düzeltilebilecek bir kusur değildir; kapitalist sistemin ayrılmaz parçasıdır. Sistem var oldukça o da var olacaktır.

1930'lardaki durgunluk sırasında ABD'de öyle yıllar oldu ki, çalışma arzusunda olup iş arayan, çalışabilecek durumdaki toplam işçilerin dörtte birine varan kısmı iş bulamadı. Bu insanlar aç kaldılar veya yardımlarla yaşamak zorunda bırakıldılar ya da kamu kurumları tarafından yapay olarak yaratılan işlerde çalıştılar. Bütün şehirlerde, erkek, kadın, çoluk çocuk, ekmek almak için kuyruğa girdi. İşgücünde yaşanan bu israfın büyüklüğü, şu unutulmaz tabloda özetlenmektedir: "On bir milyon işsiz kadın ve erkeğin hepsi uzun bir ekmek kuyruğuna sokulsalar ve herkes, eli önündekinin omzuna değecek bir aralıkla dursa, bu kuyruk New York'tan Chicago, St. Louis, Salt Lake City ve hatta San Francisco'ya kadar uzanır. Dahası var: Bir de geriye doğru aynı yolu yapar; yani, ülkeyi bir kıyıdan diğerine iki kez kateder."

Bu milyonlarca lanetli insan, en gerekli ihtiyaç maddelerini acaba elde edebilir miyiz umuduyla, yeteneklerini ve güçlerini kullanma olanağını verecek bir fırsatı beklemenin azabı içinde kıvranırken, çalışmanın ne olduğunu hiçbir zaman bilmemiş ve öğrenmek istediğini de duymamış birtakım daha şanslı insanlar, üretim araçlarına sahip olmaları sayesinde rahatlık ve lüks içinde yaşıyorlardı. Bunlar hayâsız bir aylaklık içinde yaşayabiliyorlardı; çünkü, kapitalist sistem öyle düzenlenmiştir ki, bu insanlar, belki adını bile duymadıkları işletmelerdeki hisse senetlerinden gelir elde edebiliyorlardı. Çalışmak istediği halde iş bulamayan pek çok insanın sefaleti, çalışmadan temettü elde eden azınlığın zenginliği karşısında, daha da kahredici oluyordu.

Bolluk ortasında yoksulluk paradoksu ile yüz yüze geldiğinde kapitalist sistem, bunun üstesinden gelmek için bir plana başvurur.

Bu, bolluğu yok etme planıdır.

Yenilemeyecek hale getirmek için patateslerin üzerine gazyağı dökülür, kahve ürününün yüzde 30'u imha edilir, süt nehirlerle dökülür, meyve dalında çürümeye bırakılır.

Görünüşteki bu çılgınlık, kapitalist sistemde, görüldüğü kadar çılgın değildir. İnsanları, gereksindikleri patates, süt, meyve ve kahve ile beslemeyi değil de, sadece mümkün olduğu kadar yüksek fiyat ve kâr elde etmeyi düşünen bir ekonomide, arzı sınırlandırmak, zaman zaman amaca vardırıran yol olur. Ne var ki bu durum, bu uygulamayı haklı göstermez; sadece kapitalist sistemin, öz doğası gereği, etkenlikten yoksun ve israfçı olduğunu kanıtlar.

Kapitalizmin yol açtığı en büyük israf savaştır.

Kapitalist ekonomide barış zamanında sağlanamayan tam üretim, savaş zamanında başarılır. Ancak o zamandır ki kapitalizm, insanların, malzemenin, makinelerin ve paranın tam istihdamı sorununu çözer.

Hangi amaçla? Sadece yıkma amacıyla. Milyonlarca insanın umutlarının, hayallerinin ve hayatlarının yıkılması; binlerce okulun, hastanenin, fabrikanın, demiryolunun, köprünün, madenin, rıhtımın, elektrik santralinin yıkılması; binlerce kilometre kare ekilebilir toprağın ve ormanın yok edilmesi.

Yaralıların acıları, kötürüm ve sakat kalmışların ısırapları, hayatta kalanların kaybettiklerine duydukları öz-

lem, hesaba ve sayıya vurulamaz. Ama savaşın ne kadar paraya mal olduğunu biliyoruz. Yok edilen değerin dolarına ve sentine varıncaya dek miktarını biliyoruz. Bunu gösteren rakam, kapitalizmin en büyük israfının savaş olduğunu gün gibi ortaya koyuyor.

Birinci Dünya Savaşı 200 milyar dolara mal oldu. 1935 yılında, *Zengin İnsan, Yoksul İnsan* eserinin yazarları, bunun ne demek olabileceğini gösterecek bir ölçü buldular. Şöyle ki:

Bu para ile ABD, İngiltere, Belçika, Fransa, Avusturya, Macaristan, Almanya ve İtalya'daki her aileye (enflasyon öncesi dolarla) 3.000 dolar değerinde bir ev ve yeterli toprak verilebilirdi.

Ya da bu para ile ABD'deki bütün hastanelerin 200 yıllık giderleri karşılanabilirdi. Devlet okullarımızın giderlerini 80 yıl için bu para ile ödeyebilirdik. Bir başka hesapla, 2.150 işçi, her biri için yıllık 2.500 dolar ücretle, 40 yıl çalıştırılacak olsa, bunların bu süre boyunca toplam kazançları, bu dünya savaşının ancak bir günlük giderini karşılayabilirdi.

İkinci Dünya Savaşı bunun beş katına mal olmuştur.

Kapitalist sistemin israfçılığını, hiçbir şey savaş kadar iyi gösteremez.

2. KAPİTALİZM AKLA AYKIRIDIR

Kapitalist sistem akla aykırıdır.

Kapitalist sistem, işadınının kendi kişisel çıkarına olan şeyin, toplumun çıkarına ve yararına olacağı temel

önermesine dayanır; bunun için yapılması gerekli tek şey, olabilecek en fazla kârı elde edebilsinler diye, bireyleri özgür bırakmaktır; bu yapılırca, bütün toplumun daha iyi duruma gelmesi gerekir; işlerin yapılmasını sağlamanın en iyi yolu, kapitalistleri bu işleri yaparken mümkün olan en büyük kârları elde etmekte serbest bırakmaktır; böyle davranılırsa, sürecin bir yan ürünü olarak, halkın gereksinimleri de karşılanmış olur.

Bu önerme kesinkes doğru değildir; hiç değilse, her zaman doğru değildir. Rekabetin yerini tekeller aldıkça, doğruluk derecesi gitgide azalır. Kâr avcısının çıkarı toplumun çıkarı ile uyuşabilir de uyuşmayabilir de. Gerçekte bunlar sık sık çatışır.

Kapitalist sistem, üretimi, herkesin gereksinimini karşılama amacına dayandırmak yerine azınlığın kâr sağlama amacına dayandığı için, akla aykırıdır.

Kapitalist sistem, üretimi, doğrudan doğruya gereksinimlere bağlama gibi bir sağduyu yöntemini uygulamak yerine, bu arada ihtiyaçlar da nasılsa karşılanır gibi bulanık bir umutla kârlara bağlayan dolaylı bir yöntem uyguladığı için, akla aykırıdır.

Kapitalizm, New York'tan Chicago'ya gitmek için doğru yol dururken, New Orleans üzerinden dolanan bir yol izlemek kadar mantıksız ve saçmadır.

Bundan başka, ulusun ihtiyaçlarını gidermenin gerekip gerekmediği ve giderilecekse bunun neye mal olacağı konusunda, tamamen kendi başlarına ve kendi çıkarlarına göre karar verme yetkisinin, kâr peşinde koşan bir avuç sanayicinin iktidarına bırakılması, ortaya demokra-

siyle ilgili çok ciddi bir sorun çıkarır. Halkın ekonomiyi kendi çıkarına denetimi altında tutamadığı yerde, ekonomik demokrasinin yerini ekonomik diktatörlüğe bırakacağını söylersek, haksızlık etmiş olmayız.

Barış zamanında ülkenin refahı için bu denli tehlikeli olan bu ekonomik diktatörlük, savaş zamanında ülkenin öz varlığı için bir tehdit haline gelebilir. Bunalımın ağırlığı ne olursa olsun, ekonominin diktatörleri kendi kârlarını yurt görevinden üstün tutmakta diretirler ve istedikleri fiyatı ülkeye ödettirecek konumdadırlar. Bu, temelsiz bir itham değildir; ABD bunu hem Birinci Dünya Savaşı'nda hem de İkinci Dünya Savaşı'nda yaşayarak görmüştür. 1941 yılında yayınlanan bir TNEC raporu şöyle diyor:

Açık konuşalım, savaş ya da başka bunalım dönemlerinde büyük iş çevreleri ile iş görmek gerektiği zaman, hükümet ve kamu, 'eli kolu bağlı' durumdadır. Bu çevreler, ancak kendi ileri sürdükleri koşullar kabul edilirse çalışır. Doğal kaynaklar, likit varlıklar, bunların denetimi altındadır; ülkenin ekonomik yapısında stratejik bir mevkie sahiptirler; ülkenin teknik teçhizatı ve üretim yöntemleri bilgisi bunların denetimindedir.

Bugün tekrarlanıyormuş gibi görünen [I.] Dünya Savaşı deneyimi, büyük iş çevrelerinin, bu denetimlerini, ancak 'uygun bir fiyat' karşılığında kullanacaklarını göstermiştir. Aslında bu, şantajdır, hem de öyle pek gizlenmemiş bir şantaj. ... Böyle bir durumda sormak gerekir: Bunların yurtseverliğinin fiyatı nedir?

Sistemdeki akla aykırılık, büyük iş çevrelerinin kazanç hırslarının, doğanın halk yararına gemlenmesi-

ne engel olmasına izin verildiğinde de görülür. Hemen hemen her ilkbahar Ohio nehri taşar, onlarca insanın ölümüne ve milyonlarca dolar değerinde varlığın yok olmasına neden olur. Tarım ürünleri mahvolur, evler sürüklenir ve parçalanır, şehirler sular altında kalır. Bu felaketlerle karşılaşmak hiç de zorunlu değildir. Bu kudretli nehir yola getirilebilir, vahşi gücü dizginlenebilir, mevsimlere göre yükselip alçalmaları, bütün yıl boyunca güvenilir bir ulaşım elverecek bir düzeyde tutulabilir, erozyon yüzünden tamamen ya da kısmen yok olan toprak kurtarılabilir.

Bunun nasıl yapılacağını biliyoruz. Yapılabilir. Tennessee nehrinde aynı şeyi TVA [Tennessee Vadi Projesi] ile yaptık.

Öyleyse bu niçin yapılmıyor? Bölge planlamasında Amerika'nın çok başarılı deneyi olan TVA, niçin bir OVA [Ohio Vadi Projesi], bir MVA [Missouri Vadi Projesi] olarak tekrarlanmıyor?

Niçin mi? Kapitalist sistem akla aykırıdır da ondan. Vahşi ve düzensiz nehrin ölüm ve yıkım getiren yıllık taşmalarına devam etmesi gerekir; çünkü, bir OVA ile pek çok insanın yararına sağlanabilecek olan nehrin kontrol altına alınması, elektrik üretimi, ulaşım sistemi, toprağın korunması; genel hizmet şirketlerinin, kömür şirketlerinin, demiryolu şirketlerinin kârlarını azaltabilir. Bu büyük iş çevreleri, TVA sırasında, elektrik üretiminin ve ucuz nehir ulaşımının geliştirilmesine karşı çıkmışlardı; bu savaşlarına başka nehir bölgelerinde devam ediyorlar. Özel çıkarlarla kamu refahının zorunlu olarak çakışaca-

ğını söyleyen kapitalizmin temel önermesinin saçmalığının bir diğer kanıtı da budur.

Kapitalist sistemin akla aykırılığı en çok da plansızlığında görülür. Her işletmede bir sistem, örgütlenme ve planlama vardır; ama bir teşebbüsün bir diğeri ile olan ilişkisinde hiçbir sistem, düzen ve plan yoktur; sadece keşmekeş vardır.

Sanayicilere bakılırsa, ulusun ekonomik refahı, en iyi şekilde, bu amaçla hazırlanmış geniş kapsamlı bir planlama ile değil, kapitalist bireyleri kendileri için neyin en iyi olacağına karar vermekte özgür bırakmakla ve bu bireysel kararların toplamının, toplumun iyiliğini sağlayacağını beklemekle gerçekleştirilebilir.

Bu sözlerin hiçbir anlamı yoktur.

Kapitalist sistem, halkı birbiriyle çatışan sınıflara böldüğü için de akla aykırıdır. “Herkes özgürlük ve adalet içinde bölünmez tek ulus” yerine, kapitalizm, bizatihi doğası gereğince ulusu böler, özgürlük ve adaletten bir sınıfın yararlandığı ve diğerinin ise bundan yararlanamadığı, iki ulus haline getirir. Kapitalizm, birlik ve beraberlik içinde kardeşçe ve dostça yaşayan insanlardan meydana gelmiş birleşik bir topluluk yerine, işçi sınıfıyla üretim araçlarının sahibi sınıftan oluşan ve ulusal gelirden daha büyük bir pay almak için ister istemez birbiriyle savaşan sınıflara bölünmüş bulunan bir topluluk meydana getirir.

Üretim araçlarına sahip sınıfın gelirine, yani kârlara, sanayinin amacı kâr sağlamak olduğu için, iyi gözle bakılır; işçi sınıfının gelirine, yani ücretlere, bunlar kârları azalttığı için, kötü gözle bakılır. “Yüksek Ücret Teorisi”nin

erdemlerine şeklen sunulan övgüler ne olursa olsun, işin özü budur. Kârlar mümkün olduğu kadar büyütülmesi gereken elle tutulur bir iyilik, ücretler ise, üretim giderleri düşük olsun diye, en düşük düzeyde tutulması gereken elle tutulur bir kötülük sayılır.

Bu durum, işçilerin kendi ürettikleri malları satın alamamalarına, bunalıma ve durgunluğa, yani sistemde dönemsel çöktüşlere yol açar. Mantığa bundan daha aykırı bir ekonomik sistem olabilir mi?

Sanayinin gelişmesi için temel dürtü olarak kârda ısrar edilmesinden kaynaklanan başka bir akla aykırılık da, bu durumun insanların yaşam değerlerinde yarattığı kargaşadır.

Kapitalist toplumda davranışların kılavuzu nedir? Cevap duruma göre değişir.

İş dünyasında, rekabet, Hıristiyanlığa sığmayan ben-cil çıkarıcılık, acımasızlık, başkasının gırtlığına sarılma, rakibini köşeye sıkıştırma, yakayı ele vermeden alınabilecek her şeyi alma; bununla ne yapacağınızın hiç önemi yok; bütün zamanınızı ve gücünüzü azgın bir servet edinme çabası peşinde tüketeceksiniz; servetinizi ne kadar büyütürseniz, o kadar başarılı olursunuz, bu serveti nasıl ele geçirdiğinizin hiç önemi yok.

Aile ve dostlar dünyasında, din dünyasında, başka ölçüler yürürlüktedir. Rekabet yerine işbirliği; nefret yerine sevgi; kendine yontma yerine başkalarına adanma; başkasının sırtına binip zirveye tırmanma yerine başkalarına yardım; “bunda benim ne çıkarım var?” yerine “bunun başkalarına yararı var mı?”; servet tutkusu yerine hizmet arzusu.

İşte birbirinden gece ile gündüz kadar farklı, iki ayrı değer dizisi.

3. KAPİTALİZM ADALETSİZDİR

Kapitalist sistem adaletsizdir.

Kapitalizm adaletsiz olmak zorundadır; çünkü, temel taşı eşitsizliktir.

Hayatın güzel şeyleri, sonu gelmez bir ırmak halinde, zengin ve ayrıcalıklı küçük bir sınıfın havuzuna akar; yoksul ve ayrıcalıksız kalabalık sınıfın ise kaderi, korkunç güvensizlik, alçaltıcı sefalet ve fırsat eşitsizliğidir.

Kapitalist sistemin temeli olan üretim araçlarında özel mülkiyetin bir sonucu budur. Bir diğer önemli sonuç, üretim araçlarına sahip olanlarla, bunlara sahip olmayanlar arasındaki kişisel özgürlük eşitsizliğidir.

İşçi, kuramsal olarak, istediğini yapabilen “özgür” bir kişidir. Oysa gerçekte, işçinin özgürlüğü iyice sınırlıdır. İşverenin ileri sürdüğü ezici koşulları kabul etmek ya da açlığı seçmek arasında özgürdür.

Başkan Roosevelt’in 11 Ocak 1944 günü Kongreye sunduğu mesajında belirttiği gibi, “ihtiyaçların pençesinde kıvranan insan, özgür insan değildir.”

Kapitalist sistemin yapısı öyledir ki, halkın çoğunluğunun her zaman “ihtiyaçların pençesinde kıvranması” ve bundan ötürü de özgür olmaması kaçınılmazdır. Bunların ellerinden gayri hiçbir şeyleri yoktur; dün kazandıklarını bugün yemek zorundadırlar; kırk yaşına geldiklerinde, kitlesel üretim yapan sanayide çalışamayacak kadar “yaşlı” sayılırlar ve işlerini kaybetme korkusu her an yüreklerindedir.

Kapitalist sistemin bir diğerk adaletsizliğı, çalışmadan yaşamaktan utanç duymak şöyle dursun, bununla övünen bir asalak sınıfı hoş görmesidir. Kapitalist sistemin savunucularına göre, bu asalakların kendileri çalışmasada, paraları iş görür; işçilerden aldıkları haraç, göze aldıkları “risk”in ödölüdür. Bu bir dereceye kadar doğrudur; gerçekten de paralarını kaybetme olasılığı vardır.

Ne var ki, onlar paralarını tehlikeye sokarlarken, işçiler hayatlarını tehlikeye atarlar. İşçilerin karşılaştıkları tehlikelerin büyüklüğü nedir? Rakamlar akla durgunluk veriyor. “Savaş döneminde sanayi işletmelerimizdeki ölüm ve yaralanma olayları, Amerikalıların cephe ve savaş alanlarında verdikleri kayıpları çok aşmıştır.”

1946 yılında, haftanın yedi gününde, günün 24 saatinde, her 30 dakikada bir, bir Amerikan işçisi iş başında kaza sonucu ölmüştür.

Her 17,5 saniyede, bir Amerikan işçisi yaralanmıştır.

Sanayide tehlikeyi gerçekten göze alan kimdir?

Ve işçinin yüklendiğı tehlike karşılığında eline geçen nedir?

İşte kapitalist sanayi için tipik, özgül bir örnek: 1946 yılında, Bethlehem Çelik Şirketinin tersane işçileri sendikası, tersane işçilerinin asgari ücretlerini saatte 1,04 dolara çıkaracak yüzde 15 oranında bir artış için savaşmış ve kazanmıştı.

Bu, haftada 41,60, yılda 2.163,20 dolarlık bir gelir demektir.

1946 yılında, Bethlehem yöneticilerinin maaşları yüzde 46 oranında artırıldı. Bethlehem’in başkan yardımcısı

J. M. Larkin'e, işçi ücretlerinde yapılacak teşvik artışının düşük tutulması için gösterdiği çaba karşılığında olsa gerek, 138 bin 416 dolarlık yıllık maaşına ek olarak 38 bin 764 dolarlık bir ikramiye verildi.

Bu, yılda 177 bin 180 dolar, bir haftada 3 bin 407 dolar, bir saatte 85 dolar eder. Yani J. M. Larkin, Bethlehem'deki bir işçinin **bir yılda** aldığı asgari ücret toplamının bir buçuk mislinden fazla parayı **bir haftada** aldı.

J. M. Larkin'in **bir saatlik** kazancı, işçilerin **bir haftalık** kazançlarının iki katından daha büyüktü.

İşçilerinkine oranla ne kadar büyük olursa olsun, gene de Larkin'in geliri, hak edilerek kazanılmış olma erdemi ni taşır. Gerekli [şirket için gerekli] bir görevi yerine getirmişti, bu yüzden eline geçen paranın meşru ve ahlaki olduğunu iddia edebilir. Ama bir mirasa konan ve ömründe bir gün bile çalışmamış bir kimsenin, bu mülkiyet üzerinde aynı nitelikte bir iddiaya sahip olması mümkün olabilir mi?

Kapitalist sistemde miras kurumunun anlamını açık bir biçimde kavramalıyız. Bir kimse bir milyon dolarlık bir mirasa konduğu zaman, bu, bir metelik kalmayıncaya kadar çekilip harcanan bir para yığını değildir. Hiç değildir.

Bu bir milyon dolar, çoğu zaman sanayi veya banka hisse senetleri ve tahvilleri şeklindedir. Bunların bazıları yüzde 8, bazıları yüzde 2 gelir getirebilir. Diyelim ortalama getirisi yüzde 4 olsun. Bu demektir ki, sırf bu hisse senetlerine sahip olduğu için, bu kişinin 40.000 dolarlık bir yıllık geliri vardır.

Ülkede her yıl yaratılan toplam servetin 40.000 dolarlık kısmı onun cebine girer. Diyelim, her yıl 40.000 dolar harcadı ve 20 yıl sonra öldü. Ana servet oğluna geçer. Bu kez oğlu yılda 40.000 dolar harcayabilecek demektir. Ondan sonra da onun oğlu. Ve böylece sürüp gider. Kuşaklar boyu her yıl 40.000 dolar harcadıktan sonra, bir milyon dolar hâlâ son mirasçının elinde, olduğu gibi durmaktadır! Kim demiş, pastayı hem yiyip hem saklayamazsınız diye?

Ne söz konusu kişi, ne onun oğlu ne de oğlunun oğlu, ellerini iş denilen şeyle kirletmek zorunda kalmıştır. Üretim araçlarına sahip olmaları, onlara başkalarının çalışmasından geçinerek asalak gibi yaşama olanağını vermiştir.

Kapitalist sistemin bir başka çarpıcı adaletsizliği fırsat eşitsizliğidir.

Yılda 2.000 dolar kazanan bir işçinin evinde ve bir milyonerin evinde aynı anda birer çocuk dünyaya gelmiş olsun. Bunlar aynı hak ve fırsatlardan yararlanırlar mı? Birincinin yiyeceği, giyeceği ve barınağı diğerininki kadar iyi olur mu? Yararlandıkları sağlık hizmeti, oyun olanakları ve eğitim aynı olur mu?

“Amerika fırsatlar ülkesidir ve yeteneği varsa, işçi çocuğu da en yükseğe çıkabilir,” demek iyi bir cevap değildir. Yeteneğin işe yaradığı doğrudur; ama bundan daha önemli olanı ne olarak doğduğunuz, toplumdaki mevkiniz ve servetinizdir. Bu demek değildir ki, yetenekli, kararlı ve şanslı yoksul bir çocuk için zengin olma olasılığı hiç yoktur. Ancak, yoksulların, bir sınıf olarak, bulundukları yerin üstüne yükselme şansı her zaman zayıf olmuştur ve gittikçe daha da zayıflamaktadır.

Fırsatın olmadığı yerde, yetenekli olmak yetmez. Ortada fırsat da yoktur.

Bir süre önce Yüksek Mahkeme Yargıcı Jackson'un Amerikan Siyasal Bilimler Derneği üyelerine söylediği buydu: "Bugün bizim özel teşebbüs sistemimizin gerçek laneti, bizzat kendisinin teşebbüsü yok etmiş olmasıdır; bu sistem en yetenekli insanlarımıza yükselmek için yeterli fırsatı vermemektedir. ... Yeteneğini kullanarak yükselme rüyası ender olarak gerçekleşir. ... Anneler, babalar çalışır çabalar ve çocuklarına gerekli eğitimi sağlamak için para biriktirir; ancak bu öğretim tamamlandığında, gençlerin, Amerika'nın altmış ailesinin elindeki az sayıda büyük şirketin çok uzun olan yükselme merdiveninin en alt basamağından başlamaktan başka gidecekleri bir yer yoktur."

Başkan Johnson, 1965'te, ülkede eğitimin durumu konusunda şöyle konuşmuştur:

Amerika bütün çocuklarımıza eğitim veremediğinden, kaç genç yaşam harcanmış, bütün fertleriyle kaç aile bugün sefalet içinde yaşamakta, güçlü ülkemiz ne kadar yetenekten yoksun kalmıştır. ...

Geçen yıl, askerlik için göreve çağrılanların üçte biri, sekizinci sınıf düzeyinde okuma yazma bilmedi kleri için geri gönderilmiştir. ... Şu anda, ben bu konuşmayı yaptığım sırada ... lise mezunu bile olmayanların sayısı yaklaşık 54 milyondur. Bu, utandırıcı bir insan yeteneği israfıdır.

Eğitimdeki fırsat eşitsizliği başka alanlarda da yaygındır. Başkanlık Yüksek Öğrenim Komisyonu 1947'de şunları saptamıştır: "Amerikan toplumunun hedef olduğu en ağır ithamlardan biri, gençliğe makul bir eğitim eşitliği

sağlamakta başarı gösterememiş olmasıdır. Kızlarımızın ve oğullarımızın büyük çoğunluğu için, elde etmeyi ümit edebilecekleri eğitimin türü ve süresi, kendi yeteneklerine göre değil, tesadüfen içinde doğdukları aileye ya da topluluğa veya daha da kötüsü, ana babalarının derilerinin rengine ya da dinlerine göre belirlenir.”

“Derilerinin rengi”nden kasıt kara derililerdir ve sayısız istatistik zencilere sunulan eğitimin durumunu ortaya koymaktadır. Nüfus Sayımı Bürosu ile Çalışma İstatistikleri Dairesinin 1967 yılında hazırladıkları *Birleşik Devletler’de Zencilerin Toplumsal ve İktisadi Şartları* başlıklı bir rapora göre: “Lise sonda okuyan ortalama zenci genç, lise bir düzeyindedir. ... 1963’te, 25-34 yaş arası beyaz gençlerin yüzde 14’ü iki yıllık yükseköğrenim görmüşken, zenciler için bu oran yüzde 7’dir.”

Derinizin rengi karaysa yalnızca eğitiminiz daha kötü olmakla kalmaz, doğum sırasında ölme olasılığınız daha yüksektir, hastalığınızın sizi öldürme olasılığı daha yüksektir, ömrünüz daha kısa olacaktır, içinde yaşadığınız ev daha kötü olacaktır, bir iş bulma ve bulduğunuz işte kalma şansınız daha düşük olacaktır, geliriniz de daha az olacaktır. 1966’da, zenci ailelerin –sınırlarımız içindeki sömürge halkın– ortalama geliri, beyaz ailelerinkinin yalnızca yüzde 60’ıydı.

Mal üretimi için ilk dürtünün kâr elde etmek olduğu bir sistemde, kârın her şeyin üstünde ve her şeyden, insan hayatından bile önemli sayılması kaçınılmaz bir şeydir. Gerçekte de öyledir. Kapitalist toplumda paraya insandan daha fazla değer verilmesi hiç de ender görülen bir şey değildir.

25 Mart 1947 günü Centrailla madenindeki patlamada ölen 111 kişinin cesedi, bu gerçeğin acı kanıtıdır.

Bu 111 insan ölmeyebilirdi.

Madeni işletenler, madende çalışmanın güvenli olmadığını biliyordu; çünkü, eyalet müfettişleri olsun, federal müfettişler olsun, rapor üstüne rapor yazarak bunu kendilerine bildirmişti.

Illinois Eyaleti Valisi Dwight Green de madende çalışmanın güvenli olmadığını biliyordu.

Biliyordu, çünkü 9 Mart 1946 günü Birleşik Maden İşçileri Sendikası 52 No'lu Şubesi yetkililerinden bir mektup almıştı; sendikacılar madendeki işçiler adına valiye ricada bulunuyorlardı: "...Vali Green, sizden bir lütufta bulunmanızı, hayatlarımızı kurtarmanızı rica ediyoruz. ... Kentucky ve Batı Virginia'da olanlar gibi bir patlama olmadan önce ... madenler ve mineraller şubesini harekete geçirip Centralia Kömür Şirketinin 5 numaralı ocağında yasaları uygulatmanızı diliyoruz."

Aradan bir yıl geçti. Bu mektubu imzalayan dört kişiden üçü artık yaşamıyordu. Validen kendilerini kurtarmasını yakardıkları patlamada ölmüşlerdi.

Bir eyalet soruşturma komitesi –patlamadan sonramadenin gözetmeni olan William H. Brown'a madeni işletenlerin niçin gerekli tedbirleri almadığını sordu.

Alınan cevap, "Doğrusunu isterseniz, bunun madenimiz için ekonomik olmadığını düşündük," oldu.

Bunun üzerine komite, "Bunun gerektirdiği giderleri yüklenmek istemediğinizi mi söylemek istiyorsunuz?" diye sormuştu.

Brown, "Evet, öyle," demişti.

Para cana karşı idi ve para kazandı.

4. KAPİTALİZM YOK OLMA YOLUNDADIR

Kapitalist sistem sadece verimsiz, israfçı, akla aykırı ve adaletsiz değildir; aynı zamanda, çöküntü halindedir.

Bunalım döneminde sistem öylesine çöker ki, kendi içindeki işçiler tarafından beslenip giydirilip barındırılacağına, işsizlerin doyurulması, çıplakların giydirilmesi ve başlarının bir yere sokulması yükümlülüğü, zorunlu olarak, çeşitli yardımlar, uydurulmuş işler ve benzeri şeyler yoluyla toplumun sırtına yüklenir.

Sistemin, üretimi tıkanıklığa uğratması sırf bunalım dönemlerine özgü bir şey olsaydı, kapitalizmin üretici güçlerdeki gelişmeyi, sürekli olarak değil, sadece geçici bir süre için aksattığı ileri sürülebilirdi. Ne var ki, durum böyle değil. Harvard İşletme Yüksek Okulundan Profesör Schlichter şöyle demektedir: “Sanayinin tam kapasitede üretime ulaşmada başarısızlığa uğraması, sırf durgunluk zamanlarında olan bir şey değildir. Mevcut ekonomik düzende, girişimcilerin çoğu, ödeme yükümlülüklerini zamanında karşılayabilmek için, üretim miktarını normal olarak sınırlamak zorundadır.”

Savaşın çok büyük sayıda insan kaybına mal olmasına ve muazzam ekonomik kayıplara yol açmasına rağmen, kapitalist uluslar, yine de, savaşa giden yolu tutmaktan geri durmuyor; böylece sistemin istikrarı tehlikeye giriyor, insanlığın toptan yok olması gerçek bir olasılık olarak beliriyor, yine de savaşın biri son bulur bulmaz, kapitalizm, bir yenisine hazırlanmaya başlıyor.

Önünde seçebileceği başka bir yol yok. İçinde bulunduğu çelişkiler, sistemi, üretim kapasitesini barış zama-

nında kısmen kullanmamaya ya da eksik kullanmaya zor-
luyor. Kapitalist sistem ancak savaş zamanında ya da sa-
vaşa hazırlanma sırasında bolluk yaratabilir. Kapitalizm
kendi ölümünün silahlarını hazırlamadan yaşayamaz.

Kapitalizm değişme için olgunlaşmış haldedir.

Yeni sistem “sipariş üzerine” hazırlanamaz. Nasıl ka-
pitalizm feodalizmden doğdu ve gelişti ise, yeni sistem de
eskisinden, yani kapitalizmden doğup gelişmek zorunda-
dır. Yeni toplumsal sistemin tohumlarını kapitalist toplu-
mun kendi gelişimi içinde aramamız gerekir.

Aradığımız uzakta değildir. Kapitalizm, üretimi bi-
reysel bir süreç olmaktan çıkarıp ortaklaşa bir sürece
dönüştürdü. Eski zamanlarda, mallar kendi dükkân ya
da atölyelerinde kendi alet ve araçları ile çalışan tek tek
zanaatçılar tarafından yapılır ya da işlenirdi; bugün ise,
üretilen nesneler dev fabrikalarda karmaşık makinelerin
başında, birlikte çalışan binlerce işçi tarafından yapıl-
maktadır.

Gittikçe büyüyen fabrikalarda, gittikçe büyüyen sayı-
da işçinin bir araya getirilmesi ile, üretim sürecinin top-
lumsallığı gittikçe büyüyen boyutlarda artıyor.

Kapitalist toplumda, işletilen ve yapılan ne varsa, bir
arada ve birbirine bağlı olarak çalışan kimseler tarafın-
dan işletilir ve yapılır; ama bu şeyler, kendilerini yapan-
ların ortak malı olmaz. Makinenin işleteni makinenin
sahibi olmadığı gibi, sahibi de işleteni değildir.

Kapitalist toplumun temel çelişkisi burada yatar; şöyle
ki, üretim toplumsal bir süreç, ortaklaşa çabanın, çalış-
manın sonucu iken, bu çalışmanın ürününün sahipleni-

lişî özel, bireysel olur. Toplumsal çalışmanın ürünü olan nesneler, bunları yapanların olmaz; üretim araçları sahiplerinin, yani kapitalistlerin olur.

Bu derdin çaresi basittir: üretimin toplumsallaşmasını üretim araçları mülkiyetinin toplumsallaşması ile eşleştirmek. Üretimin toplumsallığı ile ürünlerde özel mülkiyet arasındaki çelişkiyi çözenin yolu, kapitalist toplumsal üretim sürecinin gelişmesini mantıklı sonucuna, yani toplumsal mülkiyet noktasına vardırmasıdır.

Bugün ABD’de iş hayatının çoğu, büyük şirketler tarafından yürütülür. Bunların sahipleri, hisseleri ellerinde tutar ve kârları alır, teşebbüsün yürütülmesi işi ise maaşlı yöneticiler tarafından görülür. Genellikle, büyük şirketlerin sahipleri olan kimselerin yönetim ve işletme ile ya hiç ilişkileri yoktur, ya da olsa bile pek azdır. Üretim araçları mülkiyeti sahipliğinin, bir zamanlar bir işlevi vardı, şimdi ise işi sadece asalaklıktır. Bir sınıf olarak kapitalistlerin artık hiç gereği yok. Bunları toptan götürüp Ay’a bıraksak, üretim bir dakika bile aksamaz.

Üretim araçlarında özel mülkiyet ve kâr dürtüsü son günlerini yaşıyor. Kapitalizm yararlığını tüketmiş bulunuyor.

Kapitalizmin yerine yeni bir toplumsal düzen doğuyor: sosyalizm.

3. BÖLÜM

DEĞİŞİMDEN YANA OLANLAR

1. ÜTOPYACI SOSYALİSTLER

Sosyalizm, kapitalizmin tersine, üretim araçlarında özel mülkiyetin yerine kamu mülkiyetinin ve kâr için yapılan başına buyruk üretimin yerine kullanım için yapılan planlı üretimin geçtiği bir sistemdir.

Sosyalizm fikri yeni bir fikir değildir. Kapitalist sistem, sanayi devriminin başlaması ve fabrika üretiminin gelişmesi ile birlikte, daha yeni serpilmeye başladığı zaman bile, kimi düşünen kafalar için, verimsizliği, israfçılığı, akla aykırılığı ve adaletsizliği açıkça belli bir sistemdi.

Aşağı yukarı 1800 yılından itibaren, gerek İngiltere’de, gerekse Fransa’da, kapitalizmin kötülükleri kitap, broşür ve söylevlerle halka anlatılmaya başlanmıştı. Bunlara benzer eleştiriler önceden, daha 16. yüzyılda ve bunu izleyen yüzyıllarda da vardı. Ancak, ilk yazarlar, esas itibariyle, izleyicileri olmayan, kendi kendilerine kalmış düşünürlerdi. Ama durum artık değişmişti. İngiltere’de Robert Owen, Fransa’da Charles Fourier ve Kont Henri de Saint Simon için, yerinde olarak, öncü sosyalistler

denebilir; çünkü bunların her biri büyük birer hareketi geliştirmiştir. Kitapları geniş bir okuyucu kitlesi tarafından okunuyor, konuşmaları büyük dinleyici kitleleri tarafından izleniyor ve bunların aracılığı ile sosyalizm fikri diğer ülkelere yayılıyordu; bunlar arasında ABD gibi uzak ülkeler bile yer alıyordu.

Bunlar, sırf içinde yaşadıkları toplumu kötülemekle yetinmediler. Daha ileri gittiler. Her biri, kendince uygun gördüğü biçimde, toplumun nasıl olması gerektiği üzerine dikkatle düşünülmüş planlar ortaya koymak için büyük zaman ve çaba harcadı.

Her biri, kendi görüşüne göre, geleceğin ideal toplumunu en küçük ayrıntısına kadar tasarladı. Her birinin ütopyası başkasınıninkine benzemese ve özgül niteliklerinde farklı olsa da, hepsinin temelinde ortak bir örüntü görülüyordu.

Bunların ütöpik programlarının hepsinde en önemli ilk ilke, kapitalizme son verilmesi idi. Kapitalist sistemde bunlar, sadece kötülük görüyorlardı. Kapitalizm, onların gözünde, israfçıydı, adaletsizdi, plansızdı. Etken ve adil olacak planlı bir toplum istiyorlardı. Kapitalizmde, çalışmayan bir azınlık, üretim araçlarına sahip olduğu için, konfor ve lüks içinde yaşıyordu. Ütopycılar, üretim araçlarının ortak mülkiyetinde, iyi bir hayata açılan yolu gördüler. Böylece, hayallerindeki toplumlarda işleri öyle planladılar ki, emekçi kalabalıklar, üretim araçlarını sahiplenerek konfor ve lüks içinde yaşayacaklardı.

Bu, sosyalizmdi ve ütopycıların rüyasıydı.

Bu, ütopyacılar için bir rüya olarak kaldı; çünkü nereye gitmek istediklerini bildikleri halde, oraya nasıl varılacağını ancak belli belirsiz bir şekilde düşünebiliyorlardı. Ülkü bildikleri toplumun planını yapmanın, kudretli ya da varlıklı kimselerin (veya her ikisinin) bu yeni düzenin doğruluğuna ve güzelliğine ilgisini çekmenin, bu ideal toplumu önce küçük ölçekte denemenin ve sonra bunu hayata aktarmak için halkın uysal sağduyusuna dayanmanın yeterli olacağına inanıyorlardı.

Ütopyacıların saflıkları şuradan belliydi: Bunların başvurduğu gruplar, çıkarları, düzeni değiştirmekte değil, olduğu gibi sürdürmekte olan insanlardan meydana geliyordu. Toplumdaki etkin güçler konusunda aynı yanlış anlayışı, işçi sınıfı tarafından girilen siyasal ve ekonomik hareketi reddederek de gösterdiler. Bunlar, yeni topluma, işçilerin bir sınıf olarak örgütlenmesiyle değil, herkesin iyi niyet ve anlayış göstermesiyle ulaşılabileceğinde ısrar ettiler.

Ütopik planlarına uygun minyatür toplumsal deneylere girişmekle başarıya ulaşabileceği fikirleri de gerçekçi olmaktan aynı derecede uzaktı.

O zaman da öngörülebileceği gibi, bunların “kapitalist sefalet denizindeki mutluluk adaları” başarısızlığa mahkûmdu. Kapitalist sistem, dünyanın geri kalan kısmı ile ilişkileri kesilmiş, küçük topluluklara bölünmüş bir yamalı bohçaya çevrilemezdi.

Ütopyacı sosyalistler, kapitalizmin yarattığı insafsız çevreye sertçe karşı çıkan, insancıl kişilerdi. Kapitalist sisteme karşı geçerli ve derinliği olan eleştiriler yaptılar

ve daha iyi bir dünya kurmak için programlar geliştirdiler. Bunlar kendi yeni amentülerini yayadururken, soruna farklı bir yönden yaklaşan iki adam geldi dünyaya.

Bunların adları Karl Marx ve Friedrich Engels'ti.

2. KARL MARX VE FRIEDRICH ENGELS

Ütopyacıların sosyalizmi, adaletsizliğe karşı insancıl bir duyguya dayanıyordu. Marx ve Engels'in sosyalizmi, insanın tarihsel, iktisadi ve toplumsal gelişiminin incelenmesi üzerine kurulmuştur.⁴

Marx hiçbir ütopya planlamamıştır. Geleceğin Toplumunun nasıl işleyeceği hakkında hemen hemen hiçbir şey yazmamıştır. Geçmişin Toplumuna sınırsız bir ilgi duymuş, Bugünkü Toplum haline gelinceye kadar, nasıl ortaya çıktığını, nasıl geliştiğini ve nasıl çöktüğünü incelemiştir. Günümüzün Toplumuna sonsuz ilgi göstermişti; çünkü bunun içinde, Geleceğin Toplumuna doğru daha ileri bir dönüşmeyi sağlayacak güçleri keşfetmek istiyordu.

4 Biz devamlı olarak Marx'ın fikirlerine atıfta bulunuyorsak da, Engels'in sosyalist düşüncenin gelişmesine yaptığı katkı küçümsenmemelidir. Marx ve Engels ilk karşılaştıklarında yirmilerinde idiler; bundan sonraki bütün yaşamları boyunca dost ve çalışma arkadaşı olarak kaldılar. Onları, hiç kuşkusuz, dünyanın görüp göreceği en büyük zihinsel işbirliğiydi. Her ne kadar Engels kendi başına seçkin bir düşünür idiyse ve temel felsefesine Marx'tan bağımsız olarak ulaşmışsa da, uzun işbirlikleri süresince "ikinci keman" olmak kendisine yetmiştir. 1888'de, aralarındaki ilişkiyi şu sözlerle özetlemiştir: "Marx'la 40 yıllık işbirliğim süresince ve bundan önce, temellerin atılmasında ve özellikle de teoriyi işlemede belli bir bağımsız payım olduğunu inkâr edemem. Ama özellikle iktisat ve tarih alanlarında, teorinin başlıca temel ilkelerinin büyük kısmı ve her şeyin üstünde de, sonuçta dile getirilişindeki berraklık Marx'a aittir. Marx hepimizden daha yukarıda duruyor, daha ileriye görüyor ve daha geniş ve çabuk kavırıyordu. Bizler, ondan gayrimiz, olsa olsa yetenekliydik. Marx bir dâhi idi."

Ütopyacılar­dan farklı olarak Marx, Yarının ekonomik kurumları üzerinde hiç zaman harcamamıştır. Hemen hemen bütün zamanını Bugünün ekonomik kurumlarını incelemekle geçirmiştir.

Marx, kapitalist toplumda çarkları döndüren şeyin ne olduğunu bilmek istiyordu. Kitaplarından en önemlisinin başlığı, *Kapital – Ekonomi Politiğin Eleştirisi*,⁵ onun ilgi ve dikkatinin nerede toplandığını gösterir. Marx toplumbilim alanında, kapitalist üretimin sistemli, akla dayalı ve eleştirel bir çözümlemesini yapan ilk büyük düşünürdür.

Ütopyacılar­da sosyalizm bir hayal ürünü, şu veya bu parlak zekânın bir buluşu idi. Marx, sosyalizmi bulutlardan yere indirmiştir; sosyalizmin sırf geleceğe bağlanan belli belirsiz bir umut olmadığını, insanlığın tarihsel gelişiminde bir sonraki adım, kapitalist toplumun evriminin gerekli ve kaçınılmaz sonucu olduğunu göstermiştir.

Marx sosyalizmi ütopya olmaktan kurtarmış, bir bilim haline getirmiştir. Kusursuz bir toplumsal düzenin hayalci bir tarifi yerine, ayakları yere basan bir toplumsal ilerleme teorisi koymuştur; toplumu değiştirmek için egemen sınıfın acıma duygusundan, iyi niyetinden, zekâsından bir şeyler beklemek yerine, işçi sınıfının kendi kendini kurtarmasına ve yeni düzenin mimarı olmasına bel bağlamıştır.

Marx'ın sosyalizmi –bilimsel sosyalizm–, ilk anlamlı ifadesine, Şubat 1848'de yayınlanan, Engels'le birlikte kaleme aldıkları *Komünist Manifesto*'da kavuştu. Öğre-

5 Metinde: *Capital - A Critical Analysis of Capitalist Society*; aslı: *Capital - A Critique of Political Economy*'dir, biz aslını verdik. –çev.

tilerinin esasının en yalın ve özlü biçimde ortaya konduğu –ilk baskısında sadece 23 sayfa olan– bu kitapçık, o günden bu yana dünyanın her köşesindeki sosyalist hareketin temel taşı haline gelmiş bulunuyor. Bu metin, İncil dışında, başka hiçbir kitabın çevrilmediği kadar çok dile çevrilmiştir; bu kitapçık, dünya çapındaki güçlü işçi sınıfı hareketinin esin kaynağı olarak, hiç kuşkusuz, bugüne kadar yazılmış en etkili kitapçıktır.

Marx ve Engels, insan toplumunun neden böyle olduğu, değişme nedenleri ve gittiği yön konusundaki yoğun incelemelerinde, bütün tarih boyunca süregelen birleştirici bir ögenin var olduğunu buldular. Çevremizde olup bitenler birbirinden bağımsız şeyler değildir; tarih sadece görünüşte karmakarışık bir olgu ve olay yığınıdır, gerçekte öyle değildir; tarih, bir keşmekeş değildir; bulunup ortaya konulmaları olanaklı belli yasalara uyar.

Karl Marx insan toplumunun bu gelişme yasalarını keşfetmiştir. İnsanlığa büyük katkısı budur.

Her uygarlıkta ekonomi, politika, hukuk, din, eğitim birbirine bağlıdır; her biri ötekine bağlıdır ve her birinin nasıl olduğunun nedeni ötekilerdir. Bütün bu güçler içinde ekonomi en önemli olanıdır, temel etmendir. Her şeyin kilit taşı, insanların üretici olarak aralarında kurdukları ilişkilerdir. İnsanların yaşama biçimini, geçimlerini sağlama biçimi –belirli bir zamanda, verili herhangi bir toplumda yürürlükte olan üretim biçimi– belirler.

İnsanların düşünme biçimini, yaşama biçimleri belirler. Marx'ın sözleriyle: “Maddi hayatın üretim biçimi, genel olarak toplumsal, siyasal ve tinsel hayat sürecini ko-

şullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilinçlerini belirleyen toplumsal varlıklarıdır.”

Hak, adalet, özgürlük vb. gibi kavramlar, yani her toplumda var olan fikirler dizisi, o belirli toplumun ulaştığı belirli ekonomik gelişme aşamasına uygun olur. Peki, toplumsal ve siyasal devrimleri meydana getiren nedir? Bu neden, insanların fikirlerinde meydana gelen bir değişmeden mi ibarettir? Hayır; çünkü, bu fikirler ilkönce ekonomide –üretim ve değişim (mübadele) biçiminde-kendini gösteren bir değişmenin ürünüdür.

İnsan, doğaya egemen olma yolunda ilerlemiştir; malların üretim ve değişimi için yeni ve daha iyi yöntemler bulunmuş ya da icat edilmiştir. Bu değişmeler temelde ve geniş çapta olduğu zaman toplumsal çatışma doğar. Eski üretim biçimi ile birlikte gelişmiş olan ilişkiler katılmış; eskinin bir arada yaşama biçimi, yasalarda, politikada, dinde, eğitimde donmuş haldedir. İktidardaki sınıf, iktidarını sürdürmek ister ve yeni üretim biçimi ile uyuşan yeni sınıfla çatışma haline girer. Böyle bir durum devrimle sonuçlanır.

Tarihe bu şekilde bakış, Marksistlere göre, başka türlü kavranılamaz olan bir dünyayı anlamayı olanaklı kılar. Tarih olaylarına, insanların hayatlarını kazanma biçiminin ürünü olan sınıf ilişkileri açısından bakılınca, daha önceleri anlaşılamayan şeyler şimdi ilk defa anlaşılır hale gelir. Bunun içindir ki, *Manifesto*’da ortaya konan tahlil şu cümleyle başlar: “Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir.”

Sınıflar arasındaki mücadelede devletin yeri ve rolü nedir? Devlet egemen sınıf tarafından yaratılan bir kurumdur. Mevcut düzeni korumak için kurulmuştur ve bu amaçla devam ettirilir. Devletin kapitalist toplumdaki rolü *Manifesto*'da şöyle açıklanır: "Modern devlet iktidarı, bütün burjuva sınıfının ortak işlerini yöneten bir kuruldur başka bir şey değildir."

Kapitalist toplumda devletin ilk görevi, kapitalist sınıfın, işçi sınıfı üzerindeki egemenliğinin özü ve temeli olan üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetini savunmaktır. Buradan şu sonuç çıkar: Eğer işçi sınıfının amacı üretim araçlarındaki özel mülkiyeti kaldırmaksa, işçi sınıfı egemen sınıfın devletini yıkıp onun yerine kendi devletini koymak zorundadır. İşçi sınıfının iktidara gelmesi –devriminin başarıya ulaşması– ancak egemen sınıfın devletinin yıkılması ve onun yerine bir işçi sınıfı devletinin kurulmasıyla mümkündür.

İlk bakışta bu, sırf kapitalist sınıfın diktatörlüğü yerine işçi sınıfının diktatörlüğünü koymak anlamına geliyor gibi görünebilir. İşçi sınıfı devriminin ereği bu mudur? Yani işçileri, daha evvel bağımlı oldukları sınıf [burjuvazi] üzerinde egemen kılmak mıdır?

Hayır. Proletarya diktatörlüğü, sınıf egemenliğini –toplumun sınıflara bölünmesine neden olan koşulların varlığına son vererek– ebediyen ortadan kaldırma sürecinde gerekli ilk adımdır sadece. Sosyalizmin amacı bir sınıf egemenliğini kaldırıp yerine bir yenisini koymak değil, fakat bütün sınıfları, yani sınıflı toplumu ortadan kaldırmaktır; sosyalizmin amacı her türlü sömürünün

sona erdiği sınıfsız bir topluma ulaşmaktır. *Manifesto*'nun sözleriyle: "Sınıfları ve sınıf karşıtılarıyla eski burjuva toplumunun yerini, birimizin özgürce gelişmesinin, hepimizin özgürce gelişmesinin koşulu olduğu bir birlik alacaktır."

Marx, her zaman ve her yerde şu noktayı üzerine basarak belirtmiştir: Eski sınıflı toplumdan yeni sınıfsız düzene geçiş işçi sınıfının, proletaryanın eseri olacaktır. Marx, sosyalizme ulaşmada proletaryayı aktif unsur olarak gördü; çünkü proletarya, yani nüfusun çoğunluğu, kapitalizmin çelişkilerinden en çok acı çeken sınıftı ve kendi durumunu düzeltebilmesi için bir başka yol da yoktu.

İçinde yaşadıkları korkunç koşullar işçileri birleşmeye, örgütlenmeye, kendi çıkarları için mücadele etmek üzere birlikler kurmaya zorladı. Bununla birlikte, sendikaların doğuşu bir gecede olmadı. Sınıf olarak çıkar birliği duygusunun gelişmesi uzun zaman aldı ve bu oluncaya kadar, ulusal boyutta güçlü bir örgütlenme olanağı yoktu.

Sendikacılığın muazzam adımlarla yol almasını sağlayan şey, sanayi devrimi ve fabrika üretimi sistemi ile kapitalizmin büyüüp gelişmesi oldu. Bunun böyle olması gerekiyordu; çünkü sanayi devrimi, şehirlerde işçilerin yoğunlaşmasını, ulusal çapta bir örgütlenme için son derece önemli şeyler olan taşıma, ulaşım ve haberleşme alanlarındaki ilerlemeleri ve bir işçi sınıfı hareketini gerekli kılan koşulları beraberinde getirmişti. Böylece, işçi sınıfının örgütlenmesi, sınıfı, sınıf duygusunu ve işbirliği ile haberleşmenin fiziksel araçlarını yaratan kapitalizm ile gelişmiştir.

Demek oluyor ki, işçi sınıfı kapitalizmden doğar ve onunla birlikte büyür. Nihayet, kapitalizm işlemez hale geldiği, çözemediği çelişkiler içine yuvarlandığı, “toplumun, artık tepesindeki bu burjuvazi ile birlikte yaşayamaz hale geldiği, bir başka deyişle, bu burjuvazinin varlığının artık toplumla bağdaşmaz olduğu bir noktaya gelindiği”, kısaca, kapitalizm mezara konulmaya hazır hale geldiği zaman, onu gömecek olan proletaryadır.

Marx, çevresine neyin niçin yapılması gerektiğini anlatmakla yetinen bir masa başı devrimcisi değildi. Hayır, o, felsefesini yaşamış bir insandır. Ve felsefesi sırf dünyanın bir açıklanışından ibaret olmadığı, aynı zamanda dünyayı değiştirecek bir araç olduğu için, bizzat kendisi, samimi bir devrimci olarak, mücadelenin üstünde kalamazdı, ancak onun bir parçası olabilirdi. Öyle de oldu.

Kapitalizmin ortadan kaldırılmasında aracın proletarya olduğu kanısında olduğu için ve bunun gereği olarak, araştırmalarından artırabildiği bütün zamanını, işçi sınıfını ekonomik ve siyasal mücadele için hazırlamaya ve örgütlemeye ayırdı. 28 Eylül 1864’te Londra’da kurulmuş olan Uluslararası Emekçiler Birliği’nin (Birinci Enternasyonal) en aktif ve etkili üyesiydi. Birlik kurulduktan iki ay sonra Marx, bir Alman arkadaşı olan Dr. Kugelmann’a şöyle yazmıştı: “Birlik, daha doğrusu, yönetim kurulu önemli; çünkü, Londra İşçi Sendikalarının liderleri kurulda yer almış bulunuyor. ... Paris işçi liderleri de birlikle ilişki içinde.”

İşçi sendikaları, o zamanlar birçok kimseye, şimdi de olduğu gibi, sırf işçilerin çalışma ve yaşama koşullarının

günden güne düzeltilmesi için kurulmuş örgütler gibi görünüyordu. Oysa bunlara Marx ve Engels'in verdiği önem çok daha derin ve kapsamlı idi: "İşçi sınıfının bir sınıf olarak sendikalar yolu ile örgütlenmesi ... işçi sınıfının, sermaye ile olan günlük mücadelesini içinde yürüttüğü ve içinde kendi kendini eğittiği, gerçek bir sınıf örgütlenmesidir."

İşçi sınıfı, kendi kendini eğitiyor, peki ama hangi amaçla? Daha yüksek ücret, daha kısa çalışma süresi, daha iyi çalışma koşulları sağlama mücadelesi için mi? Evet, kuşkusuz. Ama aynı zamanda, çok daha önemli bir mücadele için, proletaryanın, üretim araçlarında özel mülkiyeti ortadan kaldırarak kendisini tam olarak kurtarma mücadelesi için.

Marx, 1865 yılı Haziran ayında Enternasyonal Genel Konseyinde yaptığı bir konuşmada, bu noktaya özellikle dikkati çekti. Sendikaların, günbegün mücadeleyi sürdürmedikleri takdirde, "kurtuluş umudu kalmamış, beli kırılmış bir sefiller konumuna düşürüleceklerini" söyledikten sonra, daha geniş kapsamlı bir amaca sahip olmaları gerektiğini belirterek şöyle devam etmişti: "Aynı zamanda işçi sınıfı, ücretli iş sisteminin içerdiği genel köleliğin tamamen dışında kalan bu günlük mücadelelerin nihai sonuçlarını gözünde büyütmemelidir. Sonuçları doğuran nedenlere karşı değil, sadece sonuçlara karşı mücadele etmekte olduklarını; kendi aşağı doğru düşüş hareketlerini geciktirdiklerini, ama yönünü değiştirmediklerini; sadece geçici çareler uygulamakta, ama hastalığı iyi edememekte olduklarını unutmamalıdır. Şu halde,

sermayenin aralıksız saldırılarının ve piyasa değışikliklerinin durmadan doğurduğu bu kaçınılmaz gerilla savaşlarının, bütün zamanlarını tüketmemesine dikkat etmelidirler. Anlamalıdır ki, yürürlükteki düzen, onları ezen bütün sefaletleriyle birlikte toplumun ekonomik yeniden kuruluşu için gerekli olan maddi koşulları ve toplumsal biçimleri de oluşturur. ‘Adil bir işgünü karşılığında adil bir ücret’ biçimindeki muhafazakâr parola yerine, bayraklarına, ‘ücret sistemine paydos!’ devrimci parolasını yazmalıdırlar.”

Marx, şu temel dersini her zaman ve her yerde tekrarlamıştır: Tek çıkar yol toplumun iktisadi, siyasal ve toplumsal yapısında köklü bir değışiklik sağlamaktır ve bunu gerçekleştirmenin yolu, işçi sınıfının yapacağı devrimdir.

Bu, genellikle sanıldığı gibi, Marx –devrime öylesine köklü inancı olan bir kişi ki– her zaman ve her yerde devrimden yanadır, demek midir? Asla. Marx gözü kör bir devrimciliğe karşıydı. Enternasyonal’de, ilke gereği olarak devrimden yana olanlara karşı, devrim gerekli olduğuna göre yapılmalıdır diyenlere karşı mücadele etmiştir. Marx’ın düşüncesinin özü şudur: Devrim, başarılı olmak için, doğru anda yapılmalıdır; toplum, ekonomik gelişimi onu değışim için olgunlaştırmadıkça, dönüşüme uğratılamaz.

Sosyalizm yönünde değışmenin temeli, kapitalist toplumun çöküşünü hazırlayan kendi içindeki derin çelişkilerde; üretimin toplumsallaşması sonucu olarak eski düzenin rahminde, yeni düzenin tohumlarının yaratılmış olmasında ve değışikliği gerçekleştirmek için gerekli

devrimci eylemi yürüten işçi sınıfının sınıf bilincinin ve örgütlenme derecesinin artışı yatar.

Marx, kapitalist sistemi insanlığın gelişme tarihinin bir parçası olarak görmüştür. Kapitalizm, ne ebedî ne de değiştirilemez bir sistemdir. Tersine, kapitalizm, esas itibariyle, diğer bütün insan toplumu biçimleri gibi, bir önceki sistemden doğmuş, gelişmiş, çözülüp çökecek ve kendisini de başka bir sistemin izleyeceği geçici bir toplum düzenidir. Marx'a göre, hiçbir insan toplumu yerinde saymaz, bütün toplumlar sürekli bir akış ve değişim içindedir. Marx, yapılması gereken şeyi, kapitalist toplumdaki değişimleri neyin doğurduğunu –kapitalizmin “hareket yasasını”– keşfetmek olarak görmüştür. Kapitalizmi açıklama çabası ile işe girişmiş ve diğer iktisatçıların yaptığı gibi, bunu, kapitalizm savunuculuğu ile değil, aksine, gelecekte daha iyi bir toplum yaratacak güçler için ana çizgileri saptanmış bir eylem kılavuzu yaratmakla sonuçlandırmıştır.

Sosyalistler, Marx'ın çizdiği kapitalist toplum tablosunun sağlam ve Marksist olmayan iktisatçılar tarafından çizilenlerden gerçeğe daha yakın olduğu kanısındadır. Harvard Üniversitesi'nden Profesör Leontief, bir Marksist olmamakla beraber, yıllar önce, Amerikan İktisatçılar Derneği üyelerine bu konuda şunları söylemiştir. “Eğer... bir kimse kârların, ücretlerin ve kapitalist teşebbüslerin gerçekten ne olduğunu öğrenmek istiyorsa, *Kapital*'in üç cildinden edinebileceği bilgi, ABD Nüfus Sayımı Bürosunun birbiri ardına yayınladığı on raporunda (veya) çağdaş ekonomik kurumlar hakkında yazılmış bir düzine

elkitabında bulmayı ümit edebileceğinden daha gerçekçi ve daha anlamlı olacaktır.”

Profesör Leontief, aynı müdahalesinde, Marx'ın yaptığı ve o günden bu yana gerçekleştiği görülen birçok tahmin için şu övgüde bulunuyor: “Bunlar gerçekten göz alıcıdır: gittikçe artan servet yoğunlaşması, küçük ve orta teşebbüslerin hızla yok olması, rekabetin gittikçe artan ölçüde sınırlanması, sabit sermayenin öneminin aralıksız olarak artması sonucunu beraberinde getiren devamlı teknik gelişme ve nihayet, ekonomik döngünün [cycle] devresel tekrarı. Gerçekten de bunlar, bugüne dek aşılamamış başarılı bir tahminler dizisi oluşturur ve modern ekonomi teorisinin, bütün inceliklerine rağmen, karşılına çıkarabileceği pek bir şey de yoktur.”

Belirtilmesi ilginçtir ki, bu Harvard'lı profesörün iktisatçı meslektaşlarına Karl Marx'tan öğrenebilecekleri çok şey olduğunu söylemeyi gerekli gördüğü tarihlerde, bir başka seçkin bilimci, tarih alanındaki meslektaşlarına aynı tavsiyede bulunuyordu. Amerika'nın en önde gelen tarihçilerinden biri olan Charles Beard, Ekim 1935 tarihli *American Historical Review*'da yayınlanmış bir makalesinde şunları yazmıştır: “Marx'ı sırf bir devrimci ve ateşli bir partizan olarak görmek eğiliminde olanlara, onun bundan öte bir şey olduğunu hatırlatmak yerinde olabilir. Marx bir Alman üniversitesinde felsefe doktoru olmuş, bilimci beratına sahip bir insandı. Bir Yunan ve Latin kültürü araştırmacısı idi. Ana dili Almancadan başka, Yunanca, Latince, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Rusça biliyordu. Çağdaş tarih ve ekonomik düşünce alanla-

rında yazılanları geniş ölçüde okumuştur. Bundan ötürü, Marx'ın kişisel görüşlerini ne kadar sevmezsek sevmeyelim, bilgisinin genişlik ve derinliğini –ve korkusuz ve insanlığa adanmış bir ömür sürdüğünü– inkâr edemeyiz. O, sadece, tarih yazan herhangi bir kimsenin yaptığı gibi, tarihi yorumlamakla kalmamış, fakat tarihin oluşumuna da yardımcı olmuştur. Bildiği bir şeyler vardı herhalde.”

Dünyanın hemen hemen her ülkesinde ekonomik ve toplumsal adaleti gerçekleştirme çabasında olan işçi sınıfı hareketi, onun bir şeyler bildiğini hisseder.

Kurtuluş ve bağımsızlık savaşlarını onun öğretilerine dayandıran Asya ve Afrika'nın sömürge halkları, onun bir şeyler bildiği düşüncesindedir.

Kâr peşinde koşan başıboş üretimin yerine kullanım amacıyla planlı üretimi yerleştirme yolunda olan ülkeler, onun bir şeyler bildiğine inanır.

Dünyanın her kapitalist ülkesinde sallanan iktidar koltuklarında güvenle oturmak için ümitsiz bir çaba gösteren mutlu azınlık, onun bir şeyler bildiğinden korkar.

Yeryüzünün altıda birini oluşturan bir ülkenin –kapitalizmi başarıyla başından atmış ve sosyalizmin sınıfsal bölünmeye son verebileceğini ve insanı içinde yaşadığı ekonomiyi herkesin refahına yararlı olacak yöne bilinçli olarak yöneltme yeteneğiyle donatabileceğini gözler önüne sermiş bulunan– halkı onun bir şeyler bildiğinden emindir.

4. BÖLÜM

SOSYALİZM

1. SOSYALİST PLANLI EKONOMİ

Şimdi sosyalizmi daha yakından görmeye çalışalım. Daha başlangıçta şunu açıkça belirtelim ki, sosyalizme inananlar, üretim araçlarında özel mülkiyetten kamu mülkiyetine geçmekle insanın bütün sorunlarının çözüleceğini iddia ediyor değillerdir; ne şeytanlar melek haline gelmiş ne de cennet yere inmiş olacaktır. Sosyalistlerce ileri sürülen iddia şudur: Kapitalizmin temel kötülüklerine çare bulunacak, sömürü, sefalet, güvensizlik ve savaş ortadan kaldırılacak, insanlar için daha fazla refah ve mutluluğun yolları açılacaktır.

Sosyalizm, kapitalizmin yırtıklarının yamanması, parça parça düzeltilmesi demek değildir. Sosyalizm, devrimci değişiklik –toplumun tamamen farklı bir biçimde yeniden kurulması– demektir.

Bireysel kâr için bireysel çabanın yerini, toplumsal yarar için toplu çaba alacaktır.

Kumaş, para kazanmak için değil, insanları giydirmek için yapılacaktır; bütün diğer ürünler için de aynı şey geçerli olacaktır.

İnsanın insan üzerindeki kudreti azalacak, insanın doğa üzerindeki kudreti artacaktır.

Bolluk yaratma gücü, kâr sağlama düşüncesiyle boğulmak yerine, herkes için bolluk yaratmak amacıyla en son sınırına kadar kullanılacaktır.

Herkesin yüreğindeki buhran, işsizlik, yoksulluk ve güvensizlik korkusu, kullanım için yapılacak planlı üretimin herkese, her zaman iş sağlayacağını bilinmesi ile yok olacak, insanın beşikten mezara kadar ekonomik güvenliği sağlanacaktır.

Başarı, artık yığdığımız paranın çokluğu ile değil de çevremizdeki insanlarla yürüttüğümüz işbirliğinin boyutlarıyla ölçülmeye başlandığı zaman, altının yönetimi yerini altın gibi bir yönetime bırakacaktır.

Kâr peşinde olanların “fazla” mallarını satabilecekleri ve “fazla” sermayelerini yatırılabilecekleri yabancı piyasaları ele geçirme çabalarının yol açtığı emperyalist savaşlar son bulacaktır; çünkü bundan böyle, “fazla” mal, “fazla” sermaye ve kâr peşinde koşan kapitalist kalmayacaktır.

Üretim araçları artık özel ellerde olmayacağı için, toplum bundan böyle işveren ve işçi diye sınıflara bölünmeyecektir. Kimse bir başkasını sömürecek durumda olamayacak, B'nin emeğinden A kâr sağlayamayacaktır.

Kısaca, sosyalizmin özü şudur: Ülke, artık bir küçük azınlığın mülkü olmaktan ve bu azınlık tarafından kendi çıkarı için kötü ve yanlış yönetilmekten kurtarılmış, halk yararına, halk tarafından yönetilen, halkın sahip olduğu bir yurt haline getirilmiş olacaktır.

Şimdiye kadar sosyalizmin “özünün” ancak bir yanını ele aldık; bu, ülkenin “halkın mülkü” haline gelişi, yani üretim araçlarının kamunun malı haline gelişi ile ilgili

yönü idi. Şimdi tanımlamanın ikinci kısmına gelmiş bulunuyoruz; bu da, ülkenin “halk tarafından, halkın yararına yönetilmesi” kısmıdır. Bu, nasıl başarılacaktır?

Bu, merkezî planlama yoluyla yapılacaktır. Üretim araçlarının kamu mülkiyetine alınması nasıl sosyalizmin temel özelliklerinden biri ise, merkezî planlama da sosyalizmin bir diğer temel özelliğidir.

Bütün bir ulus için merkezî planlamanın güç bir iş olduğu besbellidir. Bu iş o kadar güçtür ki, kapitalist ülkelerde birçok kimse, özellikle üretim araçlarını ellerinde tutanlar ve bundan ötürü de kapitalizmin mümkün olan en iyi düzen olduğunu düşünenler, merkezî planlamanın yapılamayacağından emindir. Örneğin, Ulusal Sanayiciler Birliği bu nokta üzerinde ısrarla durmuş, bunu defalarca tekrarlamıştır. Bir süre önceki “Amerikan Sanayi Platformu”nda yer almış olan bu konu ile ilgili en açık ve dolaysız cümlelerden birini burada kaydedelim: “Hiçbir küçük insan grubu, bütün halkın çalışmasını başarılı bir biçimde planlamak, yönetmek ve canlı tutmak için gerekli bilgeliğe, öngörüye ve kavrayış gücüne sahip olamaz.”

Bu iddia eğer doğru ise, sosyalizm ile ilgili her türlü düşünce için son derece ciddidir. Çünkü, sosyalist ekonomi planlı bir ekonomi olmak zorundadır, eğer planlama olanaksızsa sosyalizm de olanaksızdır.

Merkezileştirilmiş planlama olanaklı mıdır? 1928 yılında bir şeyler oldu ve planlama sorunu öngörü olmaktan çıktı, gerçeklik kazandı. 1928 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ilk beş yıllık planını başlattı. Tamamlandığında bunu ikinci beş yıllık plan izledi; o

da tamamlanınca üçüncü beş yıllık plan (ve –Rusya sosyalist olduğu sürece– bu hep böyle devam edecek; çünkü, gördüğümüz gibi, sosyalist devletin bir planının olması zorunludur).

Bir ulus için merkezileştirilmiş planlamanın olanaklı olup olmadığını tahminlere dayandırmak gibi bir sorumuz yok artık. Şimdi artık biliyoruz. Sovyetler Birliği bunu denedi. Oluyor. Olanaklı bir şey bu.

Bir insan, Sovyet hayat biçiminin şu ya da bu yönü için ne düşünürse düşünsün ve Sovyetler Birliğine ister hayran, ister düşman olsun, şunu teslim etmek zorundadır ki –çünkü bunu en amansız düşmanları teslim etmiştir–, Sovyetler Birliği planlı bir ekonomiye sahiptir. Bu nedenle, sosyalist bir ülkede planlı bir ekonominin nasıl işlediğini anlamak için Sovyetler Birliği örneğini incelememiz gerekir.

Bir planda neler olur? Herhangi birimiz bir plan yapmaya girişsek, bunu iki kısımda kurarız: Önce ne için, yani amaç kısmını, sonra nasıl, yani yöntem kısmını oluştururuz. Amaç, planımızın bir kısmı, buna vardırarak yol diğer kısmıdır.

Bu, sosyalist planlamada da böyledir. Onun da bir amacı ve bir yönetimi vardır. (Yıllarca önce yayınlanmış olmakla beraber, sosyal bilimler alanında bir ömür boyu süren öncü araştırmacılığın görkemli bir anıtı olarak hâlâ dimdik ayakta duran *Sovyet Komünizmi: Yeni Bir Uygarlık mı?* adlı Sovyetler Birliği incelemesinin yazarları olan) Sidney ve Beatrice Webb, sosyalist planlamanın amacı ile kapitalist ülkelerde peşinde koşulan hedefler arasındaki

temel farkı şöyle açıklamışlardır: “Bir kapitalist toplumda en büyük teşebbüslerin bile amacı, sahiplerinin ya da hisse senedi sahiplerinin kazancı olacak parasal kâr sağlamaktır. ... Proletarya Diktatörlüğü denilen şeyin yer aldığı SSCB’de, planlanacak amaç tamamen farklıdır. Kendilerine çıkar sağlanacak ne mal sahibi veya hisse senedi sahibi ne de parasal kâr sağlama düşüncesi vardır. Yönelinen biricik amaç, tüm topluma uzun dönemde en sağlam güvenliği ve en yüksek refahı sağlamaktır.”

Sosyalist ekonomide planlamanın amacı üzerine bu söylenenler yeter. Sosyalist ekonomide genel amacın kâr olmayıp halkın gereksinimleri olduğunu daha önce tartıştık. Şimdi asıl üzerinde duracağımız konu, **ne için** ile ilgili yanı değil, nasıl ile ilgili yanı, yani amaç değil, bunu gerçekleştirmenin yöntemi olacaktır. Bilmeyi istediğimiz şey, arzulanan hedefe varmak için ne gibi politikaların benimsenmesi gerektiğidir.

İhtiyaçlar sınırsızdır. Ama bu ihtiyaçların karşılanması için yararlanılabilecek üretken kaynaklar sınırlıdır. Bundan ötürü, benimsenmesi gerekli olan politikalar, sosyalist plancıların yapmayı arzuladıklarına değil, fakat yapılabileceklerle dayanmalıdır. Neler yapılabileceğini ölçmenin tek yolu da, ülkenin üretken kaynaklarının eksiksiz ve doğru bilgisine sahip olmaktır.

Bu işi, Devlet Planlama Kurulu (Gosplan) yapar.

Yapılması gereken ilk iş, ülkenin her şeyiyle ilgili olarak, kim, ne, nerede ve nasıl sorularının cevaplarını bulmaktır. Ülkenin doğal kaynakları ne? Çalışabilecek durumda ne kadar işçi var? Kaç tane fabrika, maden, sa-

nayi kuruluşu, çiftlik var ve bunlar nerede? Geçen yıl ne ürettiler? Kendilerine ek malzeme ve işçi verilecek olsa, ne üretebilirler? Daha fazla demiryolu ve rıhtım gerekli mi? Gerekli ise, bunlar nerelerde yapılmalı? İmkânlar nedir? İhtiyaçlar nedir?

Olgular. Rakamlar. İstatistikler. Hem de dağlar kadar.

SSCB'nin alabildiğine geniş toprakları üzerinde dağılmış her kurum ve kuruluştan; her fabrika, çiftlik, işletme, maden, hastane, okul, araştırma enstitüsü, sendika, kooperatif, tiyatro topluluğundan; bu uçsuz bucaksız ülkenin her yerinden, her köşesinden şu sorulara yanıtlar gelir: “Geçen yıl ne yaptınız?” “Bu yıl ne yapıyorsunuz?” “Gelecek yıl ne yapmayı umuyorsunuz?” “Ne gibi yardıma gereksiniminiz var?” “Siz ne gibi bir yardımda bulunabilirsiniz?” ve bunlar gibi daha yüzlerce soru.

Bütün bu bilgiler, Gosplan'ın bürolarına akar, burada uzmanlar tarafından bir araya getirilir, düzenlenir ve yararlanılacak hale konur. “SSCB Devlet Planlama Kurulunda görevli uzman istatistikçi ve çeşitli dallardan bilim teknisyeni sayısı birkaç bine yaklaşmış bulunuyor; bunların yanı sıra bir o kadar kişi de yardımcı büro işi görüyor. Örgüt bu durumuyla, kuşkusuz, dünyadaki en iyi donatılmış ve en büyük kapasiteli devamlı istatistik araştırma aygıtıdır.”

Bu uzmanlar, toplanan bilgi ve verilerin ayıklanması, düzenlenmesi ve denetlenmesi işini bitirdikten sonra, İşlerin Durumu genel tablosunu elde etmiş olurlar. Ancak yapılacak işin yalnızca bir bölümüdür bu. Bundan sonra, İşlerin Nasıl Olabileceği sorusuna geçilir, yani bu durum-

da ne yapılabileceği düşünülür. Bu noktada, plancılarla başta gelen hükümet yetkililerinin bir araya gelmesi gerekir. “Devlet Planlama Kurulunun ulaştığı sonuçlar ve hazırladığı projeler hükümetin onayına tabi idi; plan yapma işlevi önderlik işlevinden ayrılmıştı ve bu ikincisi birinciye tabi değildi.”

Planlama, planın gerçekleştirmek durumunda olduğu politik kararları alma zorunluluğunu, tabiatıyla, ortadan kaldırmaz. Politika, hükümetin başta gelen yetkilileri tarafından saptanır; plancıların görevi, toplamış bulundukları malzemeye dayanarak, bu politikayı en etken biçimde yürütmenin yolunu arayıp ortaya koymaktır. Gosplan ile önderler arasındaki tartışmalardan Planın ilk taslağı doğar.

Ama bu ancak ilk taslaktır. Henüz Plan değildir. Çünkü bir planlı sosyalist ekonomide bir beyin kurumunun hazırlamış olduğu plan, tek başına, yeterli değildir. Bunun bütün halka sunulması gerekir. Bu ikinci adımdır. “Görüşlerini ve yorumlarını bildirmeleri için, ‘kontrol rakamları’, örneğin, Ağır Sanayi, Hafif Sanayi, Ticaret, Ulaştırma, Dış Ticaret vb. gibi çeşitli Halk Komiserliklerine ve ulusal ekonomi ile ilişkili diğer merkez kurumlarına sunulur. Bu kurumlardan her biri, kendi planının ilgili kısımlarını kendisine bağlı kuruluş ya da daireler arasında dağıtır, böylece en sonunda planın gerekli ve ilgili kısmı tek tek her fabrikaya ya da çiftliğe ulaşmış olur. Her aşamada, ‘kontrol rakamları’, çok sıkı bir inceleme ve değerlendirmeden geçirilir. Rakamlar Devlet Planlama Kurulundan başlayan gezilerinin son durağına, yani

fabrika ya da kolektif çiftliğe ulaştığı zaman, bütün ilgili işçiler ve köylüler, Planın tartışılmasına ve değerlendirilmesine etkin bir biçimde katılırlar, teklif ve fikirlerini ortaya koyarlar. Bu duraktan sonra, 'kontrol rakamları', düzeltilmiş ya da kendilerine eklemelerde bulunulmuş olarak, aynı yoldan gerisingeriye, Devlet Planlama Kuruluna döner."

Fabrikada işçiler, çiftlikte köylüler, Planın iyi olan ve olmayan yönleri üzerinde kanaatlerini dile getirirler. Rusların haklı olarak övünç duydukları bir şeydir bu. İşçilerin ve köylülerin kendi işyerlerine ait kontrol rakamlarını doğru bulmadıkları sık sık görülür. Bu gibi durumlarda, çok kez kendileri bir karşı plan sunarlar ve burada kendi rakamlarını gösterirler ve bununla kendilerinden beklenenden daha fazlasını üretebileceklerini ortaya koyarlar. Hazırlık Planı üzerinde ülkenin dört bir yanında milyonlarca Sovyet vatandaşının katıldığı tartışma ve müzakereleri, Ruslar gerçek demokrasi olarak görür. Yapılacak işlerin ve gerçekleştirilecek hedeflerin planlanması tepeden inme olmaz. İşçiler ve köylüler seslerini duyurur. Bunun sonucu ne olur? Yetkili bir gözlemci şu cevabı veriyor: "Nereye giderseniz gidin, hiç değilse Rusya'nın benim gördüğüm kısımlarında, işçilerin size kıvançla 'Bu bizim fabrikamız; bu bizim hastanemiz; bu dinlenme evi bizim' dediklerini göreceksiniz; bununla, sözü edilen şeyin kendilerinin kişisel mülkü olduğunu anlatmak istemezler; ama bunun doğrudan doğruya ... kendi yararları için işlediğini ve üretim yaptığını, bunun farkında olduklarını ve dahası, bunun istenilen düzeyde tutulmasının, hiç de-

ğilse kısmen, kendi sorumlulukları olduğunu bildiklerini söylemek isterler.”

Planın hazırlanmasında üçüncü aşama, geriye dönen rakamların son bir kez gözden geçirilmesidir. Gosplan ve hükümet ileri gelenleri, görüşleri ve değişiklik önerilerini incelerler, gerekli düzeltme ve değişiklikleri yaparlar ve artık Plan hazırdır. Plan, son şeklini almış olarak, tekrar yurdun dört bir köşesindeki işçilere ve köylülere gönderilir ve bütün bir ulus kendini olanca gücüyle işin tamamlanmasına verir. Toplumun iyiliği için el ele çalışma bir gerçek olur.

Üretim araçları üzerinde kamu mülkiyeti ve merkezi planlama kurulmuş olduğu için, sosyalizmde halk kade-rini kendi elinde tutar –insan, ekonomik güçlerin efendi-si olmuştur. Üretim ve tüketim, ‘neyimiz var’, ‘neyi gereksiniyoruz’, ‘gereksinmelerimizi karşılayabilmek için elimizde olanla ne yapabiliriz’ gibi sorular soran ve bun-lara cevap veren bir plana dayandırılır. Böyle bir plan-la, çalışmak isteyen herkese yararlı iş bulma ve çalışma hakkını güvence altına alma olanağı sağlanır. Sovyetler Birliği Anayasası’nın 118. maddesi bunu şöyle belirtiyor: “SSCB vatandaşları çalışma hakkına sahiptir, yani, ça-lışma ve yaptıkları işin nicelik ve niteliğine uygun ücret alma hakkı her vatandaş için güvence altındadır. Çalış-ma hakkı, ulusal ekonominin sosyalizm ilkeleri uyarınca örgütlenmesiyle, Sovyet toplumunun üretici güçlerinin sürekli büyümesiyle, ekonomik bunalım olasılığının yok edilmesiyle ve işsizliğin ortadan kaldırılmasıyla, güvence altına alınmıştır.”

1929 bunalımı, çok kez dünya ekonomik bunalımı diye anılır. Oysa, bu dünya bunalımı değildi. Üretimin felce uğraması ve bununla birlikte gelen işsizlik ve halk yığınlarının sefaleti, dünyanın her yanına bulaşmıştı; tek bir ülke dışında. O tek ülke olan Sovyetler Birliği'nin karpısına kadar gelip gerisingeri dönmüştü.

Ruslar, sosyalist planlı ekonominin meydana getirdiği set sayesinde, güvenlik içindeydi.

Merkezî planlama sosyalizmin belirgin bir özelliğidir. Planlamanın nasıl işlediğini anlamak için, zorunlu olarak, Rus örneğini inceledik –çünkü, Rusya, bugün [1953 yılında] dünyadaki tek sosyalist ülkedir.

Ancak şunu hemen belirtelim ki, sosyalizmin başka bir ülkede aynen Sovyetler Birliği'ndekine benzer bir şey olması gerekeceğini düşünmek yanlıştır. Başka bir ülkede farklı olabilir. Sözgelisi, sosyalist bir ABD'de, hızla bir ağır sanayi meydana getirme işi gibi bir zorunluluk olmayacaktır, çünkü dünyadaki en büyük ve en iyi ağır sanayi burada zaten kurulmuş durumdadır. Sovyetler Birliği'nin tersine, bizde ilk iş, tüketim malları üretimine ağırlık vermek olabilir.

Başka ülkeler için de durum farklı olabilir. Doğal kaynaklar farklı, iklim farklı, halkın sevdikleri ve sevmedikleri farklı, sağlık, eğitim ve kültür düzeyleri farklı, özgürlük ve siyasal haklar anlayışları farklı, tarih ve gelenek farklıdır. Sovyetler Birliği'ni kendi gereksinimlerine en iyi uyan bir sosyalizmi geliştirmeye yönelten özel koşullar başka ülkelerde aynı olmayabilir: Bunun sonucu olarak, oralardaki sosyalizm uygulaması farklı olacaktır.

Ne var ki, temel nitelikler, sosyalizme geçen bütün ülkeler için aynıdır. Bütün sosyalist ülkelerde üretim araçları kamu mülkiyetinde olacak ve hepsinde merkezî planlama bulunacaktır.

2. SOSYALİZM HAKKINDA SORULAR

a. Ekonomik sistemimiz kapitalistler olmadan işleyebilir mi?

Bu sorudaki “kapitalistler” sözcüğünü değiştiriniz, tarihin her döneminde sorulmuş olan standart bir soru elde edersiniz. Avrupa’da, dört yüzyıl önce, soru şöyleydi: Ekonomik sistemimiz feodal beyler olmadan işleyebilir mi? Amerika’da, yüz yıl önce, soru şöyle soruluyordu: Ekonomik sistemimiz köle sahipleri olmadan işleyebilir mi?

Toplum, nasıl feodal beyler ve köle sahipleri olmadan da yaşayabileceğini anladı ise, kapitalistler olmadan yaşayabileceğini de anlayacaktır.

Kapitalistlerle bunların sermaye olarak sahip oldukları üretim araçları arasında bir ayırım yapmak gereklidir. Toplum, kuşkusuz, bu üretim araçları, yani toprak, madenler, hammadde, makine ve fabrikalar olmadan edemez. Bunlar vazgeçilmez temellerdir. Robert Blatchford, *Merrie England* adlı ünlü eserinde bu farkı pek açık belirtir:

Sermaye olmadan çalışamayacağımızı söylemek tırpansız ekin biçilemeyeceğini söylemek kadar doğrudur. Kapitalistler olmadan çalışamayacağımızı söylemek, bütün tırpanlar bir adama ait olmadıkça, ekin biçilemeyeceğini söylemek kadar saçmadır. Ya da, bütün

tırpanlar bir adama ait olmadıkça ve bu adam ürünün üçte birini, bunları kullandırma karşılığı olarak cebe indirmedikçe, ekin biçemeyeceğimizi söylemek kadar saçmadır.

Kapitalist, gerekli yönetim işini yürüttüğü ve geliri bir iş karşılığı olduğu sürece toplum içinde yeri olan bir kimseydi; ama bugün sırf hisse senetlerine ve tahvillere sahip olan, bunlardan kazanılmamış gelir elde eden, yürütme ve yönetim işini ücretle tuttuğu insanlara gördüren, önemini yitirmiş bir kimsedir.

Bir zamanlar yararlı olan özel mülkiyet, şimdi asalak niteliktedir. Ekonomik sistemimizin asalaksız işleyebileceğini, hem de eskisinden daha iyi işleyebileceğini kim yadsıyabilir?

Şu bir gerçektir ki, biz bugün yalnızca toplumun kapitalistler olmadan işleyebileceği noktaya değil, fakat kapitalistler olmadan işlemesi gerektiği bir noktaya ulaşmış bulunuyoruz; çünkü, üretim araçları sahipleri olarak bunların ellerinde tuttukları kudret zorunlu olarak o biçimde kullanılıyor ki, işsizlik, güvensizlik ve savaş kaçınılmaz oluyor.

b. İnsanlar kâr dürtüsü olmadan da çalışır mı?

Bu sorunun en iyi cevabı, kapitalist toplumda bugün insanların çoğunluğunun zaten kâr dürtüsü olmadan çalıştığıdır. Bir çelik fabrikasında, bir dokuma fabrikasında ya da bir kömür ocağında çalışan işçiye emeği karşılığında ne kadar kâr ettiğini sorunuz; size, pek haklı olarak, hiçbir kârı olmadığını, kârın, çelik fabrikası, dokuma fab-

rikası ya da kömür ocağı sahibine gittiğini söyleyecektir. Öyleyse, işçi niçin çalışır?

İşçinin dürtüsü kâr değilse nedir? Kapitalist toplumda insanların çoğunluğu çalışır, çünkü çalışmak zorundadır. Çalışmazlarsa aç kalırlar. Bu kadar basit. Kâr için değil, ücret elde etmek için çalışırlar; çünkü, kendilerine ve ailelerine yiyecek, giyecek ve barınak sağlamanın başka bir yolu yoktur.

Sosyalizmde de aynı zorunluluk olacaktır; insanlar yaşayabilmek için çalışacaklardır.

Sosyalizmde, kapitalizmde olmayan, ek çalışma teşvikleri vardır. İşçilerden kimin yararına üretimi artırmak için kendilerini zorlamaları istenir? Sosyalizmde işçiden daha sıkı ve iyi çalışması istendiği zaman, bu haklı gösterilebilir bir nedene dayandırılır: Bundan yararlanacak olan bütün toplumdur. Kapitalizmde böyle değildir. Orada ek çaba, kamu yararı için değil, özel kârı artırmak içindir. Bunlardan ilkinin anlamı vardır, diğerinin yoktur; biri işçide kendisinden mümkün olduğu kadar çok verme dürtüsü yaratır, diğerinde işçi yorgunluğunu mümkün olan en aşağı düzeyde tutmaya çalışır; biri insanın içini ve hayalini besleyen ve heyecanlandıran bir amaç, diğeri ise sırf kuş beyinlileri harekete getiren bir erektir.

Buna karşı şu itiraz ileri sürülür: Ortalama işçi için kâr dürtüsünün büyükölçüde bir hayal olduğu doğru olsa bile, bir dâhi, bir mucit ya da kapitalist müteşebbis için kâr dürtüsü gerçek bir şey olagelmıştır, denir.

Bilim adamlarını ve mucitleri, deneylerini başarılı bir sonuca vardırmaq için gece gündüz çalıştıran şeyin

zenginlik rüyası olduğu doğru mudur? Bu görüşü destekleyen pek az kanıt vardır. Buna karşılık, mucit dehanın, buluş zevkinden ya da yaratıcı gücünü tam ve özgürce kullanmaktan doğan mutluluktan başka bir ödöl peşinde koşmadığını gösteren dünya kadar kanıt vardır.

Şu isimlere bakınız: Remington, Underwood, Corona, Sholes; ilk üçünün başarılı yazı makinesi imalatçıları olduklarını hemen hatırlayacaksınız. Dördüncü kişi, Christopher Sholes kimdi? Yazı makinesinin mucidi idi. Onun kafa ürünü, Remington’a, Underwood’a ya da Corona’ya sağladığı serveti kendisine de sağladı mı? Hayır sağlamadı. Haklarını Remington’a 12.000 dolar karşılığında sattı.

Sholes’un dürtüsü kâr mıydı? Yaşamöyküsünün yazarına bakarsanız, değildi: “Parayı ender olarak aklına getirirdi; ve aslında para kazanmak istemediğini, çünkü bunun can sıkıcı bir şey olduğunu söylerdi. Bundan ötürü para ile ilgili işlere pek az ilgi göstermiştir.”

Başka hiçbir şey düşünmemecesine kendilerini yaratıcı çalışmalarına kaptırdıklarından, “parayı ender olarak akıllarına getiren” binlerce mucit ve bilimciden ancak bir tanesi idi Sholes. Bu, aralarında kârın kendileri için biricik dürtü olduğu insanlar yoktur, demek değildir. Bu, paraya doymayan bir toplumda beklenecek bir şeydir. Ama böyle bir toplumda bile, dürtüleri insanlığa hizmet olan büyük isimlerin meydana getirdiğı liste, bilim dehasının, kâr dürtüsü olmadan çalıştığını kanıtlamaya yetecek kadar uzundur.

Bu konuda evvelce belki bir kuşku olabilirdi, ama bugün artık olamaz. Çünkü, kendi başına çalışan bilimcinin

günü çoktan geçmiş bulunuyor. Bilim alanında yetenek sahibi olan kimseler, gittikçe artan ölçüde, büyük şirketler tarafından belli ücretlerle tutuluyor ve bunların laboratuvarlarında çalıştırılıyor. Güvenlik, rüyada görülebilecek türde bir laboratuvar, insanı kendinden geçiren bir işin verdiği tatmin, onları doyuran bunlardır ve bunları çoğu zaman elde ederler; ama kâr etmezler.

Yeni bir yöntem buldular diyelim. Bunun sonucu olacak kâr onların mı olur? Hayır, onların olmaz. Belki ek itibar, terfi ve daha yüksek bir maaş olabilir, fakat kâr olamaz.

Sosyalist bir toplum mucit ve bilimcilerini nasıl teşvik edeceğini ve onurlandıracağını bilir. Onlara hem para ödülleri verir, hem de hakları olan itibarı sağlar. Onlara her şeyden fazla değer verdikleri bir şeyi, yaratıcı çalışmalarını en geniş biçimde yürütme imkânını verir.

Eskiden gerçekten de kâr, kapitalist girişimci için dürtü idi; bu tip, bugün sanayi hayatından çekilmiştir. Rekabetçi sanayinin değişerek tekelci sanayi haline gelmesiyle, eski müteşebbisin yerini, bu sanayiye daha uygun olan yeni yönetici tipi almış bulunuyor. Bugün tekelci sanayide, çünkü girişimcinin belirgin özellikleri olan atılganlık, cüret, saldırganlık gibi şeylerin artık yeri yoktur. Büyük şirketler, riski asgariye indirmişlerdir; işleri planlı ve makineleştirilmiş durumdadır; kararları artık sezgi gücüne değil, istatistik araştırmalara dayandırılır.

Bu büyük şirketler, dönün girişimci sahipleri tarafından yönetilmez. Sahipleri, yönetimlerine hiç karışmaz; esas olarak, kâr için değil, fakat maaş karşılığı çalışan yöneticiler tarafından yönetilir.

Bunların maaşları büyük ya da küçük olabilir, bunun yanında herhangi bir ikramiye almıyor olabildikleri gibi büyük bir ikramiye alıyor da olabilirler. Kendilerine bundan başka beğeni ve övgü, saygınlık, kudret, bir işi iyi yapma zevki gibi ödüller sağlanıyor olabilir. Ama Amerikan iş hayatını yöneten insanların çoğunluğu için kâr dürtüsü çoktan yok olmuştur.

Öyleyse insanlar kârdan gayrı dürtülerle de çalışırlar mı? Tahmine girişmeye hacet yok; çalıştıklarını biliyoruz.

c. Sosyalist toplumda herkes aynı ücreti mi alır?

Hayır, herkes aynı ücreti almaz. Vasıflı işçiler vasıfsızlardan daha fazla ücret alırlar; yöneticiye işçiden daha yüksek ücret verilir; büyük müzisyen ortalama müzisyenden daha çok kazanır; 4000 kilo buğday üreten çiftçi 3000 kilo elde edenden daha fazla para alır; 8 ton kömür çıkaran maden işçisine 6 ton çıkarandan daha çok para ödenir; ve bu böyle gider. İnsanların elde ettikleri gelir, yaptıkları işin nitelik ve niceliğine bağlıdır.

Sosyalist toplumda en yüksek geliri alan kimse bile, bu geliri ancak o işi sürdürdükçe almaya devam edebilir. Yoksa, bu yüksek gelirini kazanılmamış gelire dönüş-türemez, bununla üretim araçları satın alıp başkalarını çalıştırarak yaşamaya başlayamaz. Üretim araçları satın alamaz; bunun nedeni de sosyalist toplumda üretim araçlarının halka ait olması ve satılık olmamasıdır. Daha sıkı çalışarak veya daha iyi nitelikte iş çıkararak elde ettiği yüksek gelir, kendisine daha az kazananlardan daha iyi

bir yaşam olanağı sağlar; ama yüksek geliri ona bir başkasını sömürme imkânını vermez.

Sosyalist toplumda gelir eşitsizliği yoktur ama fırsat eşitliği vardır. Vasıflı işçiler daha yüksek ücret alsalar da, vasıfsız işçiler beceri edinebilmek için gerekli eğitim ve deneyim olanaklarını kolayca elde ederler; yöneticiler, mühendisler, yazarlar, sanatçılar daha yüksek gelir elde etseler de, herkesin öğrenme yeteneğiyle orantılı olarak yararlandığı parasız eğitim, bu meslek ve işlerin kapılarını herkese ardına kadar açık tutar. Ve sosyalist toplumda “herkes” dendiği zaman gerçekten kastedilen şey budur; oradaki “herkes”, harç ödemeye gücü yeten herkes veya görgü kurallarına uyan herkes, yahut zenci ya da Yahudi olmayan herkes, demek değildir.

ç. Sosyalizm ile komünizm arasında ne fark vardır?

Sosyalizm ve komünizm, üretim araçlarında kamusal mülkiyet ve merkezî planlama temelleri üzerinde kurulu, kullanım için üretim sistemleri olarak birbirine benzer. Sosyalizm doğrudan doğruya kapitalizmden doğar; yeni toplumun ilk şeklidir. Komünizm, sosyalizmin daha gelişmiş ya da “daha yüksek aşaması”dır.

Herkesten yeteneğine göre, herkese **becerdiği**nce (sosyalizm).

Herkesten yeteneğine göre, herkese **gereksindiği**nce (komünizm).

Sosyalizmin bölüşüm ilkesi olan “herkese becerdiği”nce”, yani, becerdiği işin niteliğine ve niceliğine göre pay verileceği ilkesi, derhal uygulanabilir bir ilkedir. Buna

karşılık, komünist bölüşümün “herkese gereksindiğince” verileceği ilkesi, derhal uygulamaya konulabilir bir ilke olmayıp bir nihai erektir.

Şurası açıktır ki, bunun başarılabilmesinden önce, üretimin hayal ötesi yükseklikte bir düzeye çıkarılması, herkesin gereksinmelerini karşılamak için her şeyin en büyük bollukta var olması gerekir. Ayrıca, halkın çalışmaya karşı tutumunda bir değişikliğin gelişmiş olması gerekir; insanlar, bundan böyle, çalışmak **zorunda oldukları için** çalışmak yerine, hem topluma karşı taşıdıkları sorumluluk duygusundan dolayı, hem de çalışmanın kendi hayatlarında duydukları bir gereksinmeyi tatmin etmesi nedeniyle, çalışmak **istedikleri için** çalışacaklardır.

Sosyalizm, üretim araçlarını, bolluğu gerçekleştirme yönünde geliştirme ve halkın manevi ve tinsel değerler sistemini değiştirme sürecinde ilk adımdır. Sosyalizm, kapitalizmden komünizme giden yol üzerinde zorunlu geçiş aşamasıdır.

Sosyalizm ile komünizm arasındaki ayrımdan dolayı, dünyanın dört bir yanındaki siyasal partilerden Sosyalist adını taşıyanların sosyalizmin, Komünist adını benimsemiş olanların komünizmin sözcülüğünü ettikleri sanılmamalıdır. Durum böyle değildir. Kapitalizmden hemen sonra gelecek olan sosyalizm olduğu için, tıpkı Sosyalist partilerinki gibi Komünist partilerin de ereği sosyalizmi kurmaktır.

Öyleyse, Sosyalist partilerle Komünist partiler arasında hiç fark yok mudur? Olmaz olur mu; farklar elbette vardır.

Komünistler şuna inanır: İşçi sınıfı ve yandaşları, devletin karakterinde köklü bir değişiklik yapabilecek duruma gelir gelmez, bundan geri kalmamalıdır; kapitalistlerin varlığına (bireyler olarak değil ama) sınıf olarak son verecek ve bir sınıfsız topluma vardıracak yolu er geç açacak olan sürecin ilk adımı olarak, kapitalistlerin işçi sınıfı üzerindeki diktatörlüğü yerine işçilerin kapitalist sınıf üzerindeki diktatörlüğünü koymalıdır. Sosyalizm, sadece eski kapitalist hükümet makinesini devralarak ve bunu kullanarak kurulamaz; işçiler, eskisini yıkıp kendi yeni devlet aygıtını kurmalıdır. İşçilerin kuracakları devlet, eski egemen sınıfa bir karşı-devrim örgütlenme fırsatını vermemelidir; başını yükselttiğinde kapitalist direnmeyi ezmek için silahlı gücünü kullanmalıdır.

Sosyalistlere gelince, devletin karakterinde köklü bir değişme olmadan kapitalizmden sosyalizme geçilebileceği kanısındadırlar. Bu görüştedirler, çünkü kapitalist devleti esas itibariyle kapitalist sınıfın diktatörlüğünün bir kurumu olarak değil, fakat daha çok, kendisine hangi sınıf kumanda ediyor olursa olsun onun çıkar ve yararına kullanılabilecek kusursuz işleyen bir makine olarak görürler. Böyle olunca da, iktidardaki işçi sınıfı için eski kapitalist devlet aygıtını yıkıp bunun yerine kendisinin-kini kurmak gibi bir gereksinim söz konusu değildir: Kapitalist devletin demokratik şekillerinin oluşturduğu çerçeve içinde, sosyalizm doğrultusunda adım adım yol alınabilir.

Her iki tipten partilerin, Sovyetler Birliği karşısında benimsedikleri tutum doğrudan doğruya bu soruna yak-

laşımlarıyla belirlenir. Genel olarak ifade edilecek olursa, Komünist partiler Sovyetler Birliği'ni över; Sosyalist partiler ise, onda, değişen derecelerde olmak üzere kusurlar bulur. Komünistler için Sovyetler Birliği sosyalizm rüyasını bir gerçek haline getirmiş olduğundan, sosyalizme gerçekten gönül vermiş herkesin övgüsüne layıktır; Sosyalistler içinse, sosyalizmi –en azından onların hayal ettikleri sosyalizmi– hiçbir şekilde kurmuş olmadığı için, ancak yergiye hak kazanmıştır.

d. Sosyalizm halkın özel mülkiyetinin elinden alınması mı demektir?

Sosyalistler, halkın özel mülkiyetinin elinden alınmasını istemek şöyle dursun, daha çok insanın eskiden olduğundan daha çok özel mülkiyet sahibi olmasını ister.

İki türlü özel mülkiyet vardır. Biri, kişisel niteliktedir, özel tüketim ve tatmin için kullanılan tüketim malları mülkiyeti gibi. Özel mülkiyetin bir diğer türü daha vardır, kişisel nitelikte değildir, üretim araçları mülkiyeti gibi. Bu tür mülkiyet özel tüketim ve tatmin sağlamak için kullanılmaz, ama özel tüketim ve tatmin mallarının üretiminde kullanılır.

Sosyalizm, birinci tür mülkiyetin insanların elinden alınması demek değildir, örneğin giydiğiniz elbiseyi elinizden almaz; ama ikinci tür mülkiyetin yani, örneğin, elbise fabrikasının elinizden alınacağı anlamına gelir. Sosyalizm, azınlığın elindeki üretim araçları mülkiyetinin alınması ve böylece, tüketim araçlarında, çoğunluk için, çok daha fazla özel mülkiyet sağlama olanağının

açılması demektir. Servetin, işçiler tarafından yaratılmış olup kâr şeklinde ellerinden alınan parçası, sosyalizmde işçilerin olur; işçiler bunu daha çok özel mülkiyet edinmek, daha çok elbise, daha çok mobilya, daha çok yiyecek, daha çok sinema bileti almak için kullanır.

Kullanım ve tatmin için daha çok özel mülkiyet var. Baskı ve sömürü için özel mülkiyet yok. Sosyalizm işte budur.

e. Sosyalistler sınıf mücadelesini körüklemeyebilir mi?

Toplum birbirine karşıt çıkarlar yüzünden sınıflara bölünmüş olduğu sürece sınıf mücadelesi, ister istemez vardır. Kapitalizm, bizatihi doğası gereği bu bölünmeyi yaratır. Toplumun sınıflara bölünme durumu ortadan kalkar kalkmaz sınıf mücadelesi, zorunlu olarak sona erer. Sosyalizm, doğası gereği, sınıfsız bir toplum yaratır.

Sosyalistler sınıf mücadelesini “körüklemeyebilir”; yaptıkları, zaten var olan sınıf mücadelesini anlatmaktır. Zorunlu olarak sınıflara bölünmüş bir toplumu böyle bir bölünme olanağı olmayan bir topluma dönüştürmek için, işçi sınıfını gereken desteği vermeye çağırırlar. Kapitalizmde ancak bir hayal olabilen evrensel kardeşliğin, sosyalizmle bir gerçek haline gelmesini isterler.

Sosyalistlerin gerçekleştirmeye uğraştıkları ülkü, Hıristiyanlığın [ve bütün büyük dinlerin] ülküsüdür: insanların kardeşliği. *Encyclopedia Britannica*’nın sosyalistlerin öğretisi hakkında söylediği de budur: “Sosyalist ahlak, Hıristiyan ahlakıyla aynı şey değilse de, ona çok yakındır.”

f. Amerika Birleşik Devletleri halkı, Sovyetler Birliği halkından daha iyi durumda değil midir? Bu, kapitalizmin sosyalizmden daha iyi bir düzen olduğunu göstermez mi?

Amerika'da kapitalizm [sanayi kapitalizmi] 150 yılı aşan, buna karşılık Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizm, sadece 50 yıllık bir geçmişe sahiptir. Bundan ötürü bu ikisini karşılaştırmak, yetişkin bir adamın gücüyle yeni yürümeye başlamış bir çocuğun gücünü karşılaştırmaya benzer.

Bundan başka, Sovyetler Birliği, doğduğu sırada savaş ve kıtlığın perişan etmiş olduğu geri bir sanayi ülkesiydi; tam gelişmeye başlamıştı ki, başına İkinci Dünya Savaşı felaketi geldi, ülke bir kez daha harap oldu. Açıktır ki, sosyalizmle kapitalizmin göreceli üstünlükleri, karşılaştırma için dünyanın en zengin kapitalist ülkesini, sanayisi en gelişmiş ve savaşın yıkımından en az zarar görmüş bir ülkeyi seçerek kanıtlanamaz.

Daha adil bir karşılaştırma, çarlık Rusya'sının kapitalizmi ile Sovyetler Birliği'nin sosyalizmi arasında yapılabilir. Bu noktada, her tarafsız gözlemci sosyalizmin, her bakımdan açık ara üstün olduğunu teslim eder.

Bunun gibi, daha adil bir karşılaştırma, kapitalist ABD ile sosyalist bir ABD arasında yapılacak karşılaştırma olabilir.

Dünyanın başka hiçbir ülkesinde maddi koşullar sosyalizme geçmek için bu derece olgunlaşmış değildir. Hiçbir yerde kapitalist güvensizlik, yokluk ve savaşın, sosyalist güvenlik, bolluk ve barışa geçiş, burada olabileceği kadar hızlı ve asgari karışıklık ve rahatsızlıkla ger-

çekleştirilemez. Sosyalizm yoluna girmiş başka ülkelerin sahip olabilmek için büyük fedakrlıklara katlanmak zorunda oldukları sanayi kuruluşları, bilimsel ve teknik bilgi, bizim elimizin altındadır. Başka lkelerde, Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, halk bolluk doğuracak üretim kapasitesini yaratabilmek için, geçici bir süre için, tketiciminden kısmak zorunda kalır; oysa ABD'de üretici güçler geliştirilmiş durumdadır –gereksindikleri tek şey, özgürlüğe kavuşturulmak. Kapitalizm, işte bunu yapamaz; bu, sosyalizmin başarabileceği bir iştir.

g. Sosyalizm Amerikalı olmakla bağdaşmayan bir şey değil midir?

Sosyalizmin Amerikalılıkla bağdaşmaz olması için, amaçlarının Amerikan halkının tinsel dünyasıyla ve gelenekleriyle uyuşmaması gerekir. Durum böyle midir acaba? Sosyalist amaçlar olan toplumsal adalet, fırsat eşitliği, ekonomik güvenlik ve barıştan başka Amerikan halkının isteği ne olabilir? Bunların hepsi Bağımsızlık Bildirgesi'nde ve Anayasa'da yer almış olan Amerikan ilkelerinin ta kendileri değil de nedir? Ve bunlar bizim en büyük devlet adamlarımızın savunduğu lkler olagelmemiş midir?

Karl Marx'ın sosyalizmi bir bilimdir. Diğer bütün bilimler gibi evrenseldir ve –Amerika dahil– dünyanın dört bir köşesindeki milyonlarca insanın düşüncesini dolaylı ya da dolaysız etkilemiş bulunuyor. Bir fikrin Amerikalılıkla bağdaşıp bağdaşmayacağına karar vermenin yolu,

bunun nereden gelmiş olduğuna değil, fakat Amerika'ya uygulanabilir olup olmadığına bakmaktır.

h. İnsanın doğası değiştirilemeyeceğine göre sosyalizm olanaksız bir şey değil midir?

“İnsanın doğasını değiştiremezsiniz” diye söze giren kimseler, insanın kapitalist toplumda belli bir biçimde davranmasına bakarak, bunun insanın doğası olduğu ve başka hiçbir davranış biçiminin söz konusu olamayacağı yanlışına düşmüşlerdir. Kapitalist toplumda insanların mal peşinde koştuğunu, bencil bir hırs ve nasıl olursa olsun başkalarını geçme dürtüsüyle davrandıklarını görürler. Bundan da, bütün insanlar için “doğal” davranışın bu olduğu ve rekabete dayanan özel kâr mücadelesi dışında bir ilkeye dayanan bir toplum kurmanın olanaksız olduğu sonucunu çıkarırlar.

Ne var ki, antropologlar bunun saçma olduğunu belirtir ve kanıt olarak, bugün var olan ve insan davranışı bakımından kapitalizmdekiyle hiçbir benzerliği bulunmayan birçok toplumu gösterirler. Antropologlara, bu savın saçmalığını belirten tarihçiler de katılır ve bunu, insan davranışının kapitalizmdekine hiç benzemediği köleci ve feodal toplumları örnek göstererek kanıtlarlar.

Bütün insanların kendini koruma ve üreme içgüdüleriyle doğduğu herhalde doğrudur. Beslenme, giyinme, barınma ve cinsel aşk gereksinimleri temel niteliktedir. Bu kadarı belki “insanın doğası” olarak kabul edilebilir. Ne var ki, bu arzularını tatmin yolunun illa da kapitalist

toplumdaki gibi olması gerekmez; gerçekte bunun nasıl olacağı insanların içinde doğduğu toplumun özgül kültürüne göre belirlenir. Eğer insanın temel gereksinimleri ancak soydaşlarını tepelemekle karşılanabiliyorsa, insanların birbirlerini ezeceklerini varsayabiliriz; ama insanın temel gereksinimleri işbirliği ile daha iyi karşılanabiliyorsa, insanların işbirliği yoluna gireceklerini de güvenle kabul edebiliriz.

İnsanın öz çıkarı, daha çok ve daha iyi yeme, giyinme ve barınma arzusunda ve güvenlik içinde yaşama tutkusunda ifadesini bulur. İnsan, bu gereksinimlerinin kapitalist düzende sosyalist düzendeki kadar iyi karşılanamayacağını anladığı zaman, gereken değişikliği yapacaktır.

3. ÖZGÜRLÜK

Amerikalıların çoğuna göre özgürlük, devletin karışması olmadan istediğini yapma ve söyleme hakkı anlamına gelir; ve Amerikalı, hükümeti ve onun başındakileri eleştirme hakkı ile özellikle övünür.

Amerikalının sahip olmaktan haklı olarak övünç duyduğu bu özgürlükler, ilk on Anayasa değişikliğinde (*Bill of Rights*) sayılmıştır. Bunlar özgül güvencelerdir: ifade özgürlüğü, keyfî olarak tutuklanmama özgürlüğü, bütün ceza kovuşturmalarında jürili bir mahkemede yargılanmadan hapsedilmeme özgürlüğüdür.

Bu özgürlüklerin önemi abartılamaz. Bunlar çok değerli özgürlüklerdir. Bunlar, yaşam koşullarını iyileştirme mücadelesinde, işçi sınıfı için temel önemdedir. Bun-

lar, Amerika'nın büyük Amerika olmasında önemli rol oynamıştır. Bu özgürlükler, Amerika'yı başka ülkelerin göçmenleri için bir çekim merkezi haline getirerek, ulusun oluşmasına yardım etmiştir. Yeni kavuştuğu özgürlüğün sevinci ile coşan kardeşi Joseph'ten, "Michael burası şahane bir ülke; burada dilediğin her şeyi yapma özgürlüğün var. Canının istediğini okur, istediğini yazarsın ve aklından ne geçiyorsa söylersin ve kimse tutuklamaz seni" diyen mektubunu aldıktan sonra, Michael artık eski yurdunda daha fazla kalabilir miydi?

Amerikalılar, hiç kuşkusuz bu özgürlüklerin tadını diğer ülkeler halklarının çoğundan daha geniş ölçüde çıkarmıştır. Ne var ki, Anayasa'da güvence altına alınmış haklarımızın gerçek hayatımızda her zaman var olduğunu iddia etmek budalalık olur. Kitaplarda bizim olduğu yazılı olan haklarımıza ve özgürlüklerimize gerçek hayatımızda her zaman sahip değiliz. Bundan dolayıdır ki, "Temsilciler Meclisi Amerikan Aleyhtarı Faaliyetler Komisyonu", Haklar Yasasını ayaklar altına alarak vatandaşları alçakça iftiralarla karalamakta ve kovuşturmaktadır. Devlet memurlarının düşünce ve dernek kurma özgürlükleri, başkanlığın geleneksel Amerikan anlayışından uzaklaşan yeni bir sadakat ölçüsünü dile getiren bir emirnamesi ile zedelenmiştir. Federal Soruşturma Bürosu (FBI), milyonlarca Amerikan vatandaşının kanaatleri ve eylemleri ile ilgili, sonu gelmez gizli dosyalar tutan bir siyasal polis haline getirilmiştir. Ve FBI'ın bu yeni anlayıştaki "sadakat"e ilişkin soruşturmasında ne gibi bilgileri kapsam içinde gördüğünü, 1948 yılına ait bir FBI ra-

porunda yer alan şu yorumdan anlıyoruz: “Adı geçen zat, zenci hizmeti kadının n kapıdan gidip gelmesine izin veren türden bir kişidir.”

Olaylar, bizim pek aziz bildiğimiz özgürlüklerin ateşli bir biçimde savunulması ile bunların gerçekleşmelerinin bir ve aynı şey olduğu kanısını biraz fazlaca gözü kapalı benimsemiş olabileceğimizi gösteriyor; bunlara olan bağlılığımızı durmadan dile getirmekle, kendileri için beslediğimiz sevgiyi bıkıp usanmadan tekrar etmekle bunlar gerçekleştirilmiş olmaz.

Dahası, zgrlk, devletin doğrudan bir zorlaması olmadığı zaman bile, uygulamada kısıtlanabilir ya da tamamıyla yok edilebilir. Örnekler pek çoktur: Güneydeki zenciler, beyazların yararlandığı eşit vatandaşlık haklarından yararlanamaz ve ülkenin her yerinde şu ya da bu biçimde ayrımcılığa uğrarlar. Yahudiler yüksekokullara, otellere ve işe, eşit koşullar içinde giremez. Oyun yazarları, anayasal hakları olan düşünce ve inançlarını kendilerine saklama “hakkı” üzerinde direndikleri için, ekmeklerinden edilir. Yorumcular, fazla “ilerici” oldukları için radyo ve televizyonda kendilerini duyurma olanağından yoksun bırakılabilir.

Bizim vn duyduğumuz dilediğimizi düşünme ve söyleme özgürlüğümüz, inanmak istediğimiz kadar sağlam mı? Siyasal ve ekonomik konularda her karşı görüşe gerçekten hoşgörü gösteriyor muyuz? Normal zamanlarda ilerici ya da radikal vatandaşları toplayıp cezaevlerine tıkmadığımız doğrudur. Ama, rneğin gerilim zamanlarında neler oluyor? Ve işin de, gücün de, itibarın da he-

men hemen her zaman muhalefet etmeyenlere, “uslu” ve “güvenilir” olanlara sağlandığı da doğru değil mi? Eğitim alanını örnek olarak alalım. Kolejlerimizdeki akademik özgürlükle övünürüz. ABD’nin yüzlerce yüksekokulunda binlerce hoca var. Bunlar, genellikle, –yine normal zamanlarda– düşündüklerini öğretme özgürlüğüne sahiptir. Ama daha ilk adımda bunlar, işe alınmalarını, düşüncelerinin yüksekokul müdürlerinin düşünceleriyle üç aşağı beş yukarı uyum içinde olmasına borçlu değiller midir? Akademik niteliklere sahip sosyalistler olarak fakültelerde iktisat profesörlüğüne atanmayı başarabilmiş kaç kişi gösterilebilir?

Basın özgürlüğü, soylu, tantanalı bir sözdür. Amerikalıların kulaklarına hoş gelir. Bunun, kamu önünde söz söyleme hakkı anlamına geldiğini düşünürüz. Bir zamanlar belki öyleydi, ama artık değil. Chicago Üniversitesi eski rektörlerinden Dr. Robert Hutchins’in başkanlığındaki Basın Özgürlüğü Komisyonu, 1947 yılında kaleme alınmış raporunda şunları belirtiyordu: “**Hükümete karşı korunmuş olmak, söyleyecek bir düşüncesi olan bir kimsenin bunu söyleyebilme olanağına sahip olmasını güvence altına almaya artık yetmiyor. Kimlerin, hangi olguların, olguların hangi yüzünün ve hangi görüşlerin kamuya iletileceğini basının sahip ve yöneticileri saptıyor.**” (vurgu bize ait)

Amerika’da bizler, tüm özgürlük sorununun “hükümete karşı korunmak” etrafında döndüğünü; sorunun, yapmak ve söylemek istediğimiz üzerinde yasanın denetleme ya da bazı şeyleri bize zorla yaptırma gücünü sınır-

lamaktan ibaret olduğunu düşünürüz. Ne var ki, komisyon raporunun da gösterdiği gibi, baskının bulunmaması kendi başına yeterli değildir; bu, “söyleyecek bir düşüncesi olan bir kimsenin bunu söyleyebilme olanağına sahip olmasını güvence altına” almaz.

Sosyalistlere göre, sorunun özü bütünüyle buradadır. Onlara göre, zorlamanın olmayışı kuşkusuz değerlidir, ama bu, özgürlüğün zorunlu olarak güvence altında olacağı anlamına gelmez. Sadece bir şeyi yapmaktan sizi alıkoyan bir yasanın olmayışı, o şeyi yapabilecek bir durumda olduğunuz anlamına gelmez. En yakın havaalanına gidip New Orleans’a veya Hollywood’a ya da New York’a gidecek bir uçağa binme özgürlüğüne sahipsiniz; ancak, bilete verecek paranız yoksa, bunu yapabilme özgürlüğüne gerçekte sahip değilsiniz demektir. Bunu kullanamadıktan sonra bir hakka sahip olmanın ne yararı olabilir ki?

Şu halde özgürlük, kısıtlama yokluğundan çok daha fazla bir şey demektir. Özgürlüğün, insanların çoğunluğu için derin bir anlam taşıyan olumlu bir yüzü vardır. Özgürlük, hayatı dopdolu yaşayabilme anlamına gelir; bu da, beslenme, giyinme ve barınma gereksinimlerimizi düzgün bir biçimde karşılamaya yetecek ekonomik güce ve ayrıca, düşünme yeteneğini beslemek, kişiliğini geliştirmek, kimliğini ifade etmek için yeterli olanaklara sahip olmak demektir.

Bu özgürlük anlayışı, arzularını tatmin ve yeteneklerini geliştirme olanağına her zaman sahip olmuş olanlara şaşırtıcı gelebilir. Böyleleri için özgürlük, sadece hakları-

na el uzatılmamasıyla ölçülür; buna karşılık, insanlığın büyük çoğunluğu için özgürlük, hakların varlığından çok, yiyecek ekmek, boş zaman ve güvenlikle ölçülür. Bu özgürlük kavramının geçerliliğini sınamak için birkaç soru sormamız yeter: Açlıktan kıvranan işsiz bir insan özgür müdür? Okuması yazması olmayan, bilgisiz, kültür ve kitap dünyasının dışında bırakılmış bir insan özgür müdür? Yılın elli iki haftasında bir işe zincirlenmiş, birkaç gün için olsun dinlenme, tatil yapma, seyahat etme olanağı olmayan bir insan özgür müdür? Sürekli olarak geçim derdiyle boğuşan bir insan özgür müdür? Hep işinden olma korkusu içinde yaşayan bir insan özgür müdür? Yetenekleri olduğu halde bunları geliştirmek için okula gitme olanağı olmayan bir insan özgür müdür?

Bolluk, güvenlik ve boş zaman anlamındaki bu geniş özgürlüğün tadını ancak zenginler çıkarabilir. Yoksullar özgür değildir. Gördüğümüz gibi, kapitalist düzende özgürlüklerini kazanmaları olanaksızdır da. Ve bu nedendir ki, sosyalizm için mücadele, Corliss Lamont'un yerinde deyişiyle, "özgürlükten pay alma" mücadelesidir.

İşçi sınıfı için özgürlüğe giden yol açıkça belirlenmiştir: üretim araçlarında özel mülkiyetin yerine kamu mülkiyetini koymak, kapitalizmin yerine sosyalizmi kurmak. Çoğunluk için gerçek özgürlüğün yolu budur. John Strachey'in ifadesiyle. "İlk iş olarak kapitalistlerin üretim araçları mülkiyetine son vermekle, o zamana kadar mevcut olan, ya da kapitalizmde mevcut olabilecek olandan daha fazla özgürlük bir çırpıda yaratılmış olur. Hayatları, geçim araçlarını ellerinde tutan küçük bir sınıfın lütfuna

terk edilmiş olduğu sürece, ne anayasalar, ne hak yasaları, ne cumhuriyet ve ne de anayasalı krallıklar insanları özgür kılabilir. İngiliz ve Amerikan işçilerinin gölgesinden pek fazlasını göremedikleri bu özgürlükler, ancak sosyalist bir toplumda biçim ve öz kazanabilir. Sosyalist bir toplumda işçiler sadece kuramsal bir hak sahibi olmakla kalmaz, aynı zamanda özgürlüklerini günlük yaşantılarında kullanma fırsatını da elde ederler. Yalnızca çalışma değil, yaşama olanağına kavuşurlar. Sosyalizmde iş, özgür ve güzel bir hayata ulaştıran araç haline gelir. Kapitalizmde ise işçinin hayatı, kendisinden olabilecek kadar çok işi koparıp alabilmenin zorunlu bir aracı olduğu için korunur.”

Sosyalizm, halk için bir özgürlük koşuludur; buna karşılık, tadını çıkarageldiği özgürlüğünden kapitalist sınıfı yoksun bırakır. İşte bu nedenledir ki, bizler kapitalistlerin, sosyalizmle özgürlüğün bağdaşamayacağı yolundaki saldırgan çığlıklarını, şu soruyla karşılamalıyız: Peki ama, siz kimin özgürlüğünden söz ediyorsunuz? Sosyalizmin, kapitalistlerin alışmış olduğu türden bir özgürlükle bağdaşmadığı doğrudur. Sosyalizm, bunların kendi refahlarını genel refahın üstünde tutma özgürlüğünü yok eder; sosyalizm bunların çalışmadan yaşama özgürlüğüne son verir.

Ama bütün geriye kalanlar için sosyalizm, uygulamada, daha az değil daha çok özgürlük demektir. Kapitalistlerin özgürlük kayıplarını fazla dert etmek istemiyorsak, çok az özgürlüğe sahip olanlara daha fazla özgürlüğün,

ancak çok fazla özgürlüğe sahip olanların zararına kazanılabileceğini unutmayalım. Abraham Lincoln'un sözleriyle: "Hepimiz özgürlükten yana olduğumuzu söylüyoruz; ama aynı sözcüğü kullanırken hepimiz aynı şeyi kastetmiyoruz. Bazıları için özgürlük, kendi kendine istediğini yapmak, emeğinin ürününü dilediği gibi kullanmak anlamına gelebilir; buna karşılık bazıları için aynı söz, kendilerinin başkalarına istediklerini yaptırmaları ve başkalarının emeklerinin ürününü diledikleri gibi kullanmaları demek olabilir. Burada, sadece farklı değil, ama bağdaşmaz iki şeye aynı isim verilmekte, özgürlük denmektedir. Ve bunun sonucu olarak, bu şeylerin her birine, sözü edilen taraflar, iki farklı ve bağdaştırılamaz isim verir, özgürlük ve istibdat derler.

"Kurt, dişlerini koyunun boğazına geçirmek isterken çoban, koyunu kurdun elinden kurtarır; bunun için koyun çobana, kurtarıcısı olarak minnet beslerken, kurt, aynı hareketi yüzünden çobanı, özgürlüğün yıkıcısı olmakla suçlar. ... Açıkça görülüyor ki, koyun ve kurt özgürlük sözünün tanımını üzerinde anlaşılamamaktadır."

Ve işte tıpkı bunun gibi, sosyalistler ve kapitalistler de özgürlük sözünün tanımını üzerinde anlaşılamaz. Özgürlük, sosyalistler için, ulusun üretim araçlarına tüm halkın sahip olması ve halkın bunları merkezî bir plana göre yönetmesi demek iken, kapitalistler için bunun tam karşıtı anlama gelir. Hangisi haklıdır? Sosyalist görüşün, en azından, tutarlı olmak gibi bir üstünlüğü vardır. Siyasal demokrasiden yana isek, ki böyle olduğumuzu savundu-

ğumuz muhakkak, bu takdirde, aynı mantıkla, ekonomik demokrasiden de yana olmamız gerekir.

Kapitalistler artık siyasal demokrasiye karşı çıkma cesaretini gösteremiyor. Ama, özgürlüğe bir darbe olduğu gerekçesi ile ekonomik demokrasiye karşı olduklarını söyleyebiliyorlar. Burada da sorulacak soru aynıdır: Peki ama, sözünü ettiğiniz özgürlük kimin özgürlüğü? Bunlar bütün insanların yaşamın tadından pay alma özgürlüğünü mü gözetiyor, yoksa kendi ayrıcalıklı durumlarını sürdürebilmek için üretim araçlarında özel mülkiyet özgürlüğünü mü düşünüyor?

Toplumun sınıflara bölünmüş olmasının, insanın insan tarafından sömürülmesinin ve özgürlükten sadece küçük bir azınlığın yararlanmasının tarihsel gerekçesi olan insanın üretkenliğindeki düşüklük artık mevcut değildir.

Bugün insanlık tarihinde ilk kez, sınıfları kaldırmak, dünyayı sömürüden kurtarmak ve -işsizliği yok ederek, eksiksiz bir sosyal güvenlik sağlayarak, kültür dünyasını herkesin erişimine açarak, dinlenmeye, eğlenmeye, okumaya ve yaratıcı faaliyete zaman sağlayarak- insan hayatını zenginleştirmek olanaklı hale gelmiş bulunuyor.

Bu kolay olmayacak, çabuk olmayacak, ama sosyalizmle başarılabilir.

İnsanın çağlar boyu süren insanlığın kurtuluşu rüyasının, sadece küçük bir azınlığın değil ama herkesin özgür olması hayalinin, gerçekleşmesinin eşiğine gelmiş bulunuyoruz.

4. İKTİDAR YOLU

Marksistler, toplumu değiştirmek için devrimin zorunlu olduğu kanısındadır. Kapitalizmden sosyalizme geçişin istenilen herhangi bir zamanda değil, ancak koşulların dönüşüm için olgunlaştığı zaman başarılabilirliğine inanırlar. İktidarın bir azınlık tarafından ele geçirilmesinden yana değillerdir; devrim eylemi, ancak, göreceli bir kaos halinin hüküm sürdüğü ve egemen sınıf önderliğinin etkenliğini yitirdiği bir sırada ve halkın çoğunluğunun iktidarı ele geçirme mücadelesinde örgütlü işçi sınıfını desteklemesiyle başarıya ulaşabilir.

Devrim, bir ayaklanma ya da başkaldırma sonucu, hükümeti yöneten kişilerin egemen sınıfın bir kesiminden gelmesi yerine diğer bir kesiminden gelmesini sağlayan bir ekip değişikliği değildir. Marksistler için “devrim” teriminin çok daha derin bir anlamı vardır. Devrim, ekonomik ve siyasal iktidarın bir sınıftan başka bir sınıfa geçmesidir. Marx’ın savunduğu devrim, sosyalist devrim, özgül olarak iktidarın kapitalist sınıftan işçi sınıfına geçmesi demektir; işçi sınıfı ile kapitalist sınıf arasındaki ilişkileri, işçi sınıfı egemen sınıf olacak şekilde değiştirmek demektir; üretim araçlarının toplumsallaştırılması yolu ile kapitalizme son verilmesi demektir.

İşçi sınıfının siyasal iktidarı ele geçirmesi, devrimin ilk adımıdır. İkinci adım, toplumsal düzene yeni bir biçim vermek ve değişmeye karşı kapitalist sınıfın direncini yok etmektir.

Bu noktada, bir soru ortaya çıkıyor. Marksistlerin, tarihten edinilen deneylere dayanarak, devrimlerin kuv-

vet ve şiddet kullanımıyla birlikte yürüdüğüne dikkati çektikleri için, “kuvvete ve şiddete inandıklarına” ilişkin yaygın bir kanı vardır. Bu doğru değildir.

Marksistler şiddeti savunmaz; akıllı başında hiç kimse böyle bir şeyi savunmaz. Marksistlerin, toplumu kapitalizmden sosyalizme dönüştürme amaçlarını barışçı ve demokratik yollardan gerçekleştirmekten daha çok isteyecekleri bir şey yoktur. Bununla beraber, Marksistler, emekçi sınıfın gerekli değişim yönündeki çoğunluk iradesine gerçeklik kazandırmaya girişmesi halinde, eski toplumsal düzenin sürdürülmesi amacıyla sonuna dek savaşıacak olan egemen sınıfın direnciyle karşılaşacağına dikkat çekerler; iktidara geldiğinde, mülksüzleştirilmiş kapitalistlerin ve başka ülkelerdeki müttefiklerinin karşı-devrimci kuvvet ve şiddet yoluyla kendisini iktidardan atmaya kalkışmaları halinde, işçi sınıfının kendini savunmak amacıyla aynı araçları kullanmasının hiç haksız sayılmaması gerektiği üzerinde ısrar ederler.

Marksistler, kapitalizmden sosyalizme geçişi, “istibattan özgürlüğe” geçiş olarak görürler. Bunu, gerekli ve kaçınılmaz sayarlar. Bunun tehlikelerinin pekâlâ farkındadırlar. Kan akabileceğini, can kaybı olabileceğini hesaba katarlar. Ama, başka bir seçenek var mı, diye de sorarlar. Sosyalist devrimin yol açabileceği can kaybının alması, hiç acı çekilmemesi, hiç kan dökülmemesi, hiç şiddet uygulanmaması, hiç can kaybı olmaması mıdır? Hiç de değil. Devrimin alması, -kapitalist savaşlarda- çok daha acı çekilmesi, daha fazla kan dökülmesi, daha fazla şiddet, daha fazla can kaybıdır. Bu nasıl oluyor diye

soracaklara, kapitalizmin ürünü olan savaşları gösterirler. Tarih kitapları, Fransız Devrimi sırasında öldürülen binlerce insanın öyküsünü dehşetle anlatır. Bu gerçekten acıklı bir öyküdür. Şimdi, bu olayda yitirilen insanların toplam sayısını –tahminen 17.000 kişi–, geride bıraktığımız savaşın tek bir büyük muharebesinde canlarını yitiren insanların sayısı ile karşılaştırınız. Devrimin 17.000 cana mal olan şiddetini, asker ve sivil bir arada, 22.060.000 ölü ve 34.400.000 yaralı ile İkinci Dünya Savaşı'ndaki şiddet ile karşılaştırınız.

Dünya çapında sosyalizmi kurmanın ve onunla birlikte barışa kavuşmanın karşısındaki seçenek, kapitalizmi sürdürme ve onunla birlikte savaş belasından kurtulamamaktır.

Yeni bir yaşam biçimi yaratmanın almaşığı, kapitalist sistemin neden olacağı gelecek savaş kıyametinde bütün insanlığın muhtemel mahvına razı olmaktır.

Bundan yüz küsur yıl önce, Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*'da dünya işçilerine, kapitalizmden sosyalizme geçişi, insanlığın gelişim tarihinde bir sonraki aşamayı, niçin başarmak zorunda olduklarını ve bunu nasıl başarabileceklerini açıklamışlardı. 12 Ocak 1848 günü, bu devrim bilimcileri unutulmaz eserlerini yayınlamazdan yalnızca birkaç hafta önce, bir büyük Amerikalı, Temsilciler Meclisi'nde bu konu üzerinde konuşmuştu. İşte halkın devrim yapma hakkı üzerinde Abraham Lincoln'un söyledikleri: "Halklar her yerde, niyetleri varsa ve buna güçleri yetiyorsa, ayaklanmak ve

mevcut hükümeti devirmek ve kendilerine daha uygun bir yenisini kurmak hakkına sahiptir. Çok aziz, çok kut-sal bir haktır bu –öyle bir hak ki, dünyayı kurtarıp öz-gürleştireceğine umudumuz ve inancımız tamdır. Bu hak, mevcut bir devletin tüm halkının bunu kullanmaya karar verebileceği durumlarla sınırlı değildir. ... Böyle bir hal-kın çoğunlukta olan herhangi bir kesimi, direnmeye kal-kışabilecek, kendine karışmış ya da kendisiyle yan yana duran bir azınlığı alaşağı ederek de devrim yapabilir. Bi-zim kendi devrimimizin Tory’leri⁶ tam anlamı ile böyle bir azınlıktı. Devrimlerin bir özelliği, eski doğrultuları ve yasaları bir yana itip yeni doğrultulara yönelmek ve yeni yasalar yapmaktır.”

5. SOSYALİZMİN HAYATIMIZDAKİ ETKİSİ NE OLACAKTIR?

Sosyalizmle her şey mükemmelliğe kavuşacak de ğil-dir. Sosyalizmin bir cennet yaratacağı sanılmasın. Sosya-lizm insanlığın karşı karşıya bulunduğu bütün sorunları çözmeyecektir.

Ancak ütopyacı sosyalistlerin hayal ürünü toplum sistemlerindedir ki, günahkârlar aziz olurlar, cennet yer-yüzüne iner ve her soruna bir çözüm bulunur. Marksist sosyalistlerin böyle hayalleri yoktur. Onlar, sosyalizmle, ancak insanlığın bu belirli gelişme aşamasında çözülebilecek olan sorunların çözümü ulaşacağını bilir. Bundan daha fazlasını iddia etmezler. Ne var ki, bu kadarının bile

⁶ Ayaklanan Amerikalılara karşı İngiltere’nin tarafını tutan Muhafazakârlar –çev.

yaşayış biçimimizde çok büyük bir iyileşmeye yol açacağını düşünürler.

Toplumun ortak varlığı olan üretim güçlerinin bilinçli olarak planlı gelişmesi, sosyalist toplumun kapitalizmde olanaklı olanın çok ötesinde bir üretim düzeyine ulaşmasını olanaklı kılar. Sosyalizm, kapitalizmdeki verimsizliği ve israfı ortadan kaldırır. Özellikle gereksiz durgunluk dönemlerinin yol açtığı atıl emek, atıl makine ve para israfına son verir; uluslararası barışı yerleştirerek, kapitalist düzenin yol açtığı savaşların çok daha ağır olan insan ve maddi servet israfını ortadan kaldırır; teknik gelişmenin hızını artırır: Kâr elde etmeyi ilk ve önemli amaç sayan kapitalist düzenin önüne çıkardığı engellerden kurtulan sosyalist bilim, dev adımlarla ilerler. Artan üretimle birlikte mal miktarı arttıkça, herkesin hayat düzeyi birlikte yükselir.

Yaşayış biçimindeki bu toptan değişme, bu yeni hayatı yaşayan insanlarda da bir değişme yaratır. Başlangıçta, birey, kapitalist toplumda edinmiş bulunduğu hayata ve çalışmaya ilişkin görüşünü, beraberinde sosyalist topluma getirir. Kapitalizmin rekabetçi ortamında bile nip katılaşmış olduğu için, sosyalizmin işbirliği ruhuna kendisini kolayca alıştıramaz; düşüncesinde kapitalist ideolojinin bencillik felsefesi yerleşik olduğu için, sosyalizmin başkalarına hizmet ilkesine çabucak alışamaz. Kapitalizmden sosyalizme geçişin en çok kendilerine yararlı olacağı birçok insan bile bu değişime hazırlıklı değildir; kuşkusuz bu, bundan önceki egemen kapitalist sınıfı oluşturan kimseler için özellikle doğrudur; çünkü

onlar, üretim araçları mülkiyetinin özel ellerden çıkıp kamuya mal olması sonucunda, servet ve iktidarlarını kaybetmişlerdir.

Ama kullanım için üretim yapan yeni, planlı sosyalist üretim sistemi yerleşip kök saldıkça, halkın tavır ve gelişiminde de değişmeler olur. Zihinsel ve manevi duruşlarındaki kapitalist öğeler solmaya yüz tutar ve sosyalist ruha yaklaşır. Yeni toplumda doğmuş ve yetişmiş yeni kuşak, eski kuşağın kapitalist yaşayış biçimine alışık olması gibi, sosyalist yaşayış biçimine alışır.

Kapitalizmin propagandacıları, sosyalizmin, özgürlüğün sonu demek olduğuna inanmamızı ister. Gerçek bunun tam tersidir. Sosyalizm, özgürlüğün başlangıcıdır. Sosyalizm, insanlığa en büyük acıları çektiren kötülüklerden kurtulmaktır: ücretli kölelikten, yoksulluktan, toplumsal eşitsizlikten, güvensizlikten, ırkçılıktan ve savaşan.

Sosyalizm, uluslararası bir harekettir. Dünyanın her ülkesinde programı aynıdır: barbar rekabet sistemini kaldırmak ve onun yerine işbirliğine dayanan uygar bir dünya yaratmak; her insanın refahının insanların tümünün refahı ile gerçekleşeceği kardeşlik toplumunu kurmak.

Sosyalizm, gerçekleşemeyecek bir düşünüş değildir. Toplumsal evrim sürecinin önümüzdeki aşamasıdır. Zamanı gelmiştir.

KAPİTALİZMDE VE SOSYALİZMDE ÖZGÜRLÜK

Leo Huberman

Bu yazı, 1 Mayıs 1965'te Yale Sosyalist Birliği'nin desteğiyle Yale Üniversitesinde verilen Fritz Pappenheim Anma Konferansı metninden kısaltılarak buraya alınmıştır. Metnin tamamı Ekim 1965'te *Monthly Review*'da yayınlanmıştır.

O asla unutulmayacak günde, kentin sakinleri bir diktatörün yayınladığı bildiriyle donup kaldılar. Yaklaşık 3500 kişi, yani kentin çalışan nüfusunun dörtte biri, yıl sonuna kadar çalışabileceğini, ama sonra işsiz kalacağını öğrendi bir anda. Diktatörün emriyle, fabrikalar kapatılacaktı.

Bu diktatör sözcüğünü işittiğinizde, muhtemelen kendi ülkeniz dışındaki ülkelerden herhangi biri aklınıza gelir. Oysaki şimdi anlattığım olay, burada, kendi ülkenizde, yani ABD'nin New England bölgesindeki New Hampshire eyaletinin Nashua kentinde meydana geldi. Halkının uzun zamandan beri dünyadaki en büyük demokrasiye sahip olmakla böbürlendiği bu ülkede elbette diktatörlük diye bir şey olamazdı. Öyle değil mi?

Ama vardı işte. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin diktatörlüğü vardı. Textron A.Ş.'nin diktatörlüğü vardı; New Hampshire halkının seçmediği ve kendile-

rinden başka hiç kimseye karşı sorumlu olmayan şirket sahipleri, Nashua kentindeki herkesin yaşamını etkileyen bir karar verdi. Yalnızca kendi yararlarını gözeten Textron A.Ş.'nin sahipleri, Nashua'daki fabrikaları kapatmaya ve emeğin daha ucuz –ve kârların daha yüksek– olduğu Güney'e taşınmaya karar verdiler.

Nashua fabrikalarındaki 3500 işçinin çoğu, yaşamı boyunca tekstil sanayisinde çalışmıştı ve başka bir meslek bilmiyordu. Onlara ne olacaktı? Orası Textron'un umurunda değildi.

Böyle bir şeyi hiç beklemeyen bir topluluk için, çalışan nüfusun dörtte birinin aniden işsiz kalması kadar büyük bir felaket ender görülür. Nashua'ya ne olacaktı? Orası Textron'un umurunda değildi.

Ülkenin bir bölgesinde kurulu bulunan bir sanayi tesisini başka bir bölgeye taşımak, ABD'nin çıkarına mıydı? Bu da Textron'un umurunda değildi.

Textron, gerçek bir diktatöre yaraşır şekilde, doğrudan etkilenecek insanlarla bu sorunu hiç tartışmaksızın, işçilerin, kentin ya da ulusun esenliğini hiç dikkate almaksızın, kararını vermişti. Bir zamanlar büyüyüp gelişirken, –oradan uzakta yaşayan ve yalnızca kâr peşinde koşan bir grup mal sahibinin emriyle– süregelen bir durgunluğa itilen kentlerin uzun listesine New Hampshire'ın Nashua kenti de eklenecekti.

Nashua olayı, “halkın, halk tarafından ve halk için” iktisadi yönetiminin olmayışının çarpıcı bir örneğidir, ama hiç de tek örneği değildir. *New York Times* gazetesi, 16 Mart'ta, yani sadece bir buçuk ay önce, New York eya-

letin Yonkers kentinden bir haberi şu sözcüklerle verdi: “Şehirdeki en büyük işveren olan Otis Asansör Şirketinden bugün yapılan açıklamaya göre, buradaki 2100 çalışanından yüzde 26’sını işten çıkaracak. Eyalet yetkililerinin bu kararı değiştirme çabaları başarısızlığa uğradı.”

Ekonomik diktatörlerimizin savaş dönemindeki davranışını “şantaj” olarak tanımlayan ABD Senatosu Geçici Ulusal Ekonomik Komisyonu (TNEC), sözde “serbest özel teşebbüs” sistemimizin hiç de söylendiği gibi olmadığı, aslında, büyük ölçüde ekonomik gücün aşırı yoğunlaştığı bir sistem, bir tekel sistemi olduğu gerçeğine dikkat çekerek, bu durumu şu sözcüklerle tanımladı: “Yoksulu daha yoksul, zengini daha zengin yapmak için bundan daha mükemmel bir mekanizma herhâlde zor tasarlanabilirdi. ... Ülkenin servetinin ve gelirinin büyük kısmına birkaç büyük şirketin sahip olduğunu, bu şirketlerin ise bir avuç kişinin mülkiyetinde bulunduğunu ve bu şirketlerin işlemlerinden elde ettikleri kârların çok küçük bir gruba gittiğini biliyoruz.”

O Senato raporu 1941’de yayınlandı ve 24 yıl sonra bugün istatistikler gösteriyor ki, hayattaki iyi şeyler hâlâ sonsuz bir ırmak gibi küçük, ayrıcalıklı bir sınıfa gidiyor; sayıca kalabalık, ayrıcalıksız yoksul sınıfın bahtına düşen ise ürkütücü güvencesizlik, küçük düşürücü yoksulluk ve fırsat eşitsizliğidir.

“Refah toplumu”muzda 66 milyon Amerikalı yoksulluk ya da yoksunluk içinde yaşıyor. İki hafta önce, 20 Nisan’da, *New York Times* gazetesi, sosyal yardımlarla büyüyen çocuk sayısının artmakta olduğunu gösteren Refah

Bakanlığı rakamlarının aktarıldığı bir başyazı yayınladı. “Bu kentte kuşaktan kuşağa geçen yokluk döngüsü bir felaket sarmalı hâlinde yükseliyor,” diyor *Times*. “New Yorklu 300.000 çocuk, Amerika tarihinin bu en müreffeh yılında kamu yardımıyla yaşıyor.”

Başkan Johnson, bir ay önce, 2 Nisan’da düzenlediği basın toplantısında, ülkede işsizlik oranının düştüğünü bildirdi. Şöyle dedi: “İyi sayılsa bile, ekonomimizde yüzde 4,7’lik işsizlik oranı, eyaletlerimizden en az üçte ikisinin ayrı ayrı nüfusuna eşit ya da onu aşan bir sayı demektir. ... Öyleyse, bu işsizlik oranı da fazla yüksektir.”

Ülkede eğitimin durumu konusunda Başkan şöyle dedi:

Amerika bütün çocuklarına öğrenim şansı veremediği için ne çok genç hayat heba olmakta; ne çok aile şimdi sefalet içinde yaşamakta; bu büyük, güçlü ulus ne çok yeteneğini yitirmekte. ...

“Geçen yıl, askerlik için başvuranların neredeyse üçte biri askerlik hizmetine alınmadı, çünkü sekizinci sınıf düzeyinde ne okuyabiliyor ne de yazabiliyorlardı. ... Şu konuşmayı yaptığım sırada ... yaklaşık 54 milyon kişi liseyi bitirmemiş durumda. Bu, utandırıcı bir insan kaynağı israfıdır.

Haklısınız, Sayın Başkan. Bu gerçekten de utandırıcı bir insan kaynağı israfıdır –bu yoksulluk, bu aşağılanma, bu cehalet, halkımızın pek çoğu için bu Amerikan yaşam tarzı. Bu kapitalist sistemde üretim araçlarına sahip olmaları sayesinde mülkiyet, güç ve ayrıcalık sahibi olanların yaşam tarzı da aynı ölçüde utandırıcıdır.

New York Times'in magazin bölümünün geçen yıl 13 Aralık'ta –hemen Noel öncesinde– yayınladığı bir yazı, ekonomik merdivenin üst basamağındakiler için hayatın nasıl geçtiğine şöyle bir göz atmamızı sağlıyor. Bu yazı, “Sırf her şeye sahip oldukları için Noel Baba'nın es geçmeye eğilimli olduğu o çok ayrıcalıklı insanlar”a nasıl bir hediye verilebileceği sorunuyla ilgiliydi. Yazar, şaka yollu, “Ne mutlu ki, şımartılmışların bu kötü hâlini sosyal vicdan sahibi mağazalar görmezden gelmemiş,” diyordu.

Noel'den önceki gece, duygulu (ve cüzdanı dolu) bir adam, bir hanıma –Flowers Unlimited'ten, düzinesi 250 dolara, Paris'te elle dikilmiş kırmızı ipek güllerden– samimi bir buket gönderebilir. Bir Tiffany cam kâseye yerleştirilmiş çeşitli besleyici şekerlemeler içeren Plumbridge'in 10 librel⁷ hediye paketi, sıksa bir kızı çok daha mutlu edebilir, 350 dolar. Küçük ebatlı bir Noel hediyesi olarak ise, Kent of London'ın sırtı 9 kırat altın kaplama kürk fırçası, Saks Fifth Avenue'den (özel sipariş), 450 dolar; Arthur King'in tek parça zümrütten oyulmuş 10.000 dolarlık elmas tıpalı parfüm şişesi ve/veya Neiman-Marcus'un elmas-zümrüt kolyesi, öyle zarif bir süs eşyası ki 125.000 dolarlık fiyatını güçlkle fısıldıyor. ...

Hediye tablosunu tamamlamak için, evi yuva yapan sıcacık, küçücük şeyler de var. Bir odaya o özel ışıltıyı, duvardan duvara bir vizon halıdan daha iyi verebilecek ne olabilir ki? Kürkçü Georges Kaplan, bunu, metrekaresi 720 dolardan, Noel arifesinde bile döşemeye hazır. Bay Kaplan'ın, elbise dolapları için de pratik fikirleri var: Adedi 175 dolardan, çinçillayla kaplanmış dayanıklı el-

7 Yaklaşık 4,5 kg.

bise askıları. Çocuk banyolarına canlı, aydınlık bir hava vermek için, Sherle Wagner'in değerli taşlarla süslenmiş küvet takımı var –yarı değerli malakitle bezenmiş 24 kırat altın kaplama ikili banyo bataryası, 495 dolar.

Azınlığa böylesine avantaj sağlarken, çoğunluğa böylesine dezavantaj getiren bu mülkiyet ilişkileri dizisini devam ettirmek için bir yöntemin olması gerektiği apaçıktır. Varlıklı azınlığın emekçi çoğunluk üzerindeki toplumsal ve iktisadi tahakkümünden oluşan bu sistemi koruma görevini yerine getirecek güce sahip bir tür etkenin devreye girmesi gerekir.

Üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olanlar ile sahip olmayanlar arasındaki çatışmada, varlıklılar, yoksullara karşı vazgeçilmez bir silahı devlet aygıtında bulurlar.

Köleci toplumda devlet erki, köle sahiplerinin çıkarları için kullanıldı. Feodal toplumda devlet erki, feodal efendilerin ve feodal kilisenin çıkarları için kullanıldı. Kapitalist toplumda ise devlet erki, kapitalistlerin çıkarları için kullanılıyor.

Devletin egemen sınıfın bir silahı olduğu gerçeğini, Adam Smith ta 1776'da apaçık görmüştü. *Ulusların Zenginliği* adını taşıyan ünlü kitabında Smith şöyle yazıyordu: "Sivil hükümet, mülkiyetin güvenliği için tesis edilmiş olduğu sürece, gerçekte yoksullara karşı zenginleri ya da hiç mülkiyet sahibi olmayanlara karşı bir miktar mülkiyet sahibi olanları savunmak için tesis edilmiştir."

İktisadi egemenliği elinde tutan –üretim araçlarının sahibi olan– sınıf, siyasal egemenliği de elinde tutar. Hükümet biçimi hiç fark etmez. Örneğin, Adam Smith'in

doğduğu ülke İngiltere, monarşiyle yönetiliyordu. Burada, ABD’de, hiçbir zaman bizi yöneten bir kral olmadı. Ama Massachusettsli rahip, öğretmen ve Kongre üyesi Samuel Clesson Allen, 1830’lu yıllarda, bu demokratik cumhuriyetteki deneyimlerine dayanarak, devletin işlevi konusunda neredeyse Smith’le aynı sonuçlara vardı: “Hükümetler, zenginlerin ve güçlülerin, zenginliklerini artırmak ve güçlerini genişletmek için oluşturdukları birlikler değildi de neydi ya da şimdi öyle değil de nedir? ... Emekçi sınıf onların adaletinden ya da merhametinden ne bekler ki? Onların denetimindeki bir hükümetten? ... Kuruluş ilkesi ne olursa olsun, hükümetin, politikasını her zaman başat sınıfın çıkarlarına ve amaçlarına uyarlaması eşyanın tabiatı gereğidir.”

Allen’in aksine, hükümetin tarafsız olduğunu, sınıflar üstü olduğunu düşünen emekçi sınıf mensupları çok geçmeden hayatın gerçeklerini öğrendiler. “Zenginlerin ve güçlülerin” denetimindeki bir hükümetin, zenginlerin ve güçlülerin çıkarını kollayan yasalar yapmaya mahkûm olduğunu anladılar.

Adam Smith’in gözlemine göre, “Yasama meclisi her ne zaman işverenler ile işçiler arasındaki anlaşmazlıklara ilişkin bir düzenleme yapmaya kalkışsa, danışmanları her zaman işverenler olur.”

Yasa yapımcıların, akıl danışmak için Smith zamanının “işverenler”ine –günümüzün kapitalistlerine– başvurmaları hiç de şaşırtıcı değildir. Aslında öyle yapmasalardı şaşırtıcı olurdu, çünkü genellikle onları iktidar koltuklarına oturtanlar kapitalistlerdir.

Siyasilerin kampanya giderlerini kapitalistler karşılar, bu sayede de seçim mekanizmasını kontrol ederler. Seçimi belirlemek için gerekli parayı toparlamış olanların onayını almaksızın, bir kişinin, bırakın seçilmeyi, aday olması bile zordur.

ABD gibi bir demokraside halkın farklı adaylara oy vererek onları göreve getirdiği doğrudur. Halk, Demokrat X'i ya da Cumhuriyetçi Y'yi seçme olanağına sahiptir. Ama bu, hiçbir zaman, sınıf savaşının bir tarafındaki bir aday ile diğer tarafındaki bir aday arasında yapılan bir seçim değildir.⁸ Özel mülkiyet ilişkileri sistemine yönelik tutum bakımından, büyük partilerin adayları arasındaki temel farklılıklar pek azdır. Var olan farklılıklar da esas olarak vurgu ya da ayrıntı farkıyla ilgilidir –neredeyse hiçbir zaman temel meselelere dokunmaz.

Konunun özüne inilirse, Demokrat X ile Cumhuriyetçi Y arasında seçim yapma özgürlüğünün işçiler açısından taşıdığı tek anlam, kapitalist sınıfın hangi temsilcisi-ni, kapitalist sınıfın çıkarına yasalar yapmak üzere Kongreye seçeceklerine karar vermekte özgür olduklarıdır.

İktisadi egemenliğe sahip olan sınıfın siyasal egemenliğe de sahip olduğunu, en büyük Amerikalılarımızdan birisi hiç kuşkusuz ki çok iyi biliyordu. "Washington'a gittiğinizi ve hükümetinize ulaşmaya çalıştığınızı farz edin. Her zaman görürsünüz ki, sizi nezaketle dinlerler, ama

8 Kimi azınlık partilerinin adaylarınca seçmenlere elbette böyle bir seçim yapma olanağı sunulur. Ama güçlü propaganda organlarının hepsi büyük sermayenin yanında olduğu için, halkın oylarıyla o adayları göreve getirme olasılığı, normal zamanlarda, son derecede zayıftır.

gerçekten akıl danıştıkları kişiler, en büyük çıkar sahibi olanlardır –büyük bankacılar, büyük sanayiciler, büyük ticaret erbabı, demiryolu ve gemicilik şirketlerinin patronları. ... Birleşik Devletler hükümetinin efendileri, Birleşik Devletler'in birleşik kapitalistleri ve sanayicileridir.”

Her şeyi apaçık ortaya koyan bu sözler, Woodrow Wilson'ın 1913'te yayınlanan *The New Freedom* (Yeni Özgürlük) kitabında yer alıyor. Yazar, neden söz ettiğini bilecek bir mevkide bulunuyordu. O sırada ABD'nin başkanıydı.

Wilson'ın gözleminin doğru olduğunu ilk kez 1932'de, 24 dolar gelir vergimi öderken ve o yıl J. P. Morgan'ın hiç vergi ödemediğini gazetede okuyunca fark ettim. O zamandan beri vergi yasalarımızla hep ilgilenmişimdir –ve inanın bana, vergi yasalarımız dikkatlice incelenince, Birleşik Devletler'deki demokrasi hakkında pek çok şey öğrenilebiliyor. Senatör Douglas, 1 Kasım 1963'te Senatodaki vergi reformu görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmada, geliri bir milyon doları aşan 15 kişinin ve brüt kazancı beş milyon doları aşan 5 kişinin, “tek sent bile vergi ödemediği” gerçeğini ortaya serdi. Senatör Douglas, “haftada sadece 100 dolar kazanan evli ve iki çocuk sahibi sıradan bir işçinin ... yaklaşık 456 dolar Federal gelir vergisi ödediği düşünülünce, [bu rakamlar] şoke edicidir,” dedi.

Anlıyorsunuz umarım, hiç vergi ödemeyen bu milyonerlerin herhangi birisinin hile yaptığını iddia etmiyorum. Aksine, kastettiğim şudur: Yasalar öyle bir ayarlanmıştır ki, onlar vergi ödemek zorunda değiller. Bu olguların tipik olmadığını düşünüyorsanız, Tennessee Senatörü Gore'un sadece birkaç hafta önce, 11 Eylül'de *New York*

Times'ın magazin bölümünde yayınlanan "Vergi Ödemeden Nasıl Zengin Olunur?" başlıklı yazısını dikkatinize sunmak isterim. Senatör şöyle diyor: "Vergi reformunu savunanlarca bunlar gibi örnekler gün ışığına çıkarılınca, birçok kişi, tipik olmadıkları gerekçesiyle bu örnekleri bir kenara itiyor; onlar hâlâ ödeme gücüne dayanan artan oranlı bir vergi sistemine sahip olduğumuza inanıyorlar. Oysaki hakikat şudur: Yıllık geliri bir milyon dolar veya daha yüksek olan 'tipik' vergi yükümlüsünün yıllık gelirinden düzenli vergi olarak ödediği kısım, bazı fabrika işçilerine ya da öğretmenlere kıyasla daha küçüktür."

Devlet nasıl ki ülke içinde kapitalist sınıfın çıkarlarını korumak için gücünü kullanıyorsa, ülke dışında da o çıkarları korumak için silahlı kuvvetlerini kullanır. Askerî kudret ucuza gelmez. Büyük paraya mal olur – bütçenin yüzde 70'i, geçmiş savaşların ve şimdiki "ulusal savunma"nın masraflarını karşılamaya ayrılıyor. Yeterli konut, toplumsal hizmetler, sağlık, eğitim ve sosyal refah için gerekli parayı bulmak her zaman çok zor olur, ama askerî gereksinimler için her zaman bol para vardır. Senatör Fulbright'ın 5 Nisan 1964'te Soğuk Savaş hakkındaki konuşmasında işaret ettiği buydu:

Elli milyar doları aşan askerî bütçe Kongrede sadece üstünkörü görüşülerek kabul edildiği hâlde, askerî bütçenin ancak küsuratı kadar tutarlar gerektiren yurtiçi eğitim ve refah programlarının kılı kırk yararcasına didik didik edilmesi, sonra da ya iyice kırpılıp kuşa çevrilmesi ya da düpedüz reddedilmesi gerçeğinde son derecede çarpıcı bir paradoks vardır.

Senatör Fulbright'ın "son derecede çarpıcı bir paradoks" dediği şey, ancak, devleti sınıfların üstünde, tarafsız bir etken olarak görenler için bir paradoks oluşturmaktadır. Devletin, bir sınıfın diğer sınıf üzerinde tahakküm kurmasını sağlayan bir araç olduğunu kavrayanlar için, Kongrenin çıkardığı yasalarda gizemli bir yan yoktur.

Konuyla yakından ilişkili şu soru akla geliyor: Eğer devlet aygıtı kapitalist sınıfı kontrol ediyor ve onun çıkarına işlev görüyorsa, nasıl olur da işçi sınıfının yararına yasalar çıkarılır? Nasıl olur da kapitalist sınıfın gücünü düzenlemeyi ve sınırlamayı amaçlayan yasalar resmî yarınlarda yer alabilir?

Böyle yasaların çıkarıldığı zamanların olduğu doğrudur. Söz gelişi, Franklin D. Roosevelt yönetimi sırasında öyle yapıldı. Niçin?

Devlet, mecbur kalınca, mülk sahibi olmayanların lehine ve mülk sahiplerinin aleyhine hareket eder. Çatışmanın şu ya da bu noktasında geri adım atar, çünkü işçi sınıfından gelen baskı öyle ağırdır ki, bazı tavizler vermek kaçınılmaz olur, aksi hâlde "kanun ve düzen" tehlikeye girecektir ya da (egemen sınıfın bakış açısından) daha kötüsü, devrim meydana gelebilir. Ama unutulmaması gereken önemli husus, böyle dönemlerde kazanılan tavizler her ne olursa olsun, bunların, mevcut mülkiyet ilişkileri içinde tutulduğudur. Kapitalist sistemin bizatihi çerçevesine hiç dokunulmaz. Tavizler her zaman o çerçeve içerisinde verilir. Egemen sınıfın amacı, bütünü elde tutmak için bir parçayı feda etmektir.

Başkan Roosevelt yönetimi sırasında işçi sınıfının elde ettiği –epeyce de çok olan– tüm kazanımlar, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet sistemini değıştirmedi. Bir sınıfın başka bir sınıfça devrilmesini getirmedi. Bay Roosevelt öldüğünde, işverenler hâlâ alışık oldukları yerlerde, işçiler de kendi yerlerindeydiler. Bay Roosevelt, göreve geldikten üç yıl sonra şu sözleri ederken doğru söylüyordu: “Birleşik Devletler’de hiç kimse, özel iş, özel mülkiyet ve özel kâr sistemine benim inandığım kadar sıkı sıkıya inanmaz. ... Özel kâr ve serbest girişim sistemi mahvolmanın eşiğine sürüklendikten sonra, o sistemi kurtaran bu yönetim oldu.”

Amerikalıların çoğu için özgürlüğün anlamı, devlet müdahalesiyle karşılaşmaksızın dilediğini yapma ve söyleme hakkıdır. Haklar Bildirisi’ndeki güvenceler özgüldür –inanç özgürlüğü, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplantı özgürlüğü, keyfî tutuklamaya karşı özgürlük. Bunlar çok değerli özgürlüklerdir. İşçi sınıfının koşullarını iyileştirmek için verdiği mücadelede temel silahlar olmuşlardır.

Hiç kuşkusuz, Amerikalılar, başka birçok ülkenin halkına kıyasla bu özgürlüklerden daha geniş şekilde yararlandılar. Ne var ki, Anayasa’da güvenceye alınan haklarımızın her zaman gerçekten var olduğunu savunmak ahmakça olur. Kâğıt üstünde bize ait olan özgürlükler, gerçek yaşamda her zaman bize ait değildir.

Nitekim Temsilciler Meclisinin Amerikan Karşıtı Faaliyetler Komisyonu, Haklar Yasası’nı açıkça çiğneyerek yurttaşlara kötü muamele ve eziyet etmektedir.

FBI, milyonlarca Amerikalının inançları ve faaliyetleri konusunda sonu gelmez gizli dosyalar düzenleyen bir siyasal polis gücü olup çıkmıştır.

New York Times 14 Nisan'da şöyle bir haber yayınladı: "On üç yüksekokul gazetesinin editörlerinin, Küba'yla ilgili öyküler derlemek üzere öğrenci gazetecileri paskalya tatilinde adaya göndermek için yaptığı başvuru Dışişleri Bakanlığınca reddedildi."

Aşırı "ilerici" oldukları gerekçesiyle yorumcuların yayınları kesiliyor; sinema ve TV yazarları radikal görüşlerinden dolayı kara listeye alınıyor; İlerici İşçi Hareketinin mensupları, mücadele ettikleri için hapis cezalarına çarptırılıyor.

Zenci Özgürlük Hareketine mensup olan hem beyaz hem de siyah kahramanların tutuklanması, dövülmesi, işkenceden geçirilmesi, hatta öldürülmesi sıradan olgulardır.

Çok az sayıda saygın istisna hariç, basın özgürlüğü, hükümet yetkililerince dayatılan pek çok yalanın yayınlanması anlamına gelir olmuştur; sonuçta Amerikan halkı, Vietnam'daki korkunç olayların mahiyeti konusunda dünyanın belki de en az bilgi sahibi halkı olup çıkmıştır.

Basın özgürlüğü, kulaklarımıza çok hoş gelen cafcaflı bir laftır. Bunun, alenen özgür ifade hakkı anlamına geldiğini düşünmekten hoşlanırsınız, ama başkanlığını Robert Hutchins'in yaptığı Temsilciler Meclisi Basın Özgürlüğü Komisyonu aksini saptamıştır: "Hükümete karşı korunma hakkı, söyleyecek bir şeyi olan birinin bunu söyleme şansını güvenceye almak için artık yeterli değildir. Han-

gi kişilerin, hangi olguların, bunların hangi yüzünün ve hangi fikirlerin kamuoyuna ulaşacağına basın kuruluşlarının sahipleri ve yöneticileri karar veriyor.”

Gerçekten soylu bir kavram olan basın özgürlüğü kavramı, o “sahipler ve yöneticiler” tarafından –statüko içincesurca ve cansiperane öne fırlama hakkına çevrilmiştir. Napolyon’un Elbe’den dönerken 9-22 Mart 1815 tarihleri arasında Fransa boyunca yaptığı yolculuğu haber veren Paris gazetelerinin manşetleri bunu çok güzel örnekliyor:

9 Mart

YAMYAM İNİNİ TERK ETTİ

10 Mart

KORSİKALIGULYABANİ GOLFE-JUAN'DA KARAYA ÇIKTI

11 Mart

KAPLAN CAPE'E ULAŞTI

12 Mart

CANAVAR GRENOBLE'DA UYUDU

13 Mart

TİRAN LYONS'TAN GEÇTİ

14 Mart

GASPÇI ADIMLARINI DİJON'A ÇEVİRDİ

18 Mart

BONAPAR'TE BAŞKENTE YALNIZCA ALTMİŞ FERSAH MESAFEDE
Peşindekileri atlatma şansını yakaladı

19 Mart

BONAPARTE HIZLI ADIMLARLA İLERLİYOR AMA ASLA PARİS'E
GİREMEYECEK

20 Mart

NAPOLEON YARIN İSTİHKÂMLARIMIZA ULAŞACAK

21 Mart

İMPARATOR FONTAINEBLEAU'DA

22 Mart

MAJESTELERİ İMPARATOR

kendisine gönülden bağlı ve sadık tebaasının
sevinç nidaları arasında dün akşam Tuileries'ye ulaştı

Biz, Birleşik Devletler'de yaşayanlar, tüm özgürlük sorununun, söyleyebileceklerimizi ya da yapabileceklerimizi yasanın buyurma ya da kontrol etme gücüne sınır koymakla ilgili olduğunu düşünme eğilimindeyiz. Ama zorlamanın olmaması, hiç kuşkusuz büyük değer taşımasına rağmen, kendi başına özgürlüğü güvenceye almaz. Hiçbir yasanın bir şeyi yapmanızı yasaklamaması, sizin o şeyi yapacak konumda olduğunuz anlamına gelmez. En yakın havalimanına gidip uçağa atlayarak New Orleans'a, Chicago'ya ya da Hollywood'a gitme hakkına sahipsiniz –ama bilet alacak paranız yoksa, öyle yapmakta gerçekten özgür değilsiniz. Kullanamadıktan sonra bir hakka sahip olmanın ne faydası var?

Başkan Roosevelt, 11 Ocak 1944'te Kongre'ye seslenerek, “Muhtaç insanlar özgür değildir,” demişti. Yirmi yıl sonra, bu anlayış, Güney Hristiyan Liderlik Konferansı'nın 1964'teki toplantısında Dr. Martin Luther King, Jr.'ın yaptığı konuşmanın şu sözlerinde yankılandı:

Bir zenci, tatile çıkmasına, hatta eşini dışarıda akşam yemeğine götürmesine olanak vermeyecek türden bir finansal köleliğin tutsağıysa, beyazlarla aynı lokantada yemek yiyebileceğini ya da beyazlarla aynı otelde konaklayabileceğini karara bağlamak o zenciye ne avantaj

sağlar? Ailesinin geliri çocuklarına okul kıyafeti almaya yetmiyorsa, çocuklarını beyazlarla aynı okula gönderebilecek olmasının ona ne yararı var?

Öyleyse özgürlük, salt kısıtlamanın olmamasından çok daha öte bir anlam taşır. Halkın çoğunluğu için daha derin anlam taşıyan olumlu bir yöne sahiptir. Özgürlük, hayatını dolu dolu yaşamak demektir –yeterli beslenme, giyinme ve barınma ile ilgili bedensel gereksinimleri karşılamak için ekonomik araçlara, ayrıca da zihnini beslemek, kişiliğini geliştirmek, bireyselliğini ortaya koymak için fiilî imkâna sahip olmak demektir.

Arzularını doyurmak ve yeteneklerini geliştirmek için gerekli araçları her zaman emrine amade bulmuş olanlara, bu özgürlük kavramı muhtemelen şaşırtıcı gelecektir. Onlar için özgürlük, sadece haklarına –serbest seçimlere, ifade özgürlüğüne, basın özgürlüğüne– müdahale edilmemesiyle ölçülür; ne var ki, insanlığın ezici çoğunluğu için özgürlük, haklarla ölçülmekten çok, ekmekle, boş vakitle, güvenlikle ölçülür.

Pek çok Amerikalının günümüzdeki devrimci şahlanışları kavrayamamasına yol açan da işte bu temel gerçeğin anlaşılamamasıdır. Tekrarlayayım: Serbest seçimlerin, ifade özgürlüğünün, basın özgürlüğünün değerini bir an için bile küçümsemiyorum. Bunlar, yeterli beslenme, insana yaraşır barınma, eğitim ve sağlık olanaklarına sahip insanlar için son derecede önemli, değerli, temel özgürlüklerdir. Ama aç, eğitimsiz, hastalıklı, sömürülen insanlar için özel bir ivedilik taşımazlar. Karnı tok sırtı pek olanlarımız, karnı aç olanlara, dünyada en çok ihti-

yaç duydukları şeyin serbest seçimler olduğunu söylediği zaman, onlar bunu dinlemez; daha iyisini bilirler, öncelikle ve en çok ihtiyaç duydukları şeylerin ekmek, ayakkabı, çocuklarına okul, sağlık hizmeti, yeterli giyim, insana yaraşır barınma olduğunu bilirler. Onların özgürlükten anladıkları, yaşam için gerekli tüm bu şeyler ve bunun yanı sıra, bunlardan yararlanmanın getirdiği saygınlıktır.

Bu daha geniş özgürlük kavramının geçerliliğini saptamakta kullanabileceğiniz basit bir sınav yapalım. Kendinize şu soruları sorun:

Açlıktan nefesi kokan işsiz bir adam özgür müdür?

Sürekli işsiz kalma korkusu çeken bir adam özgür müdür?

Kitap ve kültür kapıları suratına kapanmış, okuryazar olmayan, cahil bir kişi özgür müdür?

Yeteneklerini geliştirmesine yardımcı olacak okul eğitimi giderlerini karşılayamayan yetenekli bir kişi özgür müdür?

Bolluğu, güvenliği, boş zamanı içeren bu daha geniş anlamda özgürlüğü, kapitalist toplumda yalnızca zenginler tadabilir. Yoksullar özgür değildir. Kapitalist düzende yaşadıkça da özgürlüklerini kazanamazlar. Sırf varlığıyla bile özgürlük hakkındaki tüm güzel sözleri tamamen anlamsızlaştıran o görünmez diktatörlükten –üretim araçlarına sahip olanlarca uygulanan diktatörlükten– toplumu kurtarmanın tek yolu, özel mülkiyetin yerine ortak mülkiyeti getirmektir; kapitalizmin yerine sosyalizmi kurmaktır.

Kapitalist sistemin yapısı, sahibi özgürlüğe ulaşmayı imkânsız kılmaktadır; sosyalist sistemin yapısı ise sahibi özgürlüğü mümkün kılmaktadır.

Sosyalizm, mükemmellik getirmeyecektir. Bir cennet yaratmayacaktır. İnsanlığın karşı karşıya kaldığı tüm sorunları çözmeyecektir. Sosyalizm, ancak, insanın gelişiminin bu belirli aşamasında çözülebilir olan sorunları çözecektir.

Ortak mülkiyeti altındaki üretici güçlerin bilinçli planlamayla sağlanan gelişimi, sosyalist toplumun, kapitalist sistemle mümkün olandan çok daha yüksek bir üretim düzeyine ulaşmasına olanak verecektir. Kapitalist toplumda üretim araçlarına sahip olanların ayrı ayrı her biri dilediği zaman dilediği şeyi yapınca ortaya çıkan ekonomik düzensizlik sosyalist yönetimle yok olur, yerini, örgütlü çaba ve plan sayesinde düzene bırakır. Kâr amacıyla özel üretim yerine, kullanım amacıyla planlı üretim yapılır. İnsanın maddi çevresinden yararlanmasıyla ilgili bütün meselelerde planlı sosyalist toplumun kaotik kapitalizmden çok daha etkili olduğu, Sovyetler Birliği'nin hâlihazırda kaydettiği ilerlemede yeterince açık seçik görülmektedir.

Ama ekonomik ve teknolojik başarı, sosyalist rüyanın yalnızca bir kısmıdır. Geçmişin büyük sosyalistleri, her zaman iyi toplumu yalnızca akılcı şekilde planlanmakla kalmayıp aynı zamanda da demokratik temelde denetlenen bir toplum olarak –hiçbir dar grubun iktidarı tekeline almadığı ya da özel ayrıcalıklardan yararlanmadığı; tüm yurttaşların eksiksiz bilgilenme, kendi kararlarını verme, muhalefet etme ve eleştirme, en önemlisi de, yaşamlarını kontrol eden kararların alınmasına ve uygulanmasına

faal olarak katılma hakkına sahip oldukları bir işbirliği ve kardeşlik toplumu olarak- düşünmüşlerdir.

Bu ölçüye göre yargılandığında, Sovyetler Birliği'nin önünde hâlâ çok uzun bir yol vardır -henüz iyi bir toplum kuramamıştır. Son yıllarda dikkate değer ilerlemeler kaydetmesine rağmen, demokrasiden hâlâ çok uzaktır.

Sovyetler Birliği'nde demokrasinin bulunmamasına gerekçe olarak birçok haklı neden ileri sürülmüştür ve devletin sönüp gitmesine ilişkin sosyalist kehanet gerçekleşinceye kadar, belki de orada tam demokrasiye ulaşılamayabilir. Gerçekten de Lenin'in görüşü buydu: "Devlet var olduğu sürece özgürlük olamaz; oraya özgürlük geldiğinde, devlet diye bir şey kalmayacaktır." Ama hâlihazırda, Sovyetler Birliği'nde açık tartışmanın ve eleştirinin olmayışı, demokratik kurum ve işleyişlerin gelişmemesi, yalnızca Sovyet kitlelerinden değil, uluslararası komünist hareketin üst önderliğinden de gelen eleştirilere hedef olmuştur. İtalyan Komünist Partisi'nin önderi Togliatti, geçen kış yayınlanan ünlü vasiyetnamesinde, "Stalin'in kurduğu, demokratik ve kişisel özgürlüğü kısıtlayan ve yok eden rejim"i eleştirirken ve "kültür, sanat, aynı zamanda da siyaset alanında geniş tartışma ve ifade özgürlüğü"ne dönüş çağrısı yaparken, belki de geleceğin yol haritasını çiziyordu.

Ne var ki, sosyalizmde ulaşılabilecek ekonomik özgürlüğe, arzu edilen siyasal özgürlüklerin ekleneceğinin hiçbir garantisi yoktur. Ünlü Amerikalı gazeteci John Swinton'ın Karl Marx'la yapmış olduğu röportaj, 6 Eylül 1880'de *New York Sun* gazetesinde yayınlandı. Röportaj şu sözlerle bitiyordu:

Kısa bir sessizlik olunca, devrimci filozofun sözünü keserek, şu can alıcı soruyu sordum: “Nedir?”

Derin ve ciddi bir ses tonuyla, “Mücadele,” diye yanıt verdi.

İlk başta, umutsuzluğun yankısını işitiyormuşum gibi geldi bana; ama belki de hayatın kanunuydu bu.

Bana öyle geliyor ki, alınacak ders apaçıktır. İlkönce sosyalizmi kazanmak için mücadele etmeliyiz; sonra da onun vaadini yerine getirmesini sağlamak için mücadele etmeliyiz. Kısacası, mücadele asla sona ermez. Hayatın kanunudur bu.

Dostum, Profesör Paul Baran, “Aydınların Görevi ve Sorumluluğu” başlıklı harika makalesinde, aydının tanımını yaparken, “daha iyi, daha insanca ve daha akılcı bir toplumsal düzene ulaşmanın yolunu tıkayan engelleri saptama, çözümleme ve bu yolla da o engellerin aşılmasına yardımcı olma kaygısı taşıyan bir kişi, özünde bir toplumsal eleştirmendir,” der.

Baran, egemen sınıfın ideolojisine teslim olması için yapılan baskılara aydının karşı koymasının kolay olmadığını işaret eder. Bunun için –fiziki yiğitlikten çok daha az rastlanan– aydın cesareti gereklidir.

Dinleyicilerim arasında, Fritz Pappenheim’i tanıyan öğrenciler var. Onun, bu az bulunur kişilerden olduğunu –sevecen, nazik bir kişi, aydın cesaretine sahip derin bir bilgin olduğunu– bilirler. Anısı önünde saygıyla eğiliyoruz.

SOSYALİSTİN SORUMLULUĞU

Leo Huberman

Bu yazı, *Monthly Review Associates*'in 15 Aralık 1950'deki bir toplantısında yapılan konuşmanın biraz değiştirilmiş metnidir.

Sosyalistlerin gözünde tarih, karmakarışık olgulardan ve olaylardan meydana gelen bir keşmekeş değildir; kaotik değildir; belirli bir örüntü oluşturan gelişim yasalarına uyar. Her uygarlığın ekonomisi, siyaseti, hukuku, dini, eğitimi birbiriyle bağlantılıdır; her biri diğerine bağımlıdır ve her birinin nasıl olduğunun nedeni ötekilerdir. Tüm bu güçler içinde ekonomi en önemlisidir –temel etmendir. Kemerin kilit taşı, üreticiler olarak insanların arasında var olan ilişkilerdir. İnsanların geçimlerini sağlama biçimi –yani, verili herhangi bir toplumda, verili herhangi bir zamanda geçerli üretim tarzı– onların yaşam biçimini belirler.

Amerikan ekonomik sistemi, yani kapitalizm, birincil hedefi insanların gereksinimlerini karşılamak değil, kâr elde etmek olan bir üretim sistemidir. Bir kapitalistin ne ürettiği onun için hiç fark etmez –yeter ki ona para kazandırsın.

Kapitalist sistem, üretim sürecinde işverenler ve işçiler olmak üzere iki grubu bir araya getiren toplumsal ilişkiler

gerektirir. Sayıca görece az olan işverenler, üretim araçlarının –toprağın, ormanların, madenlerin, fabrikaların, makinelerin ve demiryollarının– sahibidir. Sayıca çok olan işçiler ise yalnızca çalışma yeteneklerinin sahibidir. İşte, bu iki grubun ilişkisinden kapitalist üretim doğar.

Üretim araçları, bunların sahibi olan kapitalist sınıfın kâr etmesi için işletilir. Kâr beklentisi olmadığı zaman, sanayinin çarkları durur ve insanlar işsiz, makineler boş kalır. Böyle bir şey olduğunda ise ne vatanseverlik ne de toplumsal refah endişesi, kapitalistlerin sanayinin çarklarını yeniden döndürmesini sağlayabilir. Onları ikna edecek tek şey, kâr etme beklentisidir.

Sınıfların biri sahiplenerek yaşar; diğer sınıf ise çalışarak yaşar.

Kapitalist toplumda üretim araçlarına sahip olanlarla onlar için çalışanların çıkarları ister istemez birbirine zıttır. Ayrıcalığını ve gücünü koruyup genişletmek kapitalist sınıfın çıkarıdır. Aşağılanmaya karşı direnmek, toplumsal ve ekonomik konumunu iyileştirmek de işçi sınıfının çıkarıdır.

Kapitalist toplumda iki sınıf arasında –aralıksız– bir mücadele sürüp gider.

Kapitalistin ayrıcalığı ve gücü, sahip olduğu para miktarıyla ölçüldüğü için, servetine hep bir şeyler eklemek kapitalistin yaşamdaki birinci amacı olup çıkar. Gerçekte başka seçeneği yoktur. Kapitalist, iş âleminde kalabilmek, başkalarının rekabetine dayanmak ve elindekileri korumak için, sermayesini sürekli olarak artırmak zorundadır. Sistem, daha çok sermaye biriktirebilmek için, daha

fazla kâr edebilmek için kapitalisti hep daha çok kâr peşinde koşmaya zorlar. Bu, sonu gelmez bir süreçtir.

Ama ekonomik makasın bir de diğer yarısı vardır. Kapitalist, mümkün olduğu kadar düşük ücret ödemelidir ki, kendisi için zorunlu olan birikimini devamlı artırma siyasetini sürdürebilsin. Ne var ki, yüksek kârları mümkün kılan düşük ücretler, işçilerin üretilenleri tüketebilmeleri için gerekli olan satın alma gücünü yok eder. İnsanlar, üretilen şeylere gereksinim duyar, ama onları satın alacak para bulamazlar.

Sanayinin genişlemesi, satın alma gücündeki artışı geride bırakır. Bu, çözümsüz bir çelişkidir ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak, sistemin bunalımlar dediğimiz çöküntüleri yaşanır.

Sosyalistler, yükseliş ve düşüşlerin tesadüfen meydana gelmediğini vurgularlar; bu bir kaza değildir; ülkenin ahmak yöneticilerince, o sırada iktidarda olan Demokratlarca ya da Cumhuriyetçilerce yapılmış bir yanlışın sonucu değildir. Yükseliş ve düşüşler, sistemin yapısında vardır; kapitalist sistem o şekilde işlemek *zorundadır*.

Kapitalist sistemin temel problemi –yani, satamadığı fazla mallarını ve kârlı biçimde yatıramadığı fazla sermayesini ne yapacağı sorunu– geçici olarak, emperyalizmle ve savaşla –ya da silahlanma için büyük ölçekli üretime dayalı savaş hazırlıklarıyla– çözülür.

ABD, kapitalist propagandacıların bizi inandırmaya çalıştıkları gibi, bu süreçten bağışık değildir. Çalışmak isteyen ve çalışmaya ihtiyaç duyan tüm istihdam edilebilir

işçilerin dörtte biri gibi büyük bir kısmının iş bulamadığı 1930'lu yıllarda da bundan bağışık değildi.

Peki, ama bu problem Yeni Düzenle (*New Deal*) çözülmedi mi? NRA, AAA, WPA ve PWA herkesi yeniden iş koymadı mı? Hayır. Roosevelt yönetiminin yardım ve toparlanma projeleri için harcadığı milyarlarca dolara rağmen, işsizler ordusu, onun ilk iki başkanlık döneminde hiçbir zaman 8 milyonun altına düşmedi.

Ülkemizi bunalımdan çıkaran, İkinci Dünya Savaşı oldu. Tekrar bir başka bunalıma, muhtemelen daha da kötüsüne girmemizi önleyen ise Kore'deki savaştır ve Üçüncü Dünya Savaşı için yapılan silahlanma harcamalarıdır. Üretim mekanizmasının tam hızla işlemesini ve insanlarımızın işlerini kaybetmemesini sağlayan şey kesinlikle bundan başkası değildir. Bu öylesine açık seçiktir ki, sosyalist olmayanlarca bile kabul edilmektedir. *Boston Globe* gazetesi, 3 Mart 1951'de, Adalet Bakanlığı Anti-tröst Bölümünün eski başkanı Thurman Arnold'ın şu sözlerini aktardı: "Üretim sistemimiz, malları dağıtma yeteneğimizin önüne geçmiştir. Üretime ayak uydurabilmemizin tek yolu, savaşmaktır –başka bir pazar olmayınca mal dağıtımını gerçekleştirmenin bir yöntemidir bu."

Kapitalizmin sosyalist analizini yalnızca kabataslak özetledim. Resim elbette çok daha geniş ve derindir.

Sistemin savurgan olduğu gerçeği orta yerde durmaktadır. Savurgandır, çünkü insan gereksinimleri yerine fiyatları ve kârlılığı artırmayı kaygı edinmekle, tarım ürünlerinin ve mamul malların kasıtlı imhasına onay vermektedir.

Savurgandır, çünkü çalışmak isteyenlere yararlı iş olacağını her zaman sağlamaz –aynı zamanda da, bedensel ve zihinsel olarak sağlam binlerce kişinin çalışmadan yaşamasına izin verir.

Savurgandır, çünkü bu sistemde bütün insanların, hammaddelerin, makinelerin ve paranın dönem dönem savaş uğruna, yani yaşamın kendisi kadar yaşamda iyi olan her şeyin de acımasız yok edicisi uğruna harcanması zorunlu olur.

Kapitalist sistem akla aykırıdır. Üretimi herkesin gereksinimlerine dayandırmak yerine, bir avuç azınlığın kârlarına dayandırdığı için, *bizatihi doğası gereği* akla aykırıdır.

Ülkeyi, bu hedefe dönük özenli ve kapsamlı planlamayla ekonomik refaha ulaştırmayı bile amaçlamadığı; aksine, bireysel kapitalistlerin kendileri için en iyisine karar vermelerine olanak tanıdığı ve tüm o bireysel kararlar toplamının bir şekilde, nasıl olacaksa, toplumun hayrına sonuç vereceğini umduğu için akla aykırıdır.

Halkı hep birbiriyle kavga eden sınıflara böldüğü için akla aykırıdır. Kapitalist sistem, insanların kardeşçe ve dostça bir arada yaşadığı birleşik bir topluluk yerine, işçi sınıfı ile mülk sahibi sınıfın milli gelirden daha büyük pay almak için ister istemez birbiriyle mücadele ettiği, birlikten yoksun bir topluluk yaratır.

İnsanların yaşamına temel oluşturan değerlerde yol açtığı karışıklık nedeniyle akla aykırıdır. F. P. A.'nın şiiri bunu iyi ifade etmektedir:

KALAN 364 GÜN İÇİN

Noel gelip geçti. Hırsınızı vurun açığa!
Haydi, yeniden savaşa. Gelin, yarışmaya!
Kahrolsun tüm duygular, vicdanı kapatın kutuya!
Ticaretin kazanacağı bir şey yok şakacılıkla;
Tüm emeklerinize değen biricik şeydir para,
Rakiplerinizi sıkıştırın, dert olun komşularınıza!
Hırslı bir acele içinde itin onları bir kenara,
Tartışın, koşturun, pazarlık edin, dövünün!
Çıldıırıp hasta edin kendinizi, dönsün başınız–
Noel gelip geçti, iştir artık tek tasanız.

Kapitalist sistem adaletsizdir. Temel taşı eşitsizliktir, hayattaki iyi şeyler sonsuz bir ırmak gibi küçük, ayrıcalıklı, zengin bir sınıfa akar; geniş, ayrıcalıksız yoksul sınıfın bahtına düşen ise ürkütücü güvencesizlik, küçük düşürücü yoksulluk ve fırsat eşitsizliğidir. Yeryüzündeki en güçlü, en zengin kapitalist ülke olan Birleşik Devletler için de doğrudur bu. Bir Kongre komisyonunun 1949'da yayınladığı gelir dağılımıyla ilgili rapordan sadece bir rakam aktarmam yeterli olacak: O yıl Amerikalı ailelerin yüzde 25'inin toplam yıllık geliri 2000 dolardı –haftada 40 dolardan azdı. Aynı zamanda, hükümet iktisatçıları'nın belirttiklerine göre, yaşanabilecek bir asgari geçim için yılda 3000 dolardan fazlası gerekliydi –ve ülkedeki ailelerin neredeyse yarısı bu kadar kazanmıyordu.

İsraf ve adaletsizliğin, güvencesizlik ve yoksunluğun, işsizlik ve savaşın, sistemin yapısına içkin olduğu bu karman çorman düzen, devletin uyguladığı cebirle sürdürülür. Marx'ın deyişyle, "Devlet, egemen sınıfın yürütme

kuruludur”; Woodrow Wilson’ın deyişiyile: “Birleşik Devletler hükümetinin efendileri, Birleşik Devletler’in birleşik kapitalistleri ve sanayicileridir.”

Ekonomik sistemler doğar, gelişir, olgunlaşır, çürür, sonra da yerlerini başka ekonomik sistemler alır. Feodalizmde böyle oldu; kapitalizmde de böyle olacak.

Ama yeni sistem ısmarlama kurulamaz. Eski toplumun bağrında oluşan koşullardan doğup gelişmelidir. Sosyalistler, kapitalist toplumun, kendisini alaşağı edecek olan yeni toplumsal sistemin tohumlarını kendi gelişimi içinde barındırdığına inanırlar.

Kapitalizmin, üretimi, bireysel bir süreç olmaktan çıkarıp ortaklaşa bir sürece dönüştürmüş olduğu gerçeğine işaret ederler. ABD Kongresinin Geçici Ulusal Ekonomik Komisyonu, *Sonuç Raporu*’nda şöyle diyordu: “Modern dünyada, insanların ticari ve sınai yaşamı bireysel olarak değil, grup olarak ya da ortaklaşa uğraşla yürüttüklerini daha ilk adımda anlamayan birinin, zamanımızın ekonomik problemini açık seçik anlaması mümkün değildir.”

Bu doğrudur. Ama bu ortaklaşa faaliyetin meyvesi, onu üretmiş olanlara ait değildir. Kapitalist toplumda her şey işbirliğiyle işletilir ve işbirliğiyle yapılır, ama bunları yapanlarca işbirliğiyle sahiplenilmez.

Kapitalist toplumdaki temel çelişki burada yatar –üretim ortaklaşa çabanın ve ortaklaşa emeğin sonucu, yani toplumsal iken, sahiplenme özeldir, bireyseldir. Toplumsal olarak üretilen ürünleri, bunların üreticileri değil, üretim araçlarının sahipleri olan kapitalistler sahiplenir. Çoğu durumda ise bu mal sahiplerinin üretimle pek az

ilgisi vardır ya da hiç ilgisi yoktur. Bir zamanlar işlevsel olan mülkiyet şimdi asalaktır. Bir sınıf olarak kapitalistler artık gerekli değildir. Topluca Ay'a gönderilecek olsalardı, üretimde bir dakikalık bile duraksama olmazdı.

Çare besbellidir –üretimdeki toplumsallaşmayı üretim araçlarının toplumsal mülkiyetiyle eşleştirmek. Toplumsal üretim ile özel sahiplenme arasındaki çatışmayı çözmenin yolu, kapitalist toplumsal üretim sürecinin gelişimini mantıksal sonucuna –yani, toplumsal mülkiyete– erdirmektir.

Üretim araçlarının özel mülkiyeti yerine, toplumsal mülkiyet; kâr amaçlı başıbozuk üretim yerine, planlı üretim –sosyalistlerin yanıtı işte budur.

Sosyalizm, kapitalizmin parça parça, yamalı bohça gibi düzeltilmesi demek değildir. Devrimci bir değişiklik –toplumun bütünüyle farklı bir doğrultuda yeniden kurulması– anlamını taşır. Toplumsallaştırılmış ve planlı bir ekonomiyi yöneten ilkelerle yasalar, kapitalist bir ekonomiyi yöneten ilkelerle yasalardan bütünüyle farklıdır.

Üretim araçlarına sahip olanların her birinin, dilediği gibi, dilediği zaman hareket etmesinin doğurduğu *keşme-keşin* yerine, sosyalist sistem, örgütlü çabayla ve planlamayla *düzen* getirir.

İktisadi kararlar, ne kadar kâr edilebileceği esasına göre değil, halkın neye gereksinim duyduğu esasına göre verilir. Kumaş, para kazanmak için değil, halka giysi sağlamak için imal edilir –bütün diğer mallar için de aynısı geçerlidir.

Bol üretim yapma kapasitesi, kâr endişesiyle bastırılmak yerine, herkesi bolluğa kavuşturmak için sonuna kadar kullanılır.

Kullanım amacıyla yapılan planlı üretimin herkese iş garantisi verdiği, beşikten mezara kadar ekonomik güvence sağladığı bilince, o hiç eksik olmayan bunalım ve işsizlik korkusu uçup gider.

Hep kâr peşinde koşanların “fazla” mallarını satabilecekleri ve “fazla” sermayelerini yatırabilecekleri dış pazar arayışından doğan emperyalist savaşlar son bulur –çünkü artık mal ya da sermaye fazlalığı ve kâr peşinde koşanlar yoktur.

Kısacası, sosyalist sistemin bizatihi yapısı öyledir ki, kapitalist sistemin bizatihi yapısı gereği yarattığı büyük kötülükleri ortadan kaldırır.

Sosyalistlerin kapitalizm ve sosyalizm analizi genel hatlarıyla budur. Sosyalistlerin inandıkları budur. 1917’den beri dünyanın geriye kalanında meydana gelen olaylar da bu inancı doğrulamıştır. Çünkü sosyalist analiz doğrulanmıştır. Dünyanın sosyalizm yönünde ilerleyeceği öngörüsü gerçek olmuştur. Sosyalizm şimdi-den 200 milyon kadar insanın yerleşik yaşam tarzı hâline gelmiştir. Bir 600 milyon kişinin daha yaşam tarzı hâline gelme yönünde hızla ilerlemektedir. Bu iki grup birlikte düşünülünce, dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır.

Sosyalizmin ileriye doğru bu büyük yürüyüşünün ülkemizdeki egemen sınıfta panik havası yaratması şaşırtıcı değildir. Birleşik Devletler’in kapitalizmin en

zengin, en güçlü kalesi olduğu gerçeğine rağmen; içeride güçlü olduğu, propaganda mekanizmasının son derece etkili çalıştığı gerçeğine rağmen; şu anda işçi sınıfının bu egemen sınıfa ciddi muhalefet sergileyen bir konumda olmadığı –o sınıfın yurtiçindeki ekonomik diktatörlüğüne karşı işçi önderlerinin ancak cılız bir direniş gösterdikleri, yurtdışında ise yayılmacı ve sosyalizm düşmanı siyasetini fiilen destekledikleri gerçeğine rağmen, bu panik havasını yaratmıştır. Bugün egemen sınıfın karşısında, kayda değer hiçbir örgütlü muhalefet yoktur.

Egemen sınıfın buna rağmen o cılız muhalefeti susturmak için aldığı önlemler, ülkede kol gezen Sol düşmanı histeri, Smith Yasası, McCarran Yasası, insanları işledikleri suçlar yüzünden değil, benimsedikleri görüşler nedeniyle cezalandırmaya dönük gitgide yaygınlaşan uygulamalar üzerinde durmama gerek yok.

İrdelemekte olduğumuz soru şudur: Böyle bir Amerika’da –cadı avı atmosferinin hâkim olduğu bir ülkede– bir sosyalist ne yapar?

Buna verecek basmakalıp bir cevabım yok. Her şeyi basitleştirecek kolay bir formülüm yok. Ama bildiğim şudur: Bize musallat olan problemlerin çözümünün sosyalizm olduğuna inanıyorsanız, göreviniz, her ne zaman ve her nerede fırsat bulursanız sosyalizmi öğretmektir.

“Amerikan halkı sosyalizme hazır değil” şeklindeki o bildik savunmaya karşılık, “Onlara sosyalizm öğretilmezse, nasıl ve ne zaman buna hazır olacaklar?” sorusunu sorarım ben de. İlkönce sosyalist bir bilinç oluşturmanızın sosyalist bir hareket kuramazsınız. Ciddi sosyalist-

lerin ilk ve en önemli sorumluluğu, sosyalist bir bilinç oluşturmaktır, sosyalist hedefi ve etkili sosyalist araçları açıkça anlaşılır şekilde göstermektir.

Kapitalizmden sosyalizme geçişin, ancak, uğradığı sömürünün ve yaşadığı güvensizliğin köklerini anlayan kitlesel bir işçi sınıfı hareketinin eylemiyle gerçekleşebileceğini unutmuyorum. Ama işçi sınıfı ancak sosyalist bilgiyle donatıldığı zaman, kapitalizme son verebilecek koşulları fiilen yaratan örgütleyici hâline gelebilir.

Tarihte öyle dönemler vardır ki, bütün ağırlığın böyle bir kitlesel hareket yaratmaya verilmesi gerekir. Ne var ki, bu ülkede günümüzde bu amaca başarıyla ulaşmanın mümkün olduğu kuşku götürür. İşçi sınıfı sosyalist bir bilince sahip değildir; liderleri, radikal avına çıkmış kurt sürüsünün başında gitmektedir. Şu anda umut edebileceğimizin en iyisi, işçi sınıfı hareketinin sosyalist hedefine doğru ileri yürüyüşüne başlayacağı günü gözeterek *sosyalist propagandayı ve eğitimi* canlı tutmaktır.

Şu anda sosyalistler, sırf inancı canlı tutmakta başarılı olurlarsa, çok şey başarmış olacaklardır. İlk Hıristiyanların yaptıkları gibi, bizim için de amentümüzü yaymak en öncelikli ödevdir.

Zor zamanlardan geçtiğimiz için, işimizi öncesine göre daha hünerli, daha etkili şekilde yapmayı öğrenmemiz gerekir. H. G. Wells'in *This Misery of Boots* (Şu Postalların Sefaleti) kitabında verdiği reçeteyi izlememiz gerekir: "Sosyalizm hakkında düşünmeli, sosyalizm hakkında okumalı, sosyalizmi tartışmalıyız; böylelikle bu konuda kendimizden emin, anlaşılır ve ikna edici olabi-

liriz.” Toplumsal konumumuz ne olursa olsun, yapmamız gereken budur; toprak bizim düşündüğümüzden daha hazır durumdadır –içinden sosyalist bir bilincin doğup gelişebileceği tohumları ekmeliyiz.

Gündelik mücadelelerde, McCarran Yasası’na karşı kavgada, askerlerin Kore’den çekilmesini sağlama kavgasında, barış kavgasında elbette yer almalıyız. Aman ha, yanılgıya düşmeyin. İnsanların salt gündelik çıkarlarına dönük mücadelelerde yer almakla onları sosyalizme kazanamazsınız; çok sık zannedildiği gibi, bir grev hattında gözcülük yapmanın veya bir kiracılar kurulu örgütlemenin ya da İlerici Parti adaylarının seçilmesi için canla başla çaba göstermenin, bu eylemlere katılanları otomatik olarak sosyalist yaptığı doğru *değildir*. Bunun kadar doğruluktan uzak bir şey yoktur. Gündelik mücadele, insanlara ulaşmanın en iyi yoludur –ama ancak bu mücadeleden yalın ve açık seçik dersler çıkarılırsa, insanların *sosyalist* olmaları sağlanır.

Kısa vadedeki mücadele, hedefe yönelik bir araçtır –ama ancak o doğrultuya yöneltilirse öyledir. Değilse, asla o hedefe ulaşmayan, sonunda reformculuk batağına saplanıp kalan bir araçtır.

Barış için insanları harekete geçirmeye çalışmak önemlidir; ama sosyalistler bir adım daha ileriye gitmelidir. Askerlerimizin Kore’den çekilmesi gerektiğini açıkça vurgulamakla kalmamalı, en başta, kapitalist sistemin doğası gereği onların niçin oraya gönderildiklerini de açıkça ortaya koymalıdırlar. Emin ve kalıcı

barışın nasıl ancak sosyalizm yoluyla ulaşılabilirliğini göstermelidirler.

Özetle, yapılacak iş, kısa vadeli ve nihai hedefi akıllıca birbirine bağlamaktır. Gündelik mücadele başlı başına önemlidir; ama bir eğitim aracı olarak, sosyalist anlayışa ulaşılabilmesini ve sosyalist bilincin aşılabilmesini sağlayan bir yol olarak, sosyalistler için iki kat önemlidir.

Tarihin kasvetli bir döneminde bulunuyoruz, ama umutsuzluk sosyalistlere yaraşmaz. Umutsuzluk, egemen sınıfa mahsustur –çökmekte olan bizim dünyamız değil, onlarınki.

Sosyalistler, toplumsal akılcılığın güvencesidirler. Büyük bir sorumluluğumuz var. Delirmiş, yıkıcı kapitalist sistemi defetme ve yerine, akılcı zekânın işlemesine olanak veren bir sistem getirme görevine tüm çabalarımızla kendimizi adanmak –işimiz budur.

AMERİKA İÇİN BİR EKONOMİK PROGRAM

Paul M. Sweezy

Bu makale, ilk olarak, National University Extension Association'ın *Welfare State: the Twenty-Fourth Annual Debate Handbook* (Refah Devleti: Yirmi Dördüncü Yıllık Tartışma Kitapçığı) adlı yayınında çıkmıştır (1950) ve özel izinle aynen basılmıştır.

Ülkemizde sıcak bakılmayan ve gelecekte de bir süre öyle kalacak gibi görünen bir davayı savunacağım. Sosyalizm, küçük çocukları korkutmakta kullanılan bir umacıdır ve dünyada başarılı olmak isteyenlerin sosyalizme en ufak sempati duymadığı kuşkusuzdur. Ama bu, cahil kalmak için bir özür olamaz ve ben, okurun dikkatini çekmek isterken, onu ikna etmeyi umduğum için değil, ama en azından bir kişinin bu korkunç öğretiyi benimsemesini sağlayabilen nedenleri ve kanıtları öğrenmesinin, okurun kendisine saygısının gereği olduğunu düşündüğüm için bunu yapıyorum. Ek olarak, tarihe bir göz attığında okurun, hasımları bunu kabul etmeye hazır olmasalar da, sosyalizmin Birleşik Devletler'de bile gelecek sahibi olduğuna ikna olabileceğini düşünüyorum. Bugün eğri sayılanın yarının doğrusuna dönüştüğü hep görüle gelmiş bir gerçek değil midir?

Amerikan ekonomik sistemine kapitalizm denir. Bu, üretim araçlarının –fabrikaların ve çiftliklerin, madenlerin ve ormanların, demiryollarının ve gemilerin– çoğunun, görece az sayıda kapitalistin mülkiyetinde olduğu ve onların kâr etmesi için işletildiği bir sistemdir. Geriye kalanlarımızın çoğu –kapitalistler bize işe verirlerse ve verdikleri zaman– ücretli olarak çalışır.

Genel konuşmak gerekirse, bir kapitalistin gücü ve itibarı servetiyle orantılı olduğu için, onun hayattaki ana hedefinin daha da zenginleşmek olduğu ve olması gerektiği kolayca anlaşılır. Bu nedenle, kapitalist işlerini çevirirken, her zaman mümkün olan en büyük kârı elde edecek şekilde hareket eder ve o kârın büyük kısmını alıp sermayesine katar. Bu süreç böyle devam edip gider; bunun hiç sonucu gelmez. Bütün kapitalistler aynı şeyi yapınca, doğal sonuç olarak bunların tüm işletmeleri, başka bir deyişle toplumsal üretim araçlarının tamamı aynı zamanda ve sınırsız olarak genişleme eğilimi gösterir.

Ama, toplumun üretme kapasitesinin sonsuza kadar ve nihai tüketici malları pazarının büyüklüğüne bakılmadan genişletilemeyeceği açıktır. Bunun er ya da geç “aşırı üretim”le sonuçlanması –satılmayan malların perakendecilerde ve toptancılarda yığılması, fiyatların çökmesi, kârların azalması ya da sıfıra inmesi, en sonunda da üretimin duraklaması ve beraberinde ciddi işsizlik oluşması– kaçınılmazdır. Bir süre sonra stoklar elden çıkarılır, dayanıklı tüketim malları (örneğin otomobiller, buzdolapları) eskir ve fabrikalar, düşük düzeyde bile olsa

üretimi sürdürmek için yeni makinelere ihtiyaç duymaya başlar. O zaman yine toparlanma başlar ve daha fazla kâr, daha fazla sermaye için çılgınca horon tepmeye geri dönülür.

Sistem işte böyle işler. Bu sistem, –bir kaza ya da yüzeysel bir kusur yüzünden değil– bizi doğası böyle olduğu için, bir yükselişler ve çöküşler sistemidir. Üstelik, bir kapitalist ülke ne kadar ileriye, yani üretici kaynaklarının gelişim düzeyi ne denli yüksek ve kapitalistleri ne denli zenginse, yükselişler de o denli zayıf ve çöküşler o denli yıkıcı olur.

Birleşik Devletler, dünyanın en ileri kapitalist ülkesidir. En büyük sorunu, çöküşün, başka bir deyişle düşük üretim ve yüksek işsizlik durumunun, ulusal ekonominin olağan durumu hâline gelmesinin nasıl önleneceğidir.

1930'lu yıllarda ulusal ekonominin olağan durumu *buydu*. Federal hükümetin gösterdiği yoğun çabalara (sosyal yardımlar, işsizlik yardımları ve kamunun bayındırlık yatırımları için olağanüstü harcamalar yapılmasını da kapsayan çabalara) rağmen, bu dönem sürekli ve kitlesel işsizliğin yaşandığı bir dönemdi. 1932-33'te buhranın dibe vurduğu sırada kaç kişinin işsiz olduğunu bilen yok, ama bu rakam kesinlikle 15 milyonun üstündeydi; işsizlik sadece bir yıl (1937'de) 10 milyonun altına indi.

İkinci Dünya Savaşı, Amerikan kapitalizminin imdadına yetişti. Herkese iş sağladı, üretim sığasını ikiye katladı ve büyük şirketlerle kapitalistlere, rüyalarında bile görmedikleri servetler kazandırdı.

Kimi çok yetenekli iktisatçılar da dahil birçok kişi, savaş bittikten kısa süre sonra yeniden çöküş meydana geleceğini ve 30'lu yılların eski probleminin aramıza döneceğini öngörüyordu. Ama öyle olmadı. Bunun nedeni, kapitalist sistemin nitelik değiştirmiş olması değil, Amerikan ekonomisinde başat etmen olarak, sıcak savaşın yerini soğuk savaşın almasıdır. Soğuk savaş, sıcak savaş kadar pahalı değildir ve üretim mekanizmasının aynı baş döndürücü hızda çalışmasını gerektirmez. Ama şu anda silahlanma ve dış yardım programları için harcanmakta olan yıllık 20 milyar dolar, çöküşü uzak tutmakta ve işsizliğin 5 milyon sınırını aşmasını önlemekte şimdiye kadar yeterli olmuştur.⁹

Sonuç olarak, şimdi soğuk savaşın sürmesini sağlamak –gerekirse kızıştırmak ve daha pahalıya patlamasını sağlamak– tüm kapitalist sınıfın çıkarıdır. Üstelik kapitalistler bunun sürmesini sağlayacak araçlara da sahiptir. Basın, radyo ve televizyon, sinema sanayisi, okullar ve yüksek okullar onların denetimindedir; ABD Kongresi salonlarında, Dışişleri ve Savunma bakanlıklarının kilit mevkilerinde onların temsilcileri oturuyor. Yaklaşan Rus saldırısına, komünist casuslara, Birleşik Devletler hükümetini devirmek için kurulan yıkıcı komplolara dair hikâyeleri sistemli bir şekilde yayıyorlar. Amerikan kapitalizmine bahsettiği tüm nimetlerle soğuk savaşın sonuna kadar götürülebilmesine elverişli hoşgörüsüzlük, dar kafalılık ve kavgacılık ortamını sağlayan kitlesel histeriyi köpürttükçe köpürtüyorlar.

9 Bu yazı 1950 başında yazılmıştır. Şimdi, yani yaklaşık 20 yıl sonra ise bu rakam 78 milyar doların üzerindedir ve giderek artmaktadır.

Amerikan dış siyasetini tartışmanın ya da “Rus tehdidi”nin arkasındaki gerçeği irdelemenin yeri burası değil; ama kesin olan bir şey var ki o da, eğer bir gün soğuk savaşı sona erdireceksek, eğer bir gün barış ve güvenlik içinde yaşayabileceğimiz bir dünya kuracaksak, Amerikan ekonomisini, refahın ve zenginliğin artık tamamen savaşa veya savaş hazırlıklarına bağlı olmamasını sağlayacak şekilde düzeltmemiz gerektiğidir.

Amerika için hazırlanacak bir ekonomi programının bir numaralı problemi budur. Bazıları bir numaralı problemle yakından bağlantılı, bazıları onunla kesişen, bazıları da görece bağımsız başka birçok problem vardır. Açıktır ki, bunların hepsini kısa bir denemede irdelemek olanaksızdır. Bu nedenle, dikkatimi, bana en önemli gibi görünen ve ulusal açıdan büyük önem taşıdığını herkesin kabul edeceği birkaç problem üzerinde toplayacağım.

- (1) Daha adil ve daha akılcı bir gelir dağılımının nasıl başarılacağı.
- (2) Yaşlıların, hastaların ve hangi nedenle olursa olsun kendi geçimini sağlama olanağı bulunmayanların esenliğinin ve güvenliğinin nasıl sağlanacağı.
- (3) İşçileri, tüketicileri ve çiftçileri sömüren zorba özel tekel gücünün nasıl ortadan kaldırılacağı.
- (4) Doğal kaynaklarımızın nasıl korunup kollanacağı.
- (5) Şimdiki üretim ve dağıtım sistemimizin yol açtığı korkunç israfa (örneğin, beyinlerin, insan gücünün ve kaynakların, bütünüyle savurgan bir iş olan rekabet amaçlı reklam ve pazarlama için kullanılmasına) nasıl son verileceği; modern bilimin ve teknolojinin tüm

gizilgüçlerinin, yalnızca Amerikan halkının değil, ekonomik ve teknolojik açıdan daha geri olan başka ülkelerdeki insanların da yararına nasıl yaşama geçileceği.

Bu problemlerden bir tekine bile kapitalist bir ekonomi çerçevesinde doyurucu çözüm getirilemeyeceğinden eminim. Buna karşılık, tek bir ana reformun benimsenmesi bunların kolayca ve doğal olarak çözülmesini sağlar: Üretim araçlarının (sahiplerince fiilen kullanılanlar hariç) toplumsallaştırılması ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak, genel ekonomik planlamaya geçilmesi.

II

Toplumsallaştırılmış ve planlı bir ekonomi –başka bir deyişle, sosyalizm olarak bilinen ekonomik sistem– kapitalist bir sistemi yöneten ilkelerle yasalardan çok farklı ilkelerle yasalar çerçevesinde işler. Ayrı ayrı üretim ve ticaret birimleri, azami kâr elde etme amacıyla çalıştırılmaz; bu birimlerin amacı, ulusal ekonomik planda kendilerine verilen görevleri yerine getirmektir. Kapitalizmde bir sanayicinin başarısı, kendisine ya da temsil ettiği hissedarlara kazandırdığı para miktarıyla orantılıdır; sosyalizmde ise sanayicinin başarısı, yönetmesi için kendisine emanet edilen fabrikanın, plan çerçevesinde toplum tarafından ona verilen görevleri yerine getirmedeki başarı derecesiyle ölçülür.

Bu temel önemde bir farklılıktır. Bunun anlamı, kapitalizmin daha önce işaret ettiğimiz temel eğiliminin,

yani toplumdaki tüm üretim araçlarının sınırsızca ve nihai tüketim malları pazarının büyüklüğüne bakılmaksızın genişleme eğiliminin, sosyalizmde ortaya çıkmadığı ve çıkamayacağıdır. Her iki sistemde de toplumun üretici güçleri yaklaşık olarak bilinir (ya da hiç değilse, bilinebilir). Farklılık şuradadır: Kapitalizmde bu kaynakların tahsis edilmesi –özellikle de daha çok üretim aracı üretecek olanlar ile tüketim malları üretecek olanlar arasında bölüştürülmesi– her biri kendi çıkarına göre ve birbirinden bağımsız hareket eden kapitalistlerin milyonlarca kararının sonucudur; sosyalizmde ise kaynakların tahsisi, bilinçli olarak hissedilen toplumsal gereksinimleri karşılamak üzere önceden planlanır.

Bu demek değildir ki, sosyalist bir ekonomi asla hata yapmaz: Böyle demek ahmakça olurdu. Ama bu, sosyalist bir ekonominin her zaman ve doğası gereği, üretim araçlarındaki genişlemeyi halkın artan tüketim gereksinimlerine (elbette karayolları, eğitim, ulusal savunma gibi ortak gereksinimler de dahil) göre ayarlamaya çaba göstereceği anlamına gelir. Yanlışlıklar daima planlı ve dengeli bir ekonomi çerçevesinde ortaya çıkar ve genel bir buhrana meydan verilmeksizin her zaman düzeltilebilir. Ulusal ekonomik planların hazırlanması ve yürütülmesi alanında deneyimler ve beceriler arttıkça da yanlışlıklar doğal olarak gitgide azalır ve daha önemsiz bir hâl alır.

Bunun anlamı, sosyalizmin, *bizatihi doğası gereği*, kapitalist bir ekonominin en temel açmazını çözüme kavuşturduğudur. Basitçe söylemek gerekirse, sosyalizmde, yükseliş ve çöküş, işsizlik, üretimde durgunluk sorunu

yoktur. Devresel dalgalanmaları ortadan kaldırmak ya da buhranlarla mücadele etmek için özel bir programa hiç ihtiyaç duyulmaz. Bu iktisadi felaketler, kapitalizmin kendine özgü meyveleridir ve yalnızca kapitalist sistem bunlarla nasıl başa çıkacağı konusunda endişelenmek durumundadır. Elbette bundan çıkan sonuç, sosyalizmde zenginliğin ve refahın *asla* savaşa ya da savaş hazırlıklarına bağımlı olamayacağıdır. Planlı bir ekonomide bu tür faaliyetler, doğrudan ve açık seçik olarak oldukları gibi, yani kaynakların yapıcı amaçlardan saptırılarak, talihsizce ve yoksullaştırıcı bir tutumla yıkıcı amaçlar için kullanılması olarak görülür.

III

Ne var ki, bu noktada temel bir soru ortaya çıkıyor. Amerikan halkının sosyalizme hazır olmadığı öne sürülebilir. Öyleyse, var gücümüzle problemi kapitalizm çerçevesinde çözmeye mi çalışmamız gerekiyor? Hem, “Yeni İktisat” denilen şeyin –yani müteveffa İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes’in kurduğu ekolün– kuramcıları, gerçekten de problemin kapitalizm çerçevesinde nasıl çözülebileceğini bize göstermemişler miydi?

Bu soruya yanıt vermek için, Keynesçilerin salık verdikleri çözümün mahiyetini çok kısaca ortaya sermemiz gerekiyor. Stuart Chase’in dediğine göre, savaş sırasında Fransa yolundayken bir GI tank sürücüsünün ona sorduğu, “Peki, eğer ülke, içinde bizim gibi adamların ölmesi için tanklar üreterek zenginliğini sürdürebiliyorsa, niçin içinde insanların yaşaması için evler yaparak zenginliği-

ni sürdüremiyor?”¹⁰ sorusunu buraya aktararak, Keynesçilerin temel aldığı kuramlara girmeksizin, yürüttükleri mantığın mahiyetini belki de en iyi şekilde iletebiliriz. Keynesçiler –bu bağlamda “evler” sözcüğünün eğitim, refah, kaynak korunumu, kamu hizmetleri, hatta sanayi alanındaki her türden yapıcı projeyi kapsadığı anlayışıyla– ülkenin bunu pekâlâ yapabileceği şeklinde yanıt verir. Nitekim Keynesçiler şöyle diyebilir: Eğer ekonomi bugün kabaca 20 milyar dolarlık soğuk savaş harcamasıyla tatminkâr bir zenginlik durumunu sürdürebiliyorsa, “refah harcaması” denebilecek 20 milyar dolarla da keza aynı durumda tutulabilir. Dolayısıyla, Amerika bugün refahı için soğuk savaşa bağımlıysa, bunun tek nedeni anlayış kıtlığıdır. Bu görüşe göre, kapitalizmin yeterince düzgün işleminin sağlanması için, halkın ve temsilcilerinin, modası geçmiş iktisadi genelgeçer anlayışı terk edip savaş döneminde olduğu gibi barış döneminde de, hükümetin –bir yandan borçlanma ve vergi politikalarıyla, öte yandan ise borç verme ve harcama politikalarıyla– ekonominin düzentekeri olarak işlev görmesine imkân vermeleri yeter.

Keynesçilere verilecek yanıt, soyut iktisadi kuram alanında yer almaz. Eğer kapitalist bir Amerikan hükümeti, barışçıl, yapıcı amaçlarla 20 milyar dolar –ve gerekirse 30 milyar ya da 40 milyar dolar– harcayabilseydi, o zaman Keynesçiler kuşkusuz haklı olurdu. Ama gerçek şudur ki, egemen kapitalist sınıf, yani bizatihi kapitalizmin yapısı sayesinde muazzam gücü ve serveti garantileyen sınıfın ta

10 “Barış Patlak Verirse” (*If Peace Breaks Out*), *The Nation*, 11 Haziran 1949, s. 656

kendisi, barışçıl, yapıcı amaçlarla bu boyutta (hatta buna yaklaşan herhangi bir boyutta) harcama yapılmasına asla onay ya da izin vermez. Ayrıca bu bir cehalet ya da aptallık meselesi değildir. Bu, kapitalist sınıfın gözüne (tarihteki tüm egemen sınıflar için geçerli olduğu üzere) ulusal çıkar gibi ve aslında bizatihi uygarlığın çıkarı gibi görünen düpedüz sınıfsal çıkarla ilgili bir meseledir.

Örnek olarak konut olayını ele alalım. Amerika'yı yeniden inşa etmek ve yeni konutlara kavuşturmak için devasa bir program neden uygulanmasın? Tanrı biliyor ya, buna fena hâlde ihtiyacımız var! Ama on yaşımdan büyük herkes bunun cevabını bilir: Gayrimenkul piyasasının çıkarları. O çıkar sahipleri, hükümetçe yapılacak az sayıda konutu, özellikle bunlar bir gecekondu mahallesini temizleyecekse, sineye çekebilir; ama büyük ölçekli bir şeyler söz konusu olunca, HAYIR derler ve ülkedeki bütün mülk sahibi çıkar çevrelerinin sağlam desteğini arkalarına alırlar.

Ya da sosyal güvenliği ele alalım. Gerçek bir sosyal güvenlik programı niçin uygulanmasın? Burada da ihtiyaçtan bol bir şey yok. Ama gerçek bir sosyal güvenlik programı, gelirin yeniden dağıtımıyla zenginlerden yoksullara oldukça büyük kaynak aktarımı yapılmasını gerektirir. Kaldı ki kapitalistler –başkaları için– çok fazla güvence *istememezler*. Bu, maneviyat için kötüdür, çalışma şevkini köreltir, abartılı beklentilere ve taleplere yol açar. Kapitalistler, sistemlerinin işlemeye devam etmesi için tepede muazzam ödüllere, tabanda ise yoksulluğa ve güvencesizliğe gerek olduğuna inanırlar –bunda da

haksız değillerdir. Gerçek bir sosyal güvenlik programı bu gerekliliklerin ikisiyle de çelişir ve bu nedenle her zaman kapitalist sınıfın en şiddetli muhalefetiyle karşılaşacaktır.

Ya da hükümetçe sanayiye, kamu hizmetlerine veya ulaşımaya yapılan yatırımları ele alalım. Hükümetin her ne zaman olursa olsun girişebileceği yararlı projelerin sonucu yoktur –ama EĞER özel teşebbüsle rekabet etmekte özgür olsaydı. Ne var ki, hükümet özel teşebbüsle rekabet etmekte elbette özgür değildir; gerçekte kapitalistler, en çok bu noktada hükümet faaliyetlerinin genişlemesine direnç gösterirler. Ekonominin kâr getirebilecek bütün dallarını, giriş kapısına kocaman harflerle “Girmek Yasaktır” tabelası astıkları özel avlanma alanları olarak görürler. Kesin görünen bir şey varsa o da kapitalizmde yaşamaya devam ettiğimiz sürece, yararlı ve *satılabilir* malların ve hizmetlerin üretimine hükümetçe pek az yatırım yapıldığına tanık olacağımızdır.

Bu böyle sürüp gider. Her çeşit barışçı, yapıcı hükümet harcaması kapitalistlerin itirazıyla karşılaşır: Çünkü bu, gelirin yeniden bölüşülmesine yol açar veya işçi sınıfının gücünü ve bağımsızlığını artırır ya da özel teşebbüsle rekabet eder. Halkın ezici desteğini alan bir Yeni Düzen (*New Deal*) hükümeti, bu itirazlara karşın biraz yol alabilir; ama kapitalistler, ekonomik güç kaldıraçlarını ellerinde tuttukları sürece, genişleyen bir barış ekonomisinde hükümetin düzenteker işlevi görmesini sağlayacak her türlü programı engelleme ya da gerekirse dinamitleme gücüne sahip olacaklardır.

Askerî amaçlarla harcama söz konusu olunca durum çok farklıdır. Düzenli silah siparişlerinin gelmesi en büyük kapitalist tekellere yarar sağlar; burada özel teşebbüsle rekabet söz konusu değildir; her yeri kaplayan soğuk savaş atmosferi –cadı avları, aşırı milliyetçilik, kuvvete tapma– ise egemen sınıfın, alt tabakaların fikirlerini ve faaliyetlerini en kolayca kontrol edebilmesine elverişli koşulları yaratır.

Öyleyse, kapitalizm çerçevesinde kalarak çalışmak gerektiğini belirten “gerçekçiler”e, onulmaz derecede ham hayalci olduklarını söylememiz gerekir. Kapitalistlerin zenginliğini ve iktidarını garantiye alan bir sistemi sürdürmek, aynı zamanda da, onların mutlak karşı oldukları şekillerde çalışmasını sağlamak mümkün değildir. Mademki Amerika halkı sosyalizme hazır değil –hazır olmadığı pek inkâr edilemez zaten– o zaman hakiki gerçekçiler, günümüzde en acil görevin halkı buna hazırlamak olduğunu kabul edeceklerdir.

IV

Bir numaralı problemimiz için bu kadarı yeterli. Şimdi de listemizdeki diğer problemlere çok kısaca değinelim. Her olguda (a) bunların kapitalizm altında çözümsüz olduğunu ve (b) sosyalizm altında akılcı şekilde çözümlerinin önünde hiçbir asli engelin bulunmadığını göreceğiz.

Gelir Dağılımı. Amerika’da bugün var olan aşırı eşitsiz ve adaletsiz gelir dağılımının gerçek nedeni, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyettir. Ulusal gelirimizin yaklaşık üçte ikisi, ücret ve maaş biçimindeki ödemelere,

üçte biri de kâr, faiz ve rant biçimindeki ödemelere gitmektedir. Bu sonuncu üçte birlik kısmın çoğu, nüfusun görece çok küçük bir kesiminin cebine girmektedir ve bir bütün olarak gelir dağılımına kendine özgü şeklini veren de işte bu gerçektir.¹¹

Büyük Britanya'nın deneyimi, bu durumun kapitalist bir ekonomi çerçevesinde esaslı şekilde değiştirilemeyeceğini kuvvetle düşündürmektedir.¹² Britanya'da İşçi Partisi hükümetinin, özel teşebbüse dayalı ekonomiyi hâlâ sürdürmekle birlikte, zenginleri vergilendirme yönünde mümkün olduğu kadar yol aldığı konusunda herkes oldukça fikir birliği etmiş görünmektedir. Bö-

11 İstatistikçiler, tam eşitlik hâlinde (yani, herkesin geliri eşit olsaydı) 0 değerini ve tam eşitsizlik hâlinde (yani, bir tek kişi tüm geliri alsa ve başka kimseye hiçbir şey kalmazaydı) 1 değerini gösterecek bir eşitsizlik göstergesi geliştirmişlerdir. Dolayısıyla, gösterge ne denli düşükse eşitlik o denli fazla ve gösterge ne denli büyükse eşitsizlik de o denli fazla olmaktadır. 1945 federal gelir vergisi tahsilatını esas alan hesaplamaların gösterdiği- ne göre, ücretler ve maaşların (0,38'lik bir göstergeyle) dağılımı, hem iş ve ortaklık gelirlerinin (0,68'lik bir göstergeyle), hem de faiz ve temettü gelirlerinin (0,82'lik bir göstergeyle) dağılımından çok daha eşittir. Selma F. Goldsmith, "Birleşik Devletler'de Büyüklüğe Göre Gelir Dağılımına İlişkin İstatistiki Bilgiler," American Economic Association'ın 62. Yıllık Toplantısı Belgeleri ve Tutanakları, s. 327.

12 Yaygın kanının aksine, bugün Britanya hâlâ kapitalist bir ülkedir. Şu anda Birleşik Krallık'ta, yalnızca normal hükümet işlevleri hariç, tüm istihdamın yaklaşık yedide altısı özel firmalarca ve sadece yedide biri toplum-sallaştırılmış firmalarca sağlanmaktadır. Bkz. P. M. Sweezy, *Socialism* (McGraw-Hill, 1949), s. 45-47. İşçi Partisi hükümetinin son beş yılda ekonomiye fiilen ve geniş şekilde müdahale ettiği doğrudur, ama bunu, genel kapsamlı bir plana göre değil, ivedi sorunlara ve acil durumlara cevap vermek için yapmıştır. Her zaman hatırlamalıyız ki -adı bilinmeyen bir İngiliz yazarın dediği gibi- "kapitalizm için hayatı zorlaştırmak, hiçbir şekilde, onu sosyalizme dönüştürmekle aynı şey değildir." "İngiliz İşçi Partisi ve Sosyalizm," *Monthly Review*, Eylül 1949, s. 143.

le olmakla birlikte, aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, emekçiler ile mülk sahipleri arasındaki temel gelir dağılımı, 1938'den 1948'e kadar çok değişmemiştir ve Birleşik Devletler'de geçerli olan üçte ikiye üçte birlik orandan pek farklı değildir. (O zamandan beri de kayda değer bir değişiklik olmamıştır.)

BİRLEŞİK KRALLIK'TA GELİR DAĞILIMI, 1938-1948¹³

	Vergi Öncesi % 1938-1948	Dolaysız Vergi Sonrası % 1938-1948	Tüm Vergiler Sonrası % 1938-1948
Emekçiler	61 60	64 65	63 63
Mülk Sahipleri	38 38	34 32	35 34
Silahlı Kuvvetler	1 2	2 3	2 3
Toplam	100 100	100 100	100 100

Sosyalizm, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete son vererek ve şimdi görece küçük bir kapitalist sınıfın cebine giren geliri (gördüğümüz üzere, toplam gelirin kabaca üçte birini) tüm toplumun emrine vererek, bu problemi elbette otomatik olarak çözer.

Sosyal Güvenlik. Bu konuyla ilgili olarak yukarıda söylemiş olduklarımıza pek fazla bir şey eklenmesi gerekmez. Kapitalistler iktidara sahip oldukları sürece, bu iktidarı, gerçekten yeterli bir sosyal güvenlik sistemi kurulmasına karşı çıkmak için kullanacaklardır. Ne var ki, buna bakılarak kapitalizm altında hiçbir şeyin başarılamayacağı anlamı çıkarılamaz. Şimdiki sosyal güvenlik sistemimiz

¹³ *Birleşik Krallık 1946-48 Ulusal Gelir ve Harcamaları'na ilişkin resmî Beyaz Kitap'ta verilen rakamlar kullanılarak hesaplanmıştır (Cmd. 7649).*

tatminkâr olmamakla birlikte, yine de yirmi yıl önceki sistemimizden çok daha iyidir; ve başka kapitalist ülkelerin –en başta İskandinav ülkeleri, Yeni Zelanda, Avustralya ve Britanya gibi ülkelerin– deneyimleri, bu doğrultuda, büyük Amerikan siyasal partilerinin bugüne dek düşünmeye hazır olduklarından çok daha fazlasının yapılabildiğini kanıtıyor. Dolayısıyla, tüm liberaller ve radikaller, sosyal güvenlik sistemimizde iyileştirmeler yapılması için, eşyanın tabiatı gereği olarak kararlı bir baskı uygulayacaklardır. Ama bu, ilerleme için eninde sonunda kapitalistlerin muhalefet ve engelleme gücüne fiilen son verilmesi gerekeceği yönündeki yargımızı herhangi bir şekilde değiştirmez.

Tekel. Tekel sorununun, birbiriyle yakından bağlantılı iki nedenle ortaya çıktığını neredeyse herkes kabul eder: büyük ölçekli üretim ve birçok üretim biriminin birleşik şirket yönetimi altında bir araya getirilmesi. Büyük üretim birimleri ve daha da büyük yönetim birimleri, uzun zamandan beri, Amerikan iktisadi yaşamına hâkim olan endüstrilerin ayırt edici bir özelliği olup çıkmıştır. Tekel sorunuyla ilgili bir şeyler yapılması gerektiği, yoğunlaşmanın bugün ulaştığı derecenin hem iktisadi hem de siyasal açıdan tehlikeli olduğu konusunda, neredeyse herkes –elbette büyük iş sahiplerinin kendileri hariç– görüş birliği içindedir.

Ortak bir öneri, anti-tröst yasalarının daha etkili şekilde uygulanması gerektiğidir. Ama son yıllarda yapılagelen de tam olarak budur. Adalet Bakanlığına bağlı Anti-Tröst Dairesinin başkanı Bay Herbert A. Bergson, Celler Komisyonuna şunları anlatmıştır:

Son on yılda, önceki 50 yılın tamamında açılardan daha fazla dava açılmıştır. Kaybettiklerimize kıyasla mahkemelerde kazandığımız dava sayısı son derecede çarpıcıdır. Üstelik mahkemelerde sonuçlandırılan davalar öykünün tümünü yansıtmıyor. Davalarımızın yaklaşık yüzde 25'i anlaşmalı hükümle sonuçlanıyor; böylece davaya gerek kalmaksızın yasadışı uygulamalara son verilebiliyor. Nihayet ... anti-tröst yasalarının sırf varlığı bile, ihlallerin cezalandırılacağına bilinmesinin de katkısıyla, ekonomimizin demokratik ve rekabetçi niteliğinin sürdürülmesine muazzam bir etki yapıyor.¹⁴

Ne var ki, bütün bu faaliyetlere ve kazanılan birçok zafere rağmen, son on yılda tekelleşmenin arttığı pek çok tanıklıkla doğrulanmıştır. Çıkan sonuç açıktır: Anti-tröst yasaları durumla başa çıkmakta yetersizdir. Bundan çıkan sonuç şudur ki, bunlara yaslanmayı savunmanın, tekel sorununa dönük her türlü etkili girişime hayır demenin bir yolundan başka bir şey değildir.

Tekel sorunu konusunda ikinci bir yaklaşım, Eyaletlerarası Ticaret Komisyonu ve çeşitli eyaletlerdeki kamu hizmeti komisyonları örnek alınarak, bir araya toplanmış büyük endüstrilerin faaliyetlerini kontrol etmek için düzenleyici komisyonlar kurmak olurdu. Bununla birlikte, bu öneriye karşı birçok ikna edici itiraz vardır. Komisyon eliyle düzenlemenin hantal ve etkisiz olduğunu, kendisi

¹⁴ Celler Komisyonu, Temsilciler Meclisi Adalet Komisyonunun bir alt komisyonuydu; 1940'lı yılların sonu ile 1950'li yıllarda geniş çaplı soruşturmalar yürüttü ve elde ettiği bulguları toplayarak, *Study of Monopoly Power* (Tekelci Gücün İncelenmesi) genel başlığını taşıyan birçok ciltte yayınladı. Bu alıntı Kısım I, s. 381'den yapılmıştır.

kanıtlamıştır; en kötü anlamıyla kırtasiyeciliği ve bürokrasiyi doğurup besler; üstelik komisyonlar, her zaman kamu çıkarının koruyucusu olacak yerde, sözüm ona denetleyip düzenleyecekleri özel endüstrilerin dostu ve destekçisi olup çıkarlar.¹⁵ Düzenleyici komisyonlar, tekel sorunuyla uğraşma yöntemi olarak anti-tröst yasalarından daha etkili değildir ve büyük miktarda zarar verme olasılığı taşımaktadır.

Son olarak, şirketlerin büyüklüğüne sınırlama getirerek rekabeti devam ettirecek yeni bir yaklaşımla, tekel sorununa çözüm bulunacağı sıklıkla öne sürülmektedir. Ne var ki, bu yöntemi savunanlar, önerilen maksimum büyüklüğün farklı endüstrilerde başka başka olması gerekeceğini kabul etmek zorundalar. Dolayısıyla, her bir işkolunda izin verilebilir sınırı saptamak üzere bir komisyonun kurulması gerekecek; komisyon işini bitirip bulgularını sunduktan sonra da her vakanın ayrı ayrı mahkeme sürecinden geçmesi gerekecek. Bu, alışlagelmiş anti-tröst usulünün bir uzantısından başka bir şey olmaz. Bunun, sonu gelmez davalara, Yüksek Mahkemenin tumturaklı kararlarına, belki kamuoyunda büyük ses getiren birkaç şirket parçalama olayına yol açması beklenebilir –geriye

15 Georgia eski valisi Ellis Arnall'un Celler Komisyonuna söylediklerine dikkat edin: "... o düzenleyici kurullar yalnızca gerçekten denetleyip düzenledikleri kişilerle ilgilendikleri için, yılların seyri içinde, yeniden seçilmek üzere yarışa girdikleri eyalet düzeyinde ve baskıdan bağışık olmayan federal devlet düzeyinde siyasetin parasal bir bedeli olduğu için, çok geçmeden kendimizi, bu düzenleyici kurullardan birçoğunun ... kamuyu korumak için değil, denetleyip düzenledikleri kişileri korumak üzere kamuya karşı bunlara kalkan olmaları gibi hayret verici bir durumla karşı karşıya buluyoruz." A.g.y., Kısım I, s. 268.

kalanlara ise, “bu konuda bir şey yapılmalı” baskısı kısmen kalkmış olacağı için, daha güvenli bir tekel ayrıcalığı verebilir. Ama bu yöntem işe yarasaydı bile, son derece sakıncalı olurdu. Büyük teşebbüsler, genelde, verimli şekilde ve uzmanca yönetilip yürütülür. Büyük teşebbüsleri ufak parçalara ayırarak tekel sorununu çözmeye kalkışmak, pire için yorgan yakmaya benzer.

Kapitalizmde büyük teşebbüslerle ilgili sıkıntı, büyük olmaları değil, özel mülkiyete tabi ve topluma karşı sorumsuz olmalarıdır. Bunun çaresi apaçıktır: bunları kamulaştırmak ve topluma karşı sorumlu kılmak.

Doğal Kaynaklar. Özel teşebbüsün doğal kaynakları çarçur ettiği ve yıkıma uğrattığı, hükümetin düzenleyici önlemlerinin en iyi ihtimalle olumsuz etki gösterdiği, toplumsal mülkiyetin ve planlamanın ise yalnızca etkili olmakla kalmayıp maliyetiyle hiç kıyaslanamayacak olumlu sonuçlar doğurduğu, Amerika’nın tarih kayıtlarında bir ders olarak kocaman harflerle yazılıdır. Kereste olgusu kıyaslama için açıklayıcı bir örnek olacaktır. Özel kapitalistlerin acımasızca ormanlarımızın kökünü kazımalarına hükümetçe dur denilmesi gerekiyordu, ama ancak geniş kapsamlı devlet mülkiyetinin ve planlamanının gerçekleştirildiği yerlerde –en dikkat çekici olarak da TVA örneğinde– doğal kaynaklarımızı koruyup geliştirmeye yönelik kapsamlı bir programın parçası olarak akılcı bir ormancılık politikasını hayata geçirmek mümkün oldu.

Bu hususu açıkça gösteren başka bir işkolu da kömür madenciliğidir. Kömür, pazarlarını rakip yakıtlara kaptı-

ran, başka bir meslek tutma imkânına pratikte sahip olmayan madencilerin gitgide daha fazlasını işsiz bırakan, her seferinde ülkenin iktisadi yaşamını tehdit edici periyodik iş anlaşmazlıklarından başını bir türlü alamayan hasta bir işkoludur. Bu, özel teşebbüsün de, düzenleyici hükümet erkinin de başa çıkmakta güçsüz kaldığı bir sorundur. Bunun çözümü için çok daha radikal eylem gerekir: Özel teşebbüsün –yalnızca kömürde değil, petrol ile doğal gazda ve modern sanayi toplumunun can damarı olan diğer tüm yakıtlarda da– kökünü kazımdan ve onun yerine, uzun erimli bir koruma ve geliştirme planı doğrultusunda çalışan toplumsal teşebbüsü koymaktan başka bir çare yoktur.

Kapitalizmin Savurganlığı. Hiç kuşku yok ki, kapitalizmin gerçek savurganlığı, birçok iyi niyetli reformcunun görünürde inandığının aksine, büyük şirketler hâlinde örgütlenmesinde yatmaz; son tahlilde, bize miras kalmış doğal kaynakları har vurup harman savurmasında da yatmaz. Daha çok, bir bütün olarak sistemin yapısında ve işleyişinde yatar –bir avuç insan için eşsiz lüksler yaratırken, milyonları sefalet ve yoksulluğa mahkûm etmesinde; beyinleri, enerjileri ve kaynakları yanlış yönlendirerek bunları rekabetçi pazarlamacılık uğruna çarçur etmesinde; buhranlarda gözden çıkarılan üretimde ve karartılan yaşamlarda; dünyayı tekrar tekrar paylaşmak için savaşlar çıkararak yıkıma ve katliamlara yol açmasında; şimdi de yurtiçinde ve yurtdışında statükoyu sürdürmek için yürüttüğü soğuk savaşın canavarca savurganlığında yatar.

Zamanında, kapitalizm ilerici bir sistemdi. Yaşadığımız dünyayı kökünden değiştiren üretici güçleri yarattı. Kapitalizmin büyük şirketleri, birçok bakımdan, akılcı ve verimli örgütlenme modelleridir. Gelin görün ki, kapitalizm, yarattığı şeyleri nasıl yapıcı şekilde kullanacağını bilmez; büyüyle çağırdığı cehennem güçlerini denetleyemeyen büyücü gibidir. Modern bilimin ve teknolojinin nimetlerinden yararlanmak istiyorsak, başkalarına yardım ediyormuş görünerek sırf onları sömürmeyip onlara gerçekten yardım etmek istiyorsak, bu kör, toplumsal olarak savurgan, yıkıcı sistemden kurtulmak ve onun yerine, yalnızca bireylerin yaşamlarında değil, bir bütün olarak toplum yaşamında da akılcı zekânın ve sağduyunun işlemesine olanak veren bir sistem kurmak zorundayız.

SOVYET DENEYİMİNDEN ÇIKAN DERSLER

Leo Huberman ve Paul M. Sweezy

Monthly Review'un Kasım 1967'de Rus Devrimi'nin 50. yıldönümü vesilesiyle yayınlanan sayısından alınmıştır. Bu sayı sonradan Monthly Review Press tarafından *Fifty Years of Soviet Power* (Sovyet İktidarının Elli Yılı) başlığıyla kitaplaştırılmıştır.

Geleneksel olarak yıldönümleri kutlama yapılan zamanlardır ve Rusya'da, 50 yıl önce bu ay, yalnızca köhne rejimi devirmekle kalmayıp tüm kapitalizm sistemini de alaşağı eden devrimin bu yıldönümünde, geçekten de kutlanacak pek çok şey vardır.

Devrimci bir önderliğin böylesine derin bir tarihsel sezgiyle, böylesine gözü pek bir kararlılıkla, böylesine kursuz bir zamanlama duygusuyla hareket ettiğine daha önce hiç tanık olunmamıştı. Birçoklarına boş bir böbürlenme gibi gelen Marksizmin devrim bilimi olduğu tezi, Lenin ve Bolşevik yoldaşları tarafından 1917'de zaferle kanıtlandı.

Daha önce asla bir işçi sınıfı, büyük bir ülkenin egemen sınıfı olmamıştı ve herhangi bir devrimci sınıf, hiçbir zaman, iç ve dış düşmanlardan oluşan bu denli göz korkutucu bir koalisyona karşı, bu kadar azimle ve yüreklilikle savaşmamıştı.

Bir toplumun yapısında, böylesine kısa sürede, böylesine köklü ve geri dönüşsüz değişiklikler daha önce hiç gerçekleştirilmemişti.

Ama belki de en önemlisi, daha önce hiçbir devrim böylesine dünya çapında yankı yapmamış ya da insanlarda böylesine ilgi ve yakınlık uyandırmamıştı. On sekizinci yüzyıldaki Amerikan ve Fransız devrimleri, Avrupa'ya ve denizaşırı uzantılarını temellerinden sarstı, ama dünyanın geriye kalanına, hem nüfus hem de toprak olarak dünyanın en büyük bölümüne, esasta hiç dokunmadı. Ekim Devrimi işte tam da dünyanın bu en büyük bölümünü nihayet sarsarak harekete geçirdi ve uzun, çetin toplumsal dönüşüm yoluna soktu. 1917'den önce Marksizm ve sosyalizm esas olarak Avrupa'ya özgü olgular; 1917'den sonra ise hızla gelişerek, dünyanın o zamana kadar tanımış olduğu tek evrensel ideolojik ve siyasal hareket hâlini aldı.

Lincoln Steffens, 1918'de Rusya'ya gidip geldikten sonra, "Geleceği ziyarete gittim ve işler yolunda," demişti. O güne dek, bundan daha doğru ya da daha kâhince söz söylenmemişti. Ekim Devrimi, tarihsel sosyalizm çağının doğuşunu müjdeledi ve bu yüce başarıdan dolayı, bu devrimi bugün kutluyoruz ve gelecek yüzyıllar boyunca da insanlık bunu kutlamayı sürdürecektir.

Ama kutlanacak daha birçok şey var. Tarihsel açıdan bakılınca, 50 yıl çok kısa bir zaman dilimidir; sosyalizm, ilk yarım yüzyılında, pek az ilerleme kaydedebilirdi ya da doğum yerinde uluslararası karşı-devrim güçlerince geçici olarak ezilebilirdi, bunlar pekâlâ kolayca olabilecek

şeylerdi. Öyle bir şeyin meydana gelmemesi, aksine sosyalizmin otuz yılı çok az aşan bir sürede yeryüzünün yeni geniş alanlarına yayılması, çok büyük ölçüde, Sovyetler Birliği'nin 1920'li yılların sonu ile 1930'lu yıllar boyunca eşi benzeri görülmemiş bir hızla sanayileşmesi sayesinde. Eğer bu muazzam sanayileşme vaktinde başarılma- mış olsaydı, Sovyetler Birliği, 1941'deki Nazi saldırısına karşı koyacak iktisadi ve askerî güce sahip olmayacaktı; o zaman da sosyalizmin SSCB'de yeniden canlanması ve başka topraklara yayılması yıllarca geçekleşmeyebilirdi. Yaklaşık yirmi yıl süren zoraki sanayileşme ve topyekûn savaş, SSCB halkına 20 milyon cana ve tarifi imkânsız acılara mal oldu. Ama bu büyük özveriler boşuna değildi, bunlardan yararlananlar da yalnızca özveride bulunanlar olmadı. Sovyetler Birliği, zamanında hazırlık yaparak ve kahramanca mücadele vererek, faşistlerin dünya hegemonyası iddiasının hezimete uğratılmasında belirleyici rol oynadı ve böylelikle, sosyalizmin 1945 sonrası dönemde ikinci büyük ileri hamlesi için yolu açık tuttu. İnsanlık, Ekim Devrimi'nin kendisi için olduğu kadar bu tarihî başarılar için de Sovyetler Birliği'ne ve halkına her zaman minnet borçludur.

Sovyet rejiminin hem ülke içindeki hem de dışındaki sözcüleri, bu 50. yıldönümünde insanlığın kutlaması gerektiğine inandıkları bir başka başarıdan daha söz ediyorlar. Sovyetler Birliği, diyorlar, yalnızca üretim araçlarını millileştirerek, sanayiye geliştirerek ve tarımı kolektifleştirerek sosyalizmin temellerini kurmakla kalmadı; aynı zamanda, bu temeller üzerinde sosyalist binanın

kendisini –yani Marx’ın ve Lenin’in tasarladığı, hâlâ burjuva köklerinin kusurlarını taşıyan ama gün geçtikçe iyiye giden ve nihai amaç olan komünizm yolunda şimdiden epeyce ilerlemiş bir toplumu– kurup yükseltme yönünde çok yol katetti. Eğer bu doğru olsaydı, kesinlikle kutlanması gerekirdi, hem de Sovyet varlığının ilk yarım yüz yılındaki diğer başarıların hepsinden belki daha büyük coşkuyla kutlanması gerekirdi. Çünkü o durumda bilirdik ki, hiç değilse ilke olarak insanlık, en temel sorunlarını şimdiden çözüme kavuşturmuştur ve artık gereken tek şey, bu çözümleri nihai sonuçlarına erdirmesi için Sovyetler Birliği’ne zaman tanımaktır, dünyanın geriye kalanının da, Sovyet örneğini izleme kararlılığı ve iradesi göstermesidir.

Evet, yeter ki bu doğru olsaydı! Ama heyhat, Sovyet rejimi ideologlarının ve hayranlarının iddiaları dışında, bu yönde destekleyici kanıt bulmak son derecede zordur; buna karşılık, tam tersi bir sonuca işaret eden yığınla inandırıcı kanıt var.

Olgulara bakılırsa, bugün Sovyetler Birliği, dünyadaki diğer ülkelerin çoğuna oranla, muazzam güçlü bir devlet aygıtına ve öngörülebilir gelecekte makul ölçüde hızlı büyüyecek bir ekonomiye sahip olan istikrarlı bir toplumdur. Aynı zamanda, katmanlara bölünmüş bir toplumdur; bir yanda egemen katmanı oluşturan siyaset bürokrasisi ve ekonomi yöneticileri ile öte yanda emekçi halk kitlesi arasında derin bir uçurum vardır ve uçurumun iki yanı arasındaki gelir ve statü farkları çok geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Toplum tüm düzeylerde fiilen siyasetten kop-

muş, dolayısıyla da devrimcilikten uzak görünmektedir. Bu koşullarda, bireylerin ve ailelerin kaygıları ve hedefleri, doğal olarak, şahsi işler üzerine, özellikle de bireysel kariyerler ve ailevi tüketim düzeyleri üzerine odaklanmaktadır. Dahası, ekonomi hem bol kariyer olanağı hem de sürekli genişleyen bir tüketim malları arzı sağlayabildiği için, bu şahsi hedefler, işgücünün niceliğini, niteliğini, dağılımını ve disiplinini şekillendirmede etkilidir. Bugün dünyada, belki Japonya hariç, muhtemelen, klasik burjuva mekanizmalarının, ekonomiyi ileriye taşımak için gerekli türde ve miktarda çalışmayı garantilemekte bu kadar verimli işlediği hiçbir kapitalist ülke yoktur.

Ama bu mekanizmaların yaygınlığı ve aslında bizatihi başarısı, toplumun niteliğini ve mensuplarının “insan doğası”nı ister istemez derinden etkilemektedir. Sosyalist düşüncenin alfabesinin bir parçası olan bu husus üzerinde burada uzun boylu durmak gerekmez: İktisadi yaşamın özelleşmesi, ister istemez, toplumsal yaşamın özelleşmesine ve siyasal yaşamın içinin boşaltılmasına yol açar, demek yeterlidir. Burjuva değerleri, burjuva başarı ölçütleri, burjuva davranış tarzları güçlenir. Siyaset, başka her kariyer gibi, bir uzmanlık dalı, bir işbölümü kolu olup çıkar. Bunun da bedeli, insanın kendi insanlarından ve dolayısıyla kendisinden bu yabancılaşmasının, yani birçok sosyalistin uzun zaman önce fark ettiği üzere, burjuva toplumunun en temel uğursuzluğu olan yabancılaşmanın süreklileşmesi ve derinleşmesidir.

Denilebilir ki, evet, bu eğilimler var –bizim kanımızca, zaten bunların varlığını ancak kör yardakçılar inkâr

edebilir–, ama bunlar henüz başat durumda değil ve karşı eğilimler bunları etkili şekilde dengeliyor. Bu bağlamda, Maurice Dobb'ın yakın tarihli denemesinde¹⁶ yaptığı gibi, kolektif çiftliklerde çalışan köylüler ile kentli proletaryanın gelirleri ve yaşam standartları arasındaki mesafenin daraldığını, ücret ve emekli aylığı çizelgelerinin tabanda birbirine yaklaştığını, işgününün kısaldığını ve yaşam standartlarında genel bir yükselme olduğunu vurgulamak alışkanlık hâline gelmiştir. Bu gelişmelerin, Sovyet halkının toplumsal bilincinde ve ahlakında bir dönüşümün yolunu açtığı farz ediliyor. William Pomeroy'un Sovyetler Birliği'nde yaptığı geniş kapsamlı bir geziden sonra açıkladığı gibi:

Sovyet görüşüne göre, komünist davranış eğitimi, yaşam standartları sürekli yükseltilmedikçe ancak bu kadar ilerleyebilir. Şimdi “komünizmin maddi temelini kurmakta” olduklarını ve amaçlarının, dünyadaki en yüksek yaşam standartlarını yaratmak olduğunu, “yeni insan”ın ancak bolluk koşullarında tam olarak serpilip gelişeceğini söylüyorlar.¹⁷

Bu iddianın gözden kaçırdığı nokta, yaşam standartlarının yalnızca nicelik değil, nitelik meselesi de olduğudur. Söz edilmeye değmeyen istisnalarla, tüm Marksistler ve sosyalistler, yüksek ve hep yükselen yaşam standartlarının, sosyalist amaçları gerçekleştirmek ve komünizme

16 “Ekim Devrimi ve Yarım Yüzyıl,” *Fifty Years of Soviet Power* (Sovyet İktidarının Elli Yılı), s. 38.

17 *National Guardian*, 8 Temmuz 1967.

geçmek için zorunlu olduğunu kabul eder. Ama bu, meselenin sonu değil, başlangıcıdır. Şahsi kullanıma dönük mal mülk –evler, otomobiller, aletler, giysiler, mücevherat vb.– biriktirmeye dayalı yüksek yaşam standartlarının “yeni insan” yaratmadığı; aksine, ekonomik açıdan talihli olanlarda açgözlülüğü ve bencilliği, daha talihsiz olanlarda ise haset ve nefreti körükleyerek “eski insan”daki en kötü şeyleri ortaya çıkarmaya eğilimli olduğu, ileri kapitalist ülkelerin deneyimlerinden şimdiye kadar açıkça anlaşılmış olmalıdır. Bu koşullarda, –örneğin, Batı Hristiyanlığının dinsel kurumlarında yapıldığı gibi– ne kadar “komünist davranış eğitimi” verilirse verilsin, bu eğitim çirkin gerçeğin üstüne ince bir örtü atmaktan fazlasını başaramaz.

Peki, ama sosyalist amaçların gerçekleştirilmesine daha uygun, başka türden yükselen yaşam standartları tasavvur edilebilir mi? Cevap açıkça evettir. Önderlere ve daha vasıflı ve/veya sorumlu işçilere, işlerini doğru dürüst yapmaları için gereksinim duydukları şeyleri sağlamanın, sosyalist bir toplumda artan üretimin gerektirdiği öncelikli bir yükümlülük olduğunu kabul edebiliriz. Ama bunun ötesinde belirli ilkelere uyulabilir: (1) Özel gereksinimler ve istekler, ancak herkes için karşılanabilecek bir düzeyde karşılanmalıdır. (2) Böyle malların ve hizmetlerin üretimi, ancak dolaşıma girecek kadar büyük ve paylaşılabılır çoğalmalar olursa ve olduğu zaman artırılmalıdır. (3) Tüketim malları üretimindeki bütün diğer artışlar ortak tüketimi hedef almalıdır. Azgelişmiş bir ülke söz konusu ise, bu ilkelerin anlamı,

özel kullanım ve satış için otomobil, ev araç-gereci ya da başka türden dayanıklı tüketim malı üretimi yapılmamasıdır. Bunun basit nedeni, böyle ürünleri dolaşıma girecek miktarda üretmenin yıllar, hatta belki onyıllar alacak olmasıdır ve bu arada bunlar özel kullanım için dağıtılacak olursa, bunun yaratacağı tek sonuç, göze batan maddi eşitsizliklerin oluşması ya da şiddetlenmesidir. Bu nedenle, uygun sosyalist siyaset, bu tür malları, gereksinimlerin ortak karşılanmasına en uygun biçimlerde ve miktarlarda üretmektir: Ortak kullanıma açık araba parkları, topluca pişirmeye ve yemek yemeye imkân veren tesisler, apartman ya da semt çamaşırhaneleri vb. Vurgulamak gerekir ki, böyle bir siyaset, mallardan farklı şekilde *yararlanılması* anlamına gelmekle kalmaz, çok farklı bir üretim örüntüsü anlamına da gelir. Özellikle otomobil söz konusu olunca, ortak gereksinimler için üretim politikasının anlamı, üretimin katı şekilde sınırlandırılmasıdır, çünkü birçok amaç açısından otomobil verimsiz ve mantıksız bir ulaşım aracıdır. Dahası, otomobil üretiminin sınırlandırılması ve onun yerine başka ulaşım biçimlerine yoğunlaşılması, karayolları, demiryolları, metrolar, havalimanları vb. için farklı bir yatırım örüntüsü gerektirir.

Sovyetler eğer yaşam standartlarını bu ikinci, yani sosyalist anlamda yükseltecek bir program uygulamaya girişmiş olsaydı, o zaman, aksini gösteren kimi olgulara bakılmaksızın, gerçekten “komünizmin maddi temelini kurmakta” oldukları iddiasını ciddiye almak için her türlü neden bulunurdu. Ama durum kesinlikle böyle de-

ğildir; Sovyet toplumu özel teşvikler içeren bir sisteme koşulduğu ve ona dayandığı sürece de olamaz.¹⁸ Bu konular birbirine çözülemez şekilde bağlıdır. Siyasetlesmiş (depolitize olmuş) bir toplum, özel teşviklere yaslanmak *zorundadır*; özel teşviklerin etkili işlev görmesi için de üretimin yapısı, parasal gelirlere ve taleplere uygun, bu tür gelir ve taleplere somut anlam kazandıran malları ve hizmetleri üretmek üzere şekillendirilmek *zorundadır*. Kısırdöngü gibi görünen bu durumdan tek çıkış yolu, Sovyet toplumunun, özel teşviklerden uzaklaşmasına, dolayısıyla da farklı bir üretim yapısına, toplumsal hasıladaki farklı bileşimli artışlara ve bu artışların farklı şekilde paylaşılmasına imkân verecek şekilde *yeniden* siyasileşmesinden geçerdi. Ama yeniden siyasileşme, çok daha başka bir anlam da taşırdı; özellikle mevcut önderlikte ve uyguladığı yönetim yöntemlerinde köklü bir değişiklik –çok daha çarpıcı bir şeyi değilse bile, en azından bir “kültür devrimi”– bu kapsamda yer alırdı. Bunun anlamı, öngörülebilir gelecekte olası görünmeyen büyük bir karışıklık çıkmadıkça, mevcut gidişin daha uzun süre devam edeceğidir. Daha önce ortaya koyduğumuz gibi, bu gidişin, “komünizmin maddi temelini kurmak”la pek alakası

18 Teşviklere ilişkin tartışma çoğunlukla “maddi” ve “manevi” karşılaştırması üzerinden yürütülür. Ama gerçekte bu doğru değildir, çünkü her iki durumda da maddi kazanımlar düşünülür: Karşıtlık, daha çok, kazanımların bileşiminde ve paylaşılma şeklinde yatar. Dolayısıyla, “özel” teşvikler karşısında “ortak” teşviklerden söz etmek daha yararlı olabilir. Aynı zamanda, ortak teşvik sisteminde ahlaki bir öğenin bulunduğu da kabul edilmelidir: Herkesin (kişinin kendisi dahil) durumunu düzeltmeye yönelik davranış, dolaysız özel kazanıma yönelik davranıştan kesinlikle daha ahlakidir ve daha yüksek düzeyde toplumsal bilinç gerektirir.

bulunmadığı için, hangi yöne doğru yol aldığını sorgulamamız gerekiyor.

İnancımız odur ki, bu sorunun yanıtı, Sovyet toplumundaki maddi eşitsizlikleri kemikleştirme yönünde yol aldığıdır. Bunun nasıl bir süreçle meydana geldiği, dayanıklı tüketim malları alanında en açık şekilde görülebilir. Sovyet tarihinin büyük kısmında, ağır sanayiye ve savaş malzemesi üretimine yoğunlaşma ve tüketim malları üretiminin çoğunu geniş halk kitlelerinin temel gereksinimlerini karşılamaya yöneltme gerekliliği nedeniyle, daha yüksek gelirli katmanlarda gizli duran dayanıklı tüketim malları talebini karşılamaya yönelik sanayiler geliştirilmesi olasılığı doğmadı. Dolayısıyla, ileri kapitalist ülkelerde yaşam standardında son derecede geniş bir yer tutan bu özellik bakımından, Sovyetler Birliği'nde bir tür zoraki eşitlik vardı. Ama son birkaç yılda bu durum değişmeye başlamıştır. Buzdolabı, çamaşır makinesi, otomobil vb. gibi malların gitgide büyüyen bir ölçekte üretilimi artık en sonunda mümkün olmuştur ve Sovyet hükümeti, ekonominin bu kesimini geliştirmek için yoğun çaba göstermektedir. Özellikle otomobil sanayisi örneğinde, üretimin büyükçe bir kısmı, gelecek yıllarda resmî ve kamusal kullanıma ayrılacak olmakla birlikte, temel politikanın, dayanıklı tüketim malı üretiminin gitgide daha büyük bir kısmını özel pazara ayırmak olduğu yine de açıktır. Harrison Salisbury'nin 2 Ekim 1967 tarihli *New York Times* gazetesinde yayınlanan "Sovyet Egemenliğinin 50 Yılı'nın Bilançosu" başlıklı makalesi, bunun ne anlam taşıdığı konusunda bir fikir vermektedir:

Bolşevik iktidarının 50. yılında, Sovyetler Birliği, ABD'nin 1920'li yıllarda girmiş olduğu otomobil çağının eşiğinde bulunuyor. Fiat, Renault ve başka markaların inşa ettiği yeni üretim tesisleriyle, Sovyetler Birliği, 1970'li yılların başında yıllık 1.500.000 binek aracı, yani mevcut üretimin beş katından fazlasını üretir duruma gelecek. Ama bu, halktan gelen homurtuların önünü kesmekte pek kısa sürede yetersiz kalacaktır.

Batı Avrupa'ya sık sık yaptığı yolculukların birinden dönen bir yazar, "İtalya'da ya da Fransa'da sıradan bir işçinin araba sahibi olduğunu gördüğümde," diyordu, "son 50 yılda acaba neler yaptık, diye merak ediyorum. Elbette ilerleme oldu. Ama yeterince hızlı değil."

Sovyetler Birliği'nin otomobil çağına girişi kolay olmayacak. Rus yazarın arabası var, 10 yaşında bir Pobeda. Bütün kış boyunca sıfırın altında 30 dereceden düşük sıcaklıklarda arabasını sokakta bırakmak zorunda kalıyor. Garaj diye bir şey yok. Yeni apartmanlarda ya da ofis binalarında da bulunmuyor. Moskovalı araba sahiplerinin çoğu, kışın her gece radyatörlerinin suyunu boşaltıyor, ertesi sabah da kaynar suyla yeniden doldurup öyle yola çıkıyor. Moskova'da üstün kaliteli benzin satan üç akaryakıt istasyonu var. Bugün Moskova'da belki 100.000 özel otomobil bulunuyor. Bu sayı 1 milyona çıkınca ne olacak?

Elbette bu sorunun kısmi bir yanıtı olarak, Sovyetler Birliği, otomobil üretimindeki artışa koşut olarak, otomobillileşmiş bir toplumun gerektirdiği tüm altyapı ve tesis olanaklarının –karayollarının, garajların, servis istasyonlarının, park yerlerinin, motellerin vb.– sunumunda geniş

çaplı bir genişletme çabasına girecektir. Özetle, eğer Amerikan deneyimi güvenilir bir göstergeyse, otomobil sanayisinin bu tamamlayıcıları, taşıtların kendisinin üretilmesine kıyasla, Sovyet ekonomisinin emek gücünün ve maddi kaynaklarının daha da büyük bir kısmını emecektir.

İki noktanın özellikle vurgulanması gerekiyor. Birincisi, otomobil üretiminde hızlı artışın süreceği varsayılsa bile, Sovyet nüfusunun küçük bir kısmından çoğunun araba sahipleri saflarına katılmayı umut edebilmesi için uzun yılların geçmesi gerekecektir. Bu dönemde, Sovyet toplumunun maddi eşitsizlik yapısına otomobil yeni bir boyut ekleyecektir ve bu hiç de basitçe araba sahibi olmakla sınırlı kalmayacaktır. Kendine ait ulaşım aracına sahip olanlar, ayırt edici bir yaşam tarzı geliştirmeye eğilimlidir. Otomobil, onların boş zamanlarını (iş dışı saatlerini, hafta sonlarını, tatillerini) değerlendirmelerinde gitgide ağırlıklı öge haline gelir ve böylece dolaylı olarak, maddi gücü olanlar için kır evlerinden, kamp araç-gereçlerinden tutun, her türlü spor malzemelerine varıncaya kadar bir yığın yeni gereksinim üretir.

İkinci ve genellikle göz ardı edilen ama bizim kanımızca kritik önem taşıyan bir nokta olarak, muazzam miktarlarda insani ve maddi kaynağın özel amaçlı dayanıklı tüketim mallarının ve tamamlayıcı olanakların üretimine tahsis edilmesi, ekonominin ve toplumun başka kesimlerinde gelişimin savsaklanması ya da geciktirilmesi anlamına gelir. Ya da meseleyi daha dobra dobra belirtmek gerekirse: Özel amaçlı dayanıklı tüketim mallarından yana karar veren bir toplum, aynı zamanda, kitlesel

yaşam standartlarını yükseltmeyi bir numaralı önceliği *yapmamaya* karar vermiş olur.¹⁹ Sovyet önderliğinin aldığı ve var gücüyle uygulama sürecine girdiği kararlar gerçekte işte bunlardır.

Özetlersek: Sovyetler Birliği'nin izlemeye başladığı seyir, maddi eşitsizliğin *arttığı*, bu sırada da üretici kaynakların doğrudan ve dolaylı olarak ayrıcalıklı bir azınlığın isteklerini doyurmaya yöneltildiği, kitlesel yaşam standartlarının ise aslında mümkün olandan daha yavaş ve daha yetersizce yükseldiği uzun bir dönem yaşanacağı anlamına gelmektedir.

Belki bize diyeceklerdir ki, söz konusu dönem ister istemez uzun olsa bile, ilke olarak bir geçiş dönemidir ve eninde sonunda, bir eşitleşme süreciyle, herkesin dayanıklı tüketim malları bolluğunun yaşandığı bir topluma tümünden katıldığı bir durumla –ya da başka türlü söylenirse, (otomobil en başat dayanıklı tüketim malı olduğu için) tamamen otomobillileşmiş bir toplumla– sonuçlanacaktır. Bu anlayış, tüketim nesneleri hayali üzerine kurulmuş, acayip bir sosyalizm anlayışıdır; ama neyse ki ya da ne yazık ki, pek gerçekleşebilecek gibi görünmemektedir. Çünkü uzun ve zengin tarihsel deneyimler temelinde çok iyi saptanmış bir şey varsa o da şudur: İktidara

19 Bunu dikkate aldığımızda, Sovyet sözcüleri ile sosyalist cenahtan onları eleştirenler arasındaki tartışmayı, Sovyet halkının “yaşamın nimetleri”nden yararlanmasını isteyenler ile onlara yapay şekilde kemer sıkmayı dayatanlar arasındaki bir tartışma olarak tanımlamanın ne kadar saçma olduğunu görebiliriz. Oysaki gerçekte bu tartışma, küçük bir azınlığın bu nimetlerden aslan payını almasını isteyenler ile bu nimetlerin geniş kitlelerce erişilebilir biçimlerde üretilmesi ve dağıtılması gerektiğini düşünenler arasındadır.

sıkı sıkıya yerleşmiş ve ayrıcalıklardan, bol kazançlardan yararlanmaya alışmış bir egemen katman, aşağıdan kitlesel baskıya karşı yerleşik çıkarlarını koruyup sürdürmenin yollarını bulur. Sovyetler Birliği'nde hâlihazırda böyle bir egemen katman mevcuttur ve şimdi izlenmekte olan çizgi, bu katmanın ayrıcalıklı konumunun gelecekte uzun süre yükseltileceğini ve güçlendirileceğini garanti etmektedir. Bu katmanın, *zorlayıcı bir neden* olmadıkça, konumundan feragat edeceğini düşünen birileri varsa, ya ham hayalcidir ya da mucizelere inanmaktadır. “Kö-münizmin maddi temelini kuruyoruz” sözü, daha iyi bir gelecek özlemi çeken ama ekonomik ve toplumsal gerçeklerden gitgide daha çok kopan insanların desteğini kazanmak için 18. yüzyıl burjuva devrimlerinde atılan daha da ünlü sloganlarla –“yaşam, özgürlük ve mutluluk” ya da “özgürlük, eşitlik, kardeşlik” sloganlarıyla– aynı türden görünmektedir.

Egemen “sınıf” değil, egemen “katman” ifadesini kullanmaya özen gösterdiğimiz okurun dikkatini çekecektir. Aradaki fark, bir katmana mensup olanların, farklı toplumsal kökenlerden geliyor olabilmeleri, bir sınıfa mensup olanların (hepsi değil ama) büyük çoğunluğunun ise o sınıfa mensup olarak doğmuş olmalarıdır. Yeni bir sınıf çoğunlukla ilkin katman olarak başlar ve ancak ayrıcalıkların gitgide kalıtsal bir hâl aldığı, yukarıya doğru ilerlemenin önüne engellerin dikildiği birkaç kuşağı kapsayan bir dönemin sonunda kemikleşerek sınıfa dönüşür. Tarihsel olarak, mülkiyet sistemleri, ayrıcalıkların mirasla geçişini sağlamak ve ayrıcalığı olmayanların yükselme-

sini engellemek için en yaygın kurumsal düzenleme olagelmıştır. Ama kast sistemi ve kalıtsal soyluluk gibi başka mekanizmalar da bu amaçlara hizmet etmiştir.

Böyle bir gelişmenin olup olmadığını, Sovyet katmanlaşma sisteminin gelişerek gerçek bir sınıfsal sisteme ne ölçüde yaklaştığını bildiğimizi iddia etmiyoruz. Elli yıl -alışılmış hesaplamalara göre yaklaşık iki kuşak- nereden bakılırsa bakılsın böylesine derin bir toplumsal değişimin billurlaşması için yeterli olmayacak kadar kısa bir süredir. Dolayısıyla, şu an için ancak sınıfsal bir sistemin gelişmesine elverişli koşulların var olduğu ve etkili karşıt güçler ortaya çıkmazsa, bu koşulların doğal meyvesini vereceği söylenebilir. Etkili karşıt güçler derken, ideolojik öğretileri ya da iyi niyet ifadelerini değil, örgütlü siyasal mücadeleyi kastediyoruz. Böyle bir mücadelenin işaretleri görülmedikçe ya da görülünceye kadar, Sovyet katmanlaşmasının, zamanı gelince yeni bir sınıfsal sisteme dönüşeceği sonucuna varmak dışında bir şey söylenemez.

Bütün bu durumun, örneğin Marx'ın *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'nde ya da Lenin'in *Devlet ve Devrim*'inde ifade edildiği şekliyle, geleceğe (hatta görece yakın dönemdeki devrim sonrası geleceğe) ilişkin Marksist anlayıştan fersah fersah uzak olduğunu kanıtlamaya bile gerek yoktur. Teori ile pratik arasındaki bu ıraksama, doğaldır ki burjuva eleştirmenlerce Marksizmin başarısızlığının (bir başka) kanıtı ve "insan doğasını değiştiremezsiniz" yargısının (ilave) kanıtı olarak yorumlanacaktır. Bu eleştirilere verilecek Marksist yanıt nedir? Gelişmeler Sovyetler Birliği'nde meydana geldiği gibi mi olmalıydı? Yoksa olay-

lar farklı bir seyir izleyebilir miydi? Bunlar hiçbir şekilde salt “akademik” sorular (yani, yanıtları pratikte önem taşımayan sorular) değildir. Eğer Sovyetler Birliği’nde meydana gelenlerin meydana gelmesi kaçınılmaz idiyse, şimdi ve gelecekte başka sosyalist ülkelerin aynı yazgıdan kaçabilme şansının, olsa olsa çok düşük sayılması gerekir. Buna karşılık, Sovyetler Birliği’nde olaylar farklı bir seyir izleyebilseydi, o zaman başka sosyalist ülkeler, Sovyet deneyiminden ders alarak, Marx ile Lenin’in sonuçta haklı olduğunu ve insanlığın, sosyalizm çağına girmekle, yeni ve nitel olarak daha iyi bir geleceğin anahtarını nihayet bulduğunu kanıtlamayı hâlâ umut edebilir.

Burada gerçekten tartışma konusu olan şey, o kadim tarihsel belirlenimcilik sorunudur. Belirlenimci tutumun esas olarak savunduğu görüş, verili bir zamanda var olan koşulların daha sonra meydana gelecekleri eşsiz bir biçimde belirlediğidir. Bu illaki her bireyin düşüncelerinin ve eylemlerinin eşsiz bir biçimde belirlendiği anlamına gelmeyip yalnızca, verili koşullarda, düşüncelerin ve eylemlerin ancak tek bir bileşiminin etkili şekilde pratiğe dökülebileceğini ifade eder. Bireyler seçim yapabilir, ama toplumlar yapamazlar. Öteki uçta yer alan ve sıklıkla iradecilik denilen tutumun savunduğu görüş ise, kilit konumdaki kişilerin ya da grupların iradesine ve kararına bağlı olarak, her şeyin meydana gelebileceğidir.

Marksizm ne belirlenimcidir ne de iradecidir; ya da dilerseniz şöyle diyelim, hem belirlenimci hem de iradecidir. Marx, *Louis Bonaparte’in On Sekiz Brumaire’i* adlı eserinin ikinci paragrafında, “İnsanlar kendi tarihlerini

yapar,” diye yazıyordu, “ama bunu sırf kendi diledikleri gibi yapmazlar; kendilerinin seçtiği koşullar altında değil, doğrudan doğruya yüz yüze kaldıkları, verili ve geçmişten devralınmış koşullar altında yaparlar.” Başka bir deyişle, verili bir zamandaki olasılıkların kapsamını, geçip gitmiş olan şeyler belirler (belirlenimcilik), ama bu kapsam içinde gerçek seçimler yapmak mümkündür (iradecilik). Ne var ki, bu genel ilke, Marksist tutumun hiçbir şekilde tamamını kapsamaz. Bugünkü bakışımız açısından daha da büyük önem taşıyan ve devrimci bir öğreti olarak Marksizmin bizatihi özüyle ilgili olan düşünce, toplumların yaşamında görece uzun istikrar dönemlerinin olduğu, böyle dönemlerde verili bir toplumsal düzenin açılıp geliştiği, en sonunda da potansiyellerinin sonuna ulaştığı ve böyle dönemlerin ardından, yeni bir toplumsal düzene devrimci geçiş dönemlerinin geldiği yolundaki düşüncedir. Bu izlek, özellikle o ünlü *Ekonomi Politiğin Eleştirisi*’ne Önsöz sayesinde, tüm Marksizm öğrencilerine elbette çok tanıdık gelir. Buna karşılık, tarihi açıklamakta, belirlenimcilik ile iradecilik arasındaki oranın dönemden döneme büyük değişkenlik gösterdiği yeterince anlaşılmamış görünüyor. Bir toplumsal düzen artık sağlam şekilde yerleşince ve o düzenin “hareket yasası” tam bir işlerlik içindeyken, iktidar, doğal olarak, sistemin gereklerini anlayanlara ve o sisteme hizmet edip nimetlerinden yararlanmaya istekli ve yetenekli olanlara doğru akar. Bu koşullarda, tarihin seyrini değiştirmek için bireylerin ya da grupların yapabileceği pek az şey vardır: Katı şekilde belirlenimci

bir öğreti öyle anlarda tümüyle doğrulanıyor görünür. Ama sistemin içinde var olan çelişkiler olgunlaşmaya zaman bulunca ve devrimci bir dönüşüm için nesnel koşullar varlık kazanınca, durum kökten değişir. Sistemin hareket yasası tümüyle ya da kısmen bozulur, sınıf mücadeleleri şiddetlenir ve buhranlar katlanır. Bu koşullar altında, olasılıkların kapsamı genişler; gruplar (zamanımızda, özellikle, disiplinli siyasal partiler) ve büyük önderler, tarih sahnesine birer aktör olarak çıkarlar. Belirlenimcilik arka plana çekilir ve iradecilik üstünlük kazanmış görünür.

Bu belirlenimcilik ve iradecilik diyalektiğini Sovyet tarihinin yorumlanmasına uygularsak, iki sonuç çok açık olarak öne çıkar: Birincisi, erken yıllar –yani, ülkenin ödünsüz bir şekilde kendisini zoraki sanayileşmeye ve tarımsal kolektifleştirmeye adanmış dönem olan 1917 yılından 1920’li yılların sonlarına kadar– Bolşevik Parti’nin ve önderlerinin, yani öncelikle Lenin ile Stalin’in olayların akışını şekillendirmede belirleyici bir rol oynadıkları “iradeci” bir dönemdi. Bolşevikler iktidara geldikten sonra yapılabileceklerin elbette belirli sınırları vardı, ama bu sınırlar, bir uçta Stalin yönetiminin fiilen izlediği çizgiyi, diğer uçta ise varlıklı köylülerin (*kulak*) hâkimiyetindeki piyasa ekonomisine teslim olmayı ve büyük olasılıkla kapitalizmin görece hızlı bir biçimde yeniden kurulmasını getirecek olan “sosyalist *laissez faire*” çizgisini (kesinlikle uygulanma olanağı bulunan ve Buharin ile Bolşevik önderlikteki başkalarınca gerçekten savunulan çizgiyi) kapsayacak kadar genişti.

Öne çıkan ikinci sonuç, son yıllarda –hiç değilse 20. Parti Kongresinden ve Stalincilikten arınmanın başlangıcından beri– Sovyetler Birliği’nin “belirlenimci” bir döneme girdiğidir; Partinin ve önderlerinin, ana yönlerinden bazılarını yukarıda çözümlediğimiz az çok açık şekilde çizilmiş bir rota boyunca bazen sarsıntısız, bazen de oraya buraya çarparak yürüyen büyük bir makinenin birer dişlisi olmaktan pek öteye gidemedikleri bir dönemdir bu.

Varlık kazanarak “belirlenimci” dönemde başat hale gelen türden makinenin, çoğunlukla Stalin’in iktidarıyla birlikte göreve gelen Parti önderliğinin bilinçli kararlarıyla ve eylemleriyle, “iradeci” dönemde oluşturulduğu artık açıktır. Bu demek değildir ki, Stalin, yaratmak istediği türden toplumun bir taslak planını çıkarmıştı ve politikalarını buna uygun olarak şekillendirmişti, gerçi bu türden düşünceler de biraz rol oynamış olabilir. Kesinlikle bugünkü Sovyet toplumunun belirleyici oluşum dönemi olan 1928 yılı ile İkinci Dünya Savaşı’nın sonu arasında, Stalin muhtemelen, en çok dış saldırı korkusuyla ve bu tehlike karşısında, tüm gerçek ya da olabilecek iç muhalefeti ezme ihtiyacıyla hareket etti. Başka bir deyişle, o yıllarda Sovyetler Birliği’nde yaratılan türden toplum, gerçek anlamda, başka amaçlara ulaşmak için tasarlanmış siyasetlerin bir yan ürünüydü. Ama şimdiki bakış açımızdan önemli olan nokta bu değildir. Kritik husus, bu politikaların bilerek kararlaştırılmış olması ve hiçbir anlamda sırf nesnel bir durumun yansıması olmasıdır. Bunlar farklı olabilirdi. Bunlarla güdülen amaç

farklı olabilirdi ve somut olarak seçilen amaca ya da başka bir amaca veya amaçlar dizisine ulaşmak için bir araya getirilmesi tasarlanan araçlar da farklı olabilirdi. Bugün varılan sonuç da farklı bir iç mantıkla işleyen ve farklı bir gelişim yolu izleyen farklı bir toplum olabilirdi.

Bunlar salt masa başı kurgulamalar değil. Lenin'in ölümünden sonraki belirleyici yıllarda farklı yolların seçilmesinin mümkün olduğunu *biliyoruz*, çünkü o dönemde Bolşevik Parti'yi büyük mücadelelerin ve tartışmaların sarstığını biliyoruz. Stalin'in zaferinin kaçınılmaz olduğuna ya da mücadeleyi Sol veya Sağ Muhalefet kazanmış olsaydı da ister istemez Stalin'in izlediği çizgiyi aynen izleyeceğine inanmamızı gerektiren hiçbir şey yok. Seçenekler gerçektir ve bunların bazıları benimsendiği ve başkaları reddedildiği içindir ki Sovyetler Birliği bugün olduğu gibidir.

Hangi politikalar benimsenebilirdi ve hangi olası sonuçlar alınabilirdi sorularıyla ilgili kanıtları değerlendirmenin yeri burası değil: Bu gerçekten çok iddialı bir girişim olurdu. Şu kadarını söylemekle yetinelim: Bizim görüşümüz, bir numaralı öncelik olan dış saldırıyı geri püskürtmek için hazırlıklar yapmakta Stalin'in kesinlikle haklı olduğu, ama farklı bir yol seçilseydi kısa erimde daha iyi sonuçların ve uzun erimde çok daha iyi sonuçların alınabileceği yönündedir. Daha fazla eşitlik ve bürokrasiye daha az ayrıcalık, kitlelerde daha fazla inanç ve güven, daha fazla parti için demokrasi –bize kalırsa, bunlar, Sovyetler Birliği'nin yaşamasını güvenceye alacak ve onu, komünist geleceğe ilişkin aydınlık hedeften uzaklaş-

tırmak yerine yaklaştıracak bir çizginin kılavuz ilkeleri olabilir.

Sovyet tarihinin elli yılı, alınacak birçok dersle doludur. Bize kalırsa, bunların en büyüğü ve en önemlisi, devrimci toplumların seçim yapabilecekleri, yapmalarının da gerektiğı ve hangi seçimleri yaptıklarının, gelecekte uzun yıllar boyunca, kaçınılmaz olarak, kaderlerini belirleyici sonuçlar doğuracağıdır.

Sosyalizmin Alfabetesi, sosyalizmle yeni tanışanlar, sosyalizme dair derli toplu bilgi edinmek isteyenler ve sosyalizm hakkındaki bilgilerini tazeleme ihtiyacı duyanlar için temel bir başvuru kaynağıdır. Sağlam mantığı, güçlü kanıtları ve duru anlatımıyla parlak ve zihin açıcı bir sosyalizme giriş kitabıdır.

İlk olarak 1953'te ABD'de yayınlanan bu değerli çalışma, kısa sürede sosyalist düşüncenin klasik metinleri arasına katılmış, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de yarım yüzyıldır en çok okunan giriş kitaplarından biri olagelmıştır.

Çıkarları gereği sosyalist olması gereken ama sosyalizm hakkındaki iftiraların ve ideolojik bombardımanın etkisi altında kalarak sosyalizme uzak duran emekçilerin önyargıları göz önünde bulundurularak yazılmış olması, kitabın hitap alanını hayli genişletmektedir. Yetkin Amerikalı sosyalist Leo Huberman'a göre, iyi veya kötü olsun, karşısında ya da uğrunda savaşılabilecek bir şey olsun, her şeyden önce sosyalizmin ne olduğunun anlaşılması gerekir. Kitabın amacı, sosyalizmin anlaşılmasına yardımcı olmaktır.

Kitabın ilk yarısı, kapitalizmin sosyalist açıdan ekonomik çözümlenmesine ayrılmıştır. İkinci kısmında ise sosyalist teori ele alınmıştır. Sosyalizm öğretisinin gelişmesinde rol oynamış olan en önemli ve etkili iki isim Karl Marx ve Friedrich Engels olduğu için, *Sosyalizmin Alfabetesi* onların anlayışı üzerine kurulmuştur.

Sosyalizmin Alfabetesi'nin bu basımı, yazarlarının yaptığı son basıma uygun olarak, Leo Huberman ve Paul Sweezy'nin tamamlayıcı yazılarıyla zenginleştirilmiştir.

Yordam Kitap

14 TL. KDV DAHİL

ISBN 978-605-172-258-0

